

סוד לשון הקודש

כרך ב'

שער לחכמת הקבלה הספרדית
על פי ספר "שערי אורה" לרב יוסף ג'יקטיליה

מאת

הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו) זצ"ל

עריכה: ישראל פיבקו

Rabbi Yehuda Léon Askénazi
Sod Leshon Hakodesh

מכון מניטו — העמותה להוצאה לאור של כתבי הרב יהודא לאון אשכנזי זצ"ל.
אתר העמותה: Manitou.org.il.
באתר אפשר לשמוע הקלטות של שיעורי הרב ב"שערי אורה" ובמגוון נושאים נוספים.
עוד מכתבי הרב אשכנזי:

"סוד מדרש התולדות" — שישה כרכים, ספריית חוה
"סוד העברי" — שני כרכים, ספריית חוה
"מספד למשיח?" — ספריית חוה
"סוד לשון הקודש" — ספריית חוה
"מדרש בסוד ההפכים" — הוצאות ידיעות אחרונות, בית מורשה
"La Parole et l'Écrit", Albin Michel — שני כרכים
"Leçons sur la Torah", Albin Michel
"Ki Mitsion", Fondation Manitou — שני כרכים
"מענינות" — שיעורים מפי הרב אשכנזי בצרפתית

שרטוט: ראובן ימרום
סדר ועימוד: משה קפלן
© כל הזכויות שמורות למחבר
נדפס בישראל — תשע"ז

הספר מוקדש לעילוי נשמתו הזכה של

שלום יוחאי שרקי הי"ד

שנהרג על קידוש השם בירושלים

ביום כ"ז בניסן תשע"ה

והוא בן כ"ו שנה

ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמתן של

אסתר (במבי) אשכנזי ז"ל

אשת הרב, נפטרה ביום כ"ח בכסליו תשע"ז
נועם הליכותיה ואהבתה השקטה למשפחתה

היו סוד כוחה

ת.נ.צ.ב.ה.

אופיר אשכנזי ז"ל

נינת הרב, נפטרה ביום כ"ט בניסן תשע"ז

והיא בת י"ב שנים

ת.נ.צ.ב.ה.

על הספר

ספר זה הוא המשך הוצאתם לאור של שיעורי הרב אשכנזי זצ"ל בספר "שערי אורה" מאת הרב יוסף ג'קטיליה. את השיעורים האלה נתן הרב במשך שבע השנים האחרונות לחייו. מצד אמו, היה הרב נצר למשפחת מקובלים מצאצאי הרב יוסף אבן טובול מגורי האר"י. המסורת המשפחתית שקיבל הרב בעל-פה מסבו השפיעה רבות על משנתו. שיעוריו לא באו רק ללמד את יסודות תורת הסוד, אלא גם לקשר בין תורת הסוד לתקופה הסוערת שבה אנו חיים: סיום הגלות ותחילת הגאולה בארץ ישראל. לפיכך הרב השתדל להעניק לתלמידיו את היסודות הנכונים על מנת שתורת הנסתר תעבור אליהם באופן המותאם לדורנו. לפי הרב, בכל דור ודור המקובל נדרש לגלות לדור את הידע הנסתר של המקובלים העובר מפה לאוזן כדי להבהיר לדורו את משמעות מאורעות החיים המתרחשים לנגד עיניו.

הספר מורכב למעשה משכתוב של השיעורים שהוקלטו ועריכתם. מלאכת השכתוב והעריכה של השיעורים הייתה כרוכה בכמה מורכבויות: 1. בשיעורים אלו חשף הרב את הקומה הקבלית לשיטת לימוד התורה שלו המכונה "תורת התולדות", ולכן הם נמסרו לתלמידי הרב הנאמנים שכבר הכירו את השיטה, גברים ונשים כאחד. אמנם הרב הקדיש מחשבה רבה כיצד להעביר את תורת הסוד בשפה שכל אדם יוכל להבינה, אבל למי שלא למד את תורת התולדות יהיה קשה יותר להבין. לפיכך הוספתי הרחבות בתוך השיעורים במקומות שנראו לי הכרחיים.

2. כיוון שהרב לא התכוון ששיעוריו ישוכתבו לספר, הוא נתן מרחב גדול לשאלות התלמידים. אמנם, כדרכו, הוא תמיד מצא חוט מקשר בין השאלות שנשאלו והנושאים שעלו בשיעור, אך עדיין ברוב השיעורים קשה לראות רצף שיטתי. כדי לסייע לקוראים לשמור על הרצף בתוך סבך הרעיונות הקדמתי לכל שיעור תקציר של רצף הנושאים הנידונים בו. 3. מתוך ההקלטות שנשארו לנו משיעוריו ב"שערי אורה", על ספירת

יסוד יש הכי מעט חומר. לכן היה צורך להביא מקלטות של שיעורים בנושאים אחרים רמזים נוספים על ספירת יסוד ששולבו בגוף הטקסט של השיעורים השונים.

4. העברית של הרב הושפעה מאוד מהשפה הצרפתית שהייתה שגורה בפיו ומוטמעת בנפשו. אפשר לומר שהרב לימד בצרפתית מתורגמת לעברית. למרות זאת כיוון שהרב נהג לדייק מאוד בלשונו, ועל אחת כמה וכמה בשפה הקבלית, השתדלתי להישאר נאמן כמה שיותר לשפתו של הרב. בכל אופן ייתכן שבתור עורך היו מקומות שלא ירדתי לסוף דעתו, ולפיכך ציינתי בסוף כל פרק את הקלטות שמהם שוכתב החומר כדי שיוכלו להשוות את העריכה עם המקור. כמו כן, כאשר השתמשתי במקורות נוספים בכתבי הרב כדי להבהיר את דבריו בשיעור, ציינתי את המקור בהערה בגוף הפרק. בנוגע לקלטות יש לציין כי הרישום של הקלטות הוא לפי רשימותיה של הגברת ג'וסלין גולדאפר, והוא אינו תואם לסדר השיעורים שיש באתר המכון.

ראשית דרכו של הספר הייתה במפגש ביני ובין הרב שלמה בן נעים זצ"ל. ערכנו יחדיו את הספר הראשון בסדרת "סוד לשון הקודש", והתחלנו אף בעריכת ספר זה. להיות במחיצתו של שלמה היה בשבילי חוויה מלמדת ומרגשת, הרגשתי שזכיתי ל"חבר ילדות" בבגרותי. לפיכך הצער הגדול שנפל עליי לאחר מותו בטרם עת מנע ממני להמשיך את העבודה על הספר, והיא התעכבה בכמה שנים.

ספר זה לא היה יכול לצאת לאור בלא התמיכה והעזרה של שני אנשים יקרים המלווים אותי זה שנים רבות: גיסי אריק חלמיש, וחיים רוטנברג. העידוד והביקורת שנתנו לי בכל שלב של העבודה הם היסוד להצלחתי בהוצאת הספר לאור. עם זאת, כל הטעויות הן שלי ובאחריותי בלבד.

אני רוצה להוסיף תודה מיוחדת ליהודה נקש ז"ל שעמל כל חייו להקליט את שיעוריו של הרב, ובלעדיו ספק גדול אם כל אוצרות הלימוד

היו נשמרים. כמו כן, תודה לגברת ג'וסלין גולדאפר שהעניקה לי את תמלולי השיעורים שהכינה במשך שנים.

אחרון אחרון חביב, העורך הלשוני זיו גורן שעשה מלאכתו נאמנה, ובקפדנות ודקדקנות אין קץ עיצב את הדברים להיות בהירים ומדויקים. תודה מקרב לבי על כך.

ספר זה יוצא לזכרו של שלום יוחאי שרקי הי"ד, בנו של ידידי הרב אורי שרקי העושה רבות להפצת תורתו של הרב אשכנזי. השיחות עם תלמיד חכם כמו הרב שרקי בעיון במשנת הרב ובליבונה משמחות אותי תמיד.

לסיום אני רוצה להקדיש את הספר הזה לאשתי וחברתי לחיים אריאלה, שבשקט שלה נותנת לי עוגן חשוב בחיים, ולנכדיי שקד, אריאל, גילי, ארבל, הלל, בארי וטל המלמדים אותי אט-אט להיות סבא.

תוכן עניינים

5	על הספר
11	שערי אורה שער ב' – ספירת יסוד
53	פתיחה – מושגי יסוד בשפת הקבלה
64	מבוא לחכמת הקבלה
105	שרטוט – הספירות השמות והכינויים
107	שיעור ראשון – א"ל חי
125	שיעור שני – א"ל חי ואדון התולדות
157	שיעור שלישי – א"ל שדי
191	שיעור רביעי – צדיק וטוב
219	שיעור חמישי – שלום
259	שיעור שישי – יסוד ומלכות בשבת
283	שיעור שביעי – מתנת השבת
305	שיעור שמיני – דרך ארץ של תורה
329	אחרית דבר – מחשבות על מורשתו של הרב אשכנזי

שערי אורה – שער ב'

השער השני – הספירה התשיעית

צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים
(תהילים מב, ג):

השם השני משמות הקודש על דרך המעלות הוא הנקרא "אל חי". וטעם הנקרא אל חי, לפי שהוא סוף ט' המעלות הנקראות ט' אספקלריאות. והוא המושך מכל הספירות מידת החסד והחיים למידת אדני, כמו שהודענוך. ולפי שמושך ממידת החסד נקרא אל, ולפי שמושך ממידת החיים נקרא חי, וכשיתחבר ביחד החסד והחיים נקרא אל חי. וכשהוא ממשיך הכוח הזה במידת אדני נקראת גם היא ארץ החיים, כלומר הארץ שבה מתקבצים החיים העליונים. ומכוח שם זה מושך שם אדני החיים בכל הנבראים אשר בעולם למיניהם, במלאכים, ובכל צבא השמים וכוכביהם, ובכל צבא הארץ וצאצאיה, וזהו סוד: תוצא הארץ נפש חיה למינה (בראשית, כד). כי הפסוק הזה כולל בדרך החכמה העליונה נפש כל מתנועע וכל רומש באדמה, נפש כל מיני דגים ועופות וחיות ובהמות, והנפש הבהמיית אשר באדם, ובכלל זה גם כן הנפש העליונה אשר באדם הנקראת נשמה. ולפיכך דרשו בפסוק זה 'תוצא הארץ נפש חיה למינה', וזו נפשו של משיח ומה נפלאו דבריהם ומה עצמו ראשיהם. ומנין לנו לכלול בפסוק זה נפש כל בעלי חיים וכל רומש באדמה ונפש דגים ועופות וחיות ובהמות ונפשות האדם, ואפילו נפש המלאכים וכל צבא השמים והכוכבים, ואפילו נפש של משיח? תדע לך שהכול נכלל בפסוק זה בדיבור אחד שאמר, וזהו סוד 'למינה'. מאי למינה? כלומר, נפש כל מין ומין מבעלי חיים, כל אחד לפי מינו, אם עליון עליון, אם אמצעי אמצעי, ואם תחתון תחתון, ואפילו נפש של משיח. והכול נכלל במילת 'למינה' שאמר. ואל יתפסו בעלי הפלוסופיא עלי לומר שאין נפש למלאך; שאין לך נברא בעולם

שאין לו נפש חיים למינו, והכול כפי הראוי. וכפי החומר כך היא הנפש: אם עליון עליון, ואם תחתון תחתון. וכל הנפשות, העליונים והתחתונים, נמשכו להם משם אדנ"י, הנקרא ארץ חיים, בכח אל חי יתברך אשר משפיע בשם אדנ"י כוח החיים ממקור החיים באמצעות עץ החיים. ולפי שתמצא כי כל בעלי חיים אשר בעולם מקבלין חיים מאל חי על ידי אדנ"י, לפיכך אנו שואלין בראש השנה 'זכרנו לחיים'. ולמי אנו מתכוונים? לאל חי ומגן:

ועל דרך זה התבונן כי הרוצה להשיג חיי עולם ידבק במידת אל חי, וימשיך לאדנ"י בתפילתו א"ל ח"י. ועל עניין זה היה חושק ומתאוה דוד עליו השלום ואמר צמאה נפשי לאלהים לא"ל ח"י (תהילים מב, ג). ובהיות המידה הזאת הנקראת א"ל חי נקשרת עם אדנ"י, אז יפיקו ישראל כל צרכם ושאלתם וינצחו כל אויביהם ואיש לא יעמוד לפניהם. ועל זה רמז יהושע עליו השלום ואמר: בזאת תדעון כי אל ח"י בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני וגו' (יהושע ג, י). ולפי שאנו צריכין לקשור קשר הספירות והמעלות במידת אדנ"י, אנו אומרים בברכה הסמוכה לפסוקי דזמרה; הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים. וכל הרוצה לבקש חיים טובים יתכוון למידת א"ל ח"י. ובהיות האדם נדבק בשם אדנ"י בטהרה אז הוא נדבק בא"ל ח"י, ועל זה נאמר:

ואתם הדבקים בי"י אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד, ד). ולפעמים נקראת מידה זו אלהים חיים, באומרו: הוא אלהים חיים ומלך עולם (ירמיהו י, י). והסוד, בהיות א"ל ח"י מריק חיים בבריכת אדנ"י הנקרא אלהים, וכשממלא אותה חיים נקראת כל אחת משתייהן אלהים חיים, ואז בדרך הצינורות יתמלאו חיים כל בעלי חיים. ומשה רבנו עליו השלום כשעלה למרום המשיך מידת א"ל ח"י לאדנ"י, באומרו: ועתה יגדל נא כוח אדנ"י (במדבר יד, יז). מאי כוח אדנ"י? הוא סוד החיים הנמשכים אליה מא"ל ח"י. מה כתיב בתריה? סלחתי כדברך ואולם ח"י אני (שם, כא), זהו סוד שהמשיך חיים מא"ל ח"י למידת אני, ואלמלא כן מתו כולם לפי שעה. ולפיכך המתין להם בחיים עד שעשו פירות ופירי פירות ואח"כ נפרע מהם. והמשכיל דבר זה יבין כמה הוא כח המשכת מידת א"ל ח"י באדנ"י. ומה שאמר הכתוב 'אלהים חיים', גם מידת אדנ"י נקראת אלהים חיים. והטעם, לפי שאינו נותן חיים בלתי על פי הדין, ואין שם משוא פנים, ולפיכך הזכיר אלהים חיים

שהוא מידת הדין עם חיים. ולפיכך אנו מזכירים בראש השנה, שהוא יום הדין, שתי אלה המידות, אלה"ם חיים וא"ל ח"י ומגן, בברכה ראשונה, כמו שאנו אומרים: זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים כתבנו בספר החיים למענך אלה"ם חיים, א"ל ח"י ומגן. הלא תראה שתי אלו המידות נכללות בברכה זו:

ואחר שהודענוך עיקר זה, דע כי מידת אל חי נקראת לפעמים אל שד"י. והטעם, לפי שממנו נמשך הכוח והשלימות והשפע והאצילות בשם הנקרא אדנ"י, עד שיאמר די. ולפיכך ארז"ל במסכת חגיגה: שד"י, שבו אמר לעולמו די. ואף על פי שמשמע, כמו שאמרו שם, שהיה העולם מרחיב עצמו והולך עד שאמר לו די, העיקר הפנימי הוא כי במידת א"ל שד"י הוא נותן מזון לכל בריה ובריה ומשלח ברכותיו לאדנ"י, עד שיבלו שפתותיהם מלומר די. וכשמידת אדנ"י מתמלא מכוח א"ל שד"י אז גם היא נקראת על שמו שד"י וא"ל שד"י, כמו שכבר הודעתך. וכל הברכות והטובות הנשפעות באדנ"י למלאות צורך כל בריה, על ידי אל שד"י הם, כאמרו: ואל שד"י יברך אותך ויפרך וגו' (בראשית כח, ב). גם המידה הזאת היא האומרת די לכל צרה שלא תבוא על האדם, ולפיכך התפלל יעקב אבינו עליו השלום באל שד"י. ולפעמים נקראת מידה זו מקור מים חיים. והטעם לפי שהמים האלה נובעין מעדן העליון, מן המקור הנקרא אין סוף, אשר מאותו המקור החיים נמשכים לכל חי ונקרא מקור מים חיים. ולפי שיש מים אחרים רעים, ונקראים מים מתים, והם המים העכורים הבאים מתמצית מים הזדונים, שהן בארות נכריות שיש בהן כמה מיני מים הרעים, ומהם יצאו מי המרים המאדירים, ולפיכך הוצרך י"י יתברך להתרעם על כל ישראל ואמר: כי שתיים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיהו ב, ג). וכתוב: כל עוזבך יבושו וגו' כי עזבו מקור מים חיים את י"י (שם יז, ג). והטעם היותו נקרא מקור מים חיים מכמה פנים. האחד, שהמקור הזה יוצא מעדן העליון ובו יחיו כל בעלי חיים, ובהיותם שותים מן המים האלה לא ידעבו ולא יצמאו, ותמיד יהיו חיים וקיימים לעולם; השני, כי כמו שהחי מתנועע לכאן ולכאן ועושה פעולות, כך המים הללו מתנועעים והולכין תמיד להשקות נחלות שדות וכרמים ופרדסים וליטול מהם בני אדם לכל צרכיהם, ופועלים כל הפעולות בהיותם מתנועעים ממקום למקום; השלישי, כי המבקש את החיים האמתיים לפני י"י, אלו

המים יודיעוהו מקומו, והוא בהיות האדם הולך על שפת הנחל הזה ולא ייפרד משפתי הנחל, יודיעוהו המקום שממנו נמשך ויוליכוהו עד המקור שממנו יוצאין החיים, וסימן: וממתנה נחליאל ומנחליאל במות (במדבר כח, ח) ולפי דרך זה צריך האדם להתבונן מה שאמר יתברך בתורה; ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע (דברים ל, טו), לפי שהדיבוק במידת אל ח"י ימצא חיים וטוב, והמתרחק מאל ח"י ימצא כנגדו מות ורע, שהרי אלו כנגד אלו נערכות כל המערכות, וסימן: גם את זה לעומת זה עשה האלהים:

והמידה הזאת נקרא יסוד, כלומר כמו שהבית נשען על היסודות, כך מידת אדנ"י נשענת על מידת יסוד. לפי שאין למידת אדנ"י שפע וקיום זולתי על מידת יסוד הנקרא א"ל ח"י. ובגמרא דחגיגה אמרו: העולם על מה הוא עומד? על עמוד אחד שהוא צדי"ק, שנאמר וצדי"ק יסוד עולם. ומה שאנו צריכין לעוררך עליו הוא שאין כל היסודות שווין. כי יש יסוד שהוא למעלה ובניינו למטה, ויש יסוד שהוא באמצע בנינו, ויש יסוד שהוא למטה ובניינו למעלה, וסימן: עולם עליון, עולם תיכון, עולם תחתון. וסימן בתוך סימן: עליון עליון, תיכון תיכון, תחתון תחתון. והסוד:

חול"ם, שור"ק, חיר"ק. וכבר רמזו רז"ל: בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, בשר ודם הוא למטה ומשאו למעלה אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא למעלה ומשאו למטה הימנו, שנאמר כה אמר י"י רם ונשא (ישעיה נז, טו). ולפי ענין זה יש לך להתבונן כי מידת א"ל ח"י הנקרא יסוד הוא למעלה, ואדנ"י הנקרא בנינו היא למטה הימנו. וזהו הסוד המופלא בהיות אדנ"י משתוקק ונכסף להתעלות בעלוי אל ח"י, ומתאוה לעלות אליו תמיד. ואל תתמה, שהרי יש דוגמא בעולם הזה: הלא תראה האבן השואבת מושכת אליה, והיא למעלה, ומה שהיא נושאת, למטה ממנה. וגם יסוד האש ויסוד הרוח ויסוד המים, שלושתן עדים נאמנים על אלו הדברים:

והמידה הזאת נקראת צדיק בכל התורה כולה. ולפי שנקרא יסוד ונושא כל הדברים אשר תחתיו בכל הנמצאות, נקרא צדיק יסוד עולם. וענין שנקרא צדיק הוא סוד השפע שמשפיע כל טוב וברכה ונותן במידת אדנ"י, כענין שנאמר וצדיק חונן ונותן (תהילים לו, כא). וצריך אני לעוררך על ענין גדול ונכבד. דע כי שלושה

שמות הם: צדי"ק, צד"ק, וצדק"ה. ומידת אל ח"י נקראת צדיק; ומידת אדנ"י נקראת צד"ק; ובהיות צדיק משפיע ברכתו בצדק, אותו השפע והאצילות נקרא צדקה. נמצאו שלושת שמות הללו מתאחדים כאחד: צדיק לתת, צדק לקבל, צדקה הוא סוד המתנה והדיבוק והחיבור. ולפי סוד זה נאמר: זכר צדיק לברכה (משלי י, ז). ועתה יש להאיר פניך בעיקר גדול. דע כי בהיות צדי"ק משפיע ברכתו וטובתו על צד"ק, נקראת אר"ץ החיים והיא מיטיבה לכל הנבראים; ואם חס ושלום ייפסקו צינורות זה הצדיק, ולא יבואו אל מידת צד"ק, אז היא מתמלאת מאותן הבורות הנקראות מוות, והיא ממיתה ועושה כל מיני מגפה והשחתה בעולם. ובהיות הצדי"ק מתחבר עם צד"ק ונותן לו מתנה מברכותיו, אז באותו החיבור הנקרא צדק"ה מביא למידת צדק חיים תחת מוות, וזהו סוד: וצדקה תציל ממוות (שם, ב). בוא וראה כמה היא סגולת הצדק"ה. כי כמו שהאדם עושה צדק"ה, כך ממשיך מידת צדי"ק במידת צד"ק ומביא חיים אל העולם ומציל אותם מן המוות. ואם את העולם הוא מציל מן המוות, כל שכן את עצמו. ולא תאמר ממיתה משונה, אלא אפילו ממיתה עצמה. ובשעה שצדי"ק נפרד מצד"ק, ונשארת מידת צדק ריקנית, אז תקום להמית ולהשחית, לעקור ולשרש, ומביאה על הבריות כמה מיני מיתות; מהם מיתה טבעית, ומהם מיתת מגפה, ומהם מיתה משונה, ושאר כמה מיתות. ולפי דרך זה יש לך להתבונן כי הרוצה לירש ארץ החיים צריך להידבק במידת צדי"ק, כי כל הדבק במידת צדי"ק נקרא צדיק על שמו, ונוחל ארץ החיים, ועל זה נאמר: ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיהו ס, כא), וכבר ידעת מה שדרשו בו חז"ל: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ועתה יש לנו לעוררך על עיקר גדול, שהוא יסוד ושורש להיות אדם יודע כמה הוא גודל כל עובר עבירה. הנה הודענוך בספר זה כי בהיות מידת אדנ"י מתמלאת מן המקור העליון הנקרא אל ח"י וצדי"ק, היא מתברכת ועומדת במלואה והיא מספקת צורך כל הנבראים, ונמצא כל העולם כולו עומד במלואו ובשמחה ובכל מיני מעדנים ותענוגים. ולפעמים מסתלק אל ח"י ממידת אדנ"י ואז היא נשארת יבשה, ריקנית וחסרה כל טוב. ולפיכך צריך אני להודיעך היאך דבר זה אפשר להיות. דע כי מידת אל ח"י הנקראת צדי"ק עומדת להסתכל ולראות ולהשקיף על בני אדם, ובראותה בני אדם שהם עוסקים

בתורה ובמצוות, והם חפצים לטהר עצמם ולהתנהג בטהרה ונקיות, אזי מידת צדיק מתפשטת ומתרחבת ומתמלאת מכל מיני שפע ואצילות מלמעלה, להריק על מידת אדנ"י, כדי לתת שכר טוב לאותם המחזיקים בתורה ובמצוות ומטהרים עצמם, ונמצא כל העולם מתברך על ידי אותם הצדיקים וגם מידת אדנ"י מתברכת על ידיהם, וזהו סוד 'זכ"ר צדי"ק לברכה'. ואם ח"ו בני אדם מטמאים עצמן ומתרחקין מן התורה ומן המצוות ועושין רשע ועוול וחמס, אזי מידת צדיק עומדת להביט ולהסתכל ולהשקיף במעשיהן וכראותה בני אדם שמתמאים עצמן, מואסים בתורה ובמצוות ועושים עוול וחמס, אזי מידת צדיק מתאספת ומתכנסת ומסתלק למעלה למעלה, ואז יפסקו כל הצינורות וההמשכות, ונשארת מידת אדנ"י כארץ יבשה ריקנית וחסרה מכל טוב. וזהו סוד 'כי מפני הרעה נאסף הצדי"ק (ישעיהו נז, א). ושלמה עליו השלום צווח ואמר יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו (קהלת ז, טו) והסוד הזה כולו רמוז בפסוק: 'י משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים הכל סר יחדיו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד (תהילים יד, ג). הלא תראה היאך רמוז הפסוק 'אין עושה טוב' כי כוח יש ביד התחתונים לבנות כמה עניינים למעלה, או להרוס ולהשחית, והסוד: עת לעשות לי"י הפרו תורתך (שם קיט, קכז), וכתוב: או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי (ישעיהו כו, ה) יהמבין זה הסוד, יבין כמה כוחו של אדם לבנות ולהרוס. ועתה בוא וראה כמה הוא כוחן של צדיקים המחזיקים בתורה ובמצוות, שיש להם כוח לחבר כל הספירות ולהטיל שלום בעליונים ובתחתונים, בהיות האדם הישר והטהור מחבר מידת צדי"ק למידת צד"ק ואז נקרא יהו"ה אחד, ונמצא מטיל שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. נמצאו שמים וארץ אחדים על ידי אדם זה, אשרי חלקו ואשרי יולדתו, ועליו נאמר: ישמח אביך ואמך וגו' (משלי כג, כה) 'זי ואומר ישמח י"י במעשיו (תהילים קד, לא). ואם ח"ו נמצא אדם רשע וטמא ובליעל, חורש מחשבות אוון, רגלים ממהרות לרוץ לרעה, מאוס בטוב ובחור ברע, מאוס בתורה ובמצוות, בהיות מידת צדי"ק עומדת להביט במעשיו הרעים, אזי המידה הנקראת צדיק מתקבצת ומתאספת למעלה, ונמצא אדנ"י נשאר לבדו יבש וחסר מכל טובותיו של צדיק. ומי גרם זה? רשעו של אותו רשע, ועליו נאמר: ונרגן

מפריד אלוף (משלי טז, כח). נמצא מחריב העולם ומקלקל סדר כל הנבראים, ועל זה הזהירו חז"ל במסכת קידושין פ"ק ואמרו:

לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וכו'. ר"א בר"ש אומר לפי שהעולם נדון אחר רובו, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע עצמו וכל העולם כולו לזכות. ועל דרך זה יש לך להתבונן מה שאמרו רז"ל העולם על מה הוא עומד, על עמוד אחד שהוא צדיק, שנאמר וצדיק יסוד עולם:

ודע כי המידה הזאת נקראת בכל התורה טוב, וסימן: אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג, י). ועתה יש לנו לעוררך על הדבר. דע כי כל ההמשכות היורדות מלמעלה מאת כל הספירות העליונות, כולם פועלות על דרך הטוב והשלמות. ואפילו ירד דין לעולם במידת הפחד והגבורה, אם בא הדבר על ידי צדיק, הכול בא על דרך הטוב הגמור ואין רעה פועלת בדבר לעולם, כי אם לטובת אותו הנפגם, לפי שהדבר בא לו על ידי הצדיק, והכול לטובה. וזהו סוד מה שאמרו ז"ל: אין דבר רע יורד מן השמים ואם כן מה זה שאמר הכתוב כי ירד רע מאת יי? (מיכה א, יב). דע, כי יש חוץ למחיצות הספירות נגעים הנקראים רע, והם חוץ לספירות סביב, ולפעמים נטפלים למידת אדנ"י ויורדים לעולם, וזהו סוד 'כי ירד מאת יי', ולא מי"י. ועל דרך זה נאמר במעשה בראשית: וירא אלהים כי טוב, ובסוף נאמר: והנה טוב מאוד (בראשית א, לא). ואמרו בבראשית רבה; והנה טוב זה יצר טוב, מאוד וכו' מאוד זה המוות. כי אפילו המוות כשבא על ידי מידת צדיק, נקרא המוות חיים וטוב, וזהו סוד שאמר שהצדיקים אפילו במיתתן קרויים חיים. ועל זה נאמר: ועץ הדעת טוב ורע (שם ב, ט), כשמידת אדנ"י הנקראת עץ הדעת שואבת ממידת טוב, כל מעשיה נקראים טוב, וכל חיים וכל מוות הבאים לעולם, הכול טוב. ועל דרך זה אמר נחום איש גם זו, בכל נגע ובכל מחלה הבאים עליו, גם זו לטובה ורבי עקיבא עליו השלום היה אומר תמיד: כל דעביד מן שמיא לטב עביד, כההוא מעשה דברכות דפ' הרואה. אבל אם ח"ו ייפסקו צינורות צדי"ק מלכא ממידת צד"ק הנקרא עץ הדעת, אזי מידת צדק מושכת אליה מן הדברים החיצונים, הנקראים רעה חולה, כמה מיני משחית וכמה מיני פורעניות, ומשלחת לכל בני העולם כפי חיוב משפטיה, ואז יתחדשו בעולם כל נגע וכל מכה, וזהו 'עץ הדעת טוב ורע', וזה לעומת זה הם עומדים. אבל מה שאתה צריך שתתבונן בעניין

משה רבינו עליו השלום, שאמר בו וטרא אותו כי טוב הוא (שמות ב, ב) שהיה דבק במידה זו, ולפיכך נתמלא כל הבית כולו אורה. וצריך אתה להתבונן בברכת הטוב והמיטיב, שתקנוה ביבנה על הרוגי ביתר: הטוב שלא הסריחו, והמטיב שנתנו לקבורה. ודע והאמן כי מידת צדיק עומדת תמיד להפיק רצון כל שואל ולרחם, בהיות האדם מתכוון לתקן ולהיטיב דרכיו, ועליו נאמר: טוב י"י לכל ורחמיו על כל מעשיו (תהילים קמה, ט). והוא המורה דרך לחטאים בתשובה, ועליו נאמר: טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (שם כה, ח), ופירושו כך: מביא יסורים ונגעים ומחלות על בני אדם, הכול לטובתם, כדי שיחזרו בתשובה. ונמצאים כל אותם היסורים והנגעים טוב גמור, שהם סיבה שיחזור האדם בתשובה ויזכה לטוב העליון ולחיי העולם הבא, וזהו פירוש של פסוק 'טוב וישר י"י על כן יורה חטאים בדרך'. ודע והבן כי מידת אדנ"י, שנקראת לפעמים אלה"ם, כשבאה לברוא כל הנבראים, במידת טוב נסתכל ונתייעץ והיה בורא כל הנבראים ומצייר כל הצורות, כאמרו בכל מעשה בראשית: וירא אלה"ם כי טו"ב (בראשית א, י). כלומר, במידת טוב נסתכל ונתייעץ אלה"ם וברא העולם, וזהו העיקר והאמת. ואלמלא מידת טוב אין אדנ"י, הנקרא אלה"ם במעשה בראשית, יכול להשלים סיפוק כל הנבראים וצרכיהם. ולפי שנחתמו כל מעשה בראשית במידה זו הנקראת טוב, כתיב: וירא אלה"ם את כל אשר עשה והנה טוב מאוד (שם, לא):

ולפעמים נקראת מידה זו שכל טוב, לפי שמן המידה הזאת ייכנס אדם לאספקלריא המאירה, ובמידת אל ח"י ישכיל אדם דרך להיכנס ולדעת ולהתבונן ולהתחכם באמיתת י"י יתברך. ומידה זו הנקראת שכל טוב עומדת עם האדם בהיותו מקיים התורה והמצוות, וסימן: ראשית חכמה יראת י"י שכל טוב לכל עושיהם (תהילים קיא, י), והסוד הגדול: משכיל על דבר ימצא טוב (משלי טז, כ). ולפי שהיה דוד עליו השלום דבק במידה זו היה אומר 'לדוד משכיל', וכל לשון משכיל במקום הזה תלוי. והיודע סוד החן, ידע 'שכל טו"ב יתן ח"ן' ודע כי יש הפרש בין משכיל ובין מבין; כי סוד מבין הוא מהמשכת מקור הבינה, והמשכיל הוא מהמשכת הטוב תחילה וסוף. והנה המידה הזאת נקראת בכל התורה כולה שלום. והטעם, כבר הודענוך, בהיות ישראל צדיקים וטובים אזי מידת אדנ"י במילוי ובשלימות ובכל מיני שפע וברכה, ואם ח"ו יצאו ישראל מחפץ השם יתברך

אזי מידת רחמים הנקראת יהו"ה מסתלקת מהיכל אדנ"י, ואז נשארת ריקנית ושפלה. ובהיות צדי"ק מתעורר בעולם לשוב בתשובה או לתקן הקלקול אזי המידה הזאת, הנקראת שלום, מליך טוב בין יהו"ה ובין אדנ"י, והוא המטיל שלום ביניהם ומקרב אותם לשכון ביחד בלי פירוד וקיצוץ בעולם, ונמצא יהו"ה אחד באותה שעה. ודע והאמן שאי אפשר לבא ברכה לעולם זולתי על ידי המידה הזאת הנקראת שלום, ועל זה נאמר: יי יברך את עמו בשלום (תהילים כט, יא). ואמרו ז"ל אין לך כלי מחזיק ברכה אלא שלום. ודע כי לפי שהשלום הוא סוף תשע אספקלריאות עליונות, והוא המריק ברכה בשם אדנ"י, לפיכך נקבע בסוף ברכת כהנים ובסוף ברכה אחרונה של תפילה. והטעם, כי על פיו יצאו ועל פיו יבואו כל הבאים להידבק באור העליון הנקראת חיי העולם הבא ויש לי לעוררך על הסוד הפנימי. דע כי אמרו ז"ל:

כשעלה משה למרום אמר לו הקב"ה, משה אין שלום בעירך; אמר: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? א"ל: היה לך לסייעני; באותה שעה פתח משה רבינו עליו השלום ואמר:

ועתה יגדל נא כח אדנ"י (במדבר יד, יז) מה כתיב בתריה? סלחתי כדברך ואולם חי אני, כלומר החייתי בדברך. והסוד הזה, כי המידה הנקראת שלום מריק חיים במידת אדנ"י בהתחברם כאחד, וגדול כוח השלום שאפילו העליונים צריכים לו, דכתיב: עושה שלום במרומיו (איוב כה, ב). וכשהאדם מחזיק בתורה ובמצוות, כביכול כאילו מטיל שלום בפמליא של מעלה, והסוד: או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי (ישעיהו כז, ה):

ודע כי המידה הזאת נקראת זכרון, ובמקום הזה נזכרים כל בני העולם לכל מעשיהם, לטוב ולמוטב. וכפי הזכרון הבא מן המקום הזה כך הדין נגמר על כל בני העולם. ולפיכך נקרא יום ראש השנה זכרון, והסוד: ראש השנה הוא סוד אדנ"י, ויום הזכרון הוא סוד אל ח"י; לפי שאנו עומדים בראש השנה לדין וכל מעשינו באים לחשבון ולזכרון לפני אדנ"י, וזהו סוד שאנו אומרים: זכרנו לחיים, אל מלך חפץ בחיים כתבנו בספר החיים וכו' אל חי ומגן. והמידה הזאת זוכרת כל הנשכחות, לפיכך אנו חותמים בראש השנה 'זוכר הברית', לפי שהוא סוד הזכרון וסוד הברית אנו חותמים בשני אלו העניינים, 'זוכר הברית'. ולפי היות דוד עליו

השלום רוצה להתחבר ולהידבק במידה הזאת, היה אומר: מזמור לדוד להזכיר (תהילים לח, א) וזהו סוד אזכרתה של מנחה וסוד מנחת זכרון מזכרת עוון, שהחטא של אשה סוטה במקום זה תלוי להיפרע, 'כי מנחת קנאות היא' (במדבר ה, יח) ובמקום זה היא הקנאה, וסימן: קנאת י"י צבאות (ישעיהו ט, ו). ופקדונות הרי הן בזכרונות, אלא שהפקדונות על ידי אדנ"י והזכרונות על ידי אל ח"י. ולפי ששתי אלה המידות, שהם אל ח"י ואדנ"י, בהתאחדם זו בזו אזי כל העולם כולו בשלמות, נתן י"י יתברך לישראל יום השבת כנגד שתי מידות הללו: זכור ליום, כנגד אל ח"י, ושמור ללילה, כנגד אדנ"י. ולפיכך נאמר בעשרת הדיברות זכור ושמור. ודע והאמן קבלה אמתית, כי מעיין כל הברכות הבאות למידת אדנ"י לברך את ישראל הוא המקום הזה הנקרא זכרון, והסוד:

בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ, כד), וכתוב: זכר צדי"ק לברכה (משלי י, ז). והסוד הגנוז: י"י זכרנו יברך (תהילים קטו, יב): וכנגד המידה הזאת נתן י"י יתברך לישראל סוד השבת, ויש לי להודיעך כיצד. דע כי שלושת הספירות העליונות, שהם כת"ר חכמ"ה ובינ"ה, מתאחדות למעלה, ובהיות הספירות נקשרות אלו באלו מתאחדת בינה עם שש ספירות שתחתיה עד ספירה זו הנקראת אל ח"י ונקראת שבת. ועל עיקר זה היתה בריאת העולם ששת ימים וביום השביעי שב"ת. והנה השבת הוא כנגד ספירת יסוד שהיא ספירת א"ל ח"י, ולפיכך נקרא יום השבת מקור הברכות והקדושות, כאמרו: ויברך אלה"ם את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שב"ת (בראשית ב, ג). נמצא יום השבת מקור כל הברכות והמשכת הקדושה למטה. ודע כי האדם השומר שבת כהלכה, נעשה אותו אדם כמו כיסא למרכבה לשם יתברך ולפיכך נקרא השבת מנוח"ה, וכתוב: זאת מנוחתי עדי עד (תהילים קלב, יד), כאילו י"י יתברך נח על בני אדם ושוכן עליו כמלך על כסאו, וסימן: וינח ביום השביעי (שמות כ, יא), הוא בעצמו נ"ח. נמצא כל שומר את השבת כהלכה, כאילו מקיים את התורה כולה. ואמר הנביא: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע (ישעיהו נו, ב). ודע והאמן כי המשמש מיטתו מלילי שבת ללילי שבת זוכה לבנים צדיקים, כי השבת היא מידת צדי"ק, ראויין לחיי העולם הבא, כי שבת היא סוד א"ל ח"י, ועליו נאמר אשר פרו יתן בעתו (תהילים א, ג). ולפיכך אמר הנביא: כי

כה אמר י"י לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי (ישעיהו נ, ד). וכי הסריסים הם המשובחים בישראל, והסריסים לבדם הם שומרים השבת? אלא פ"י הפסוק כן הוא; אותם הצדיקים שכל ששת ימי החול אינם משמשים מיטותיהם אלא הם כדמיון סריסים, ובילולי שבתות משמשים מיטותיהם. כי לשון ישמרו לשון אשה הוא, כד"א: מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר (שופטים יג, יג). וסימן זכור ליום ושמור ללילה. וכשעושים כך, מה כתיב – והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי (ישעיהו נ, ז). 'הר קדשי' זה אל ח"י, 'בית תפלתי' זהו סוד אדנ"י, והלשון ממש מוכיח על שתי מידות, זכור ושמור. ואם ח"ו אדם מחלל את השבת כאילו כפר בעיקר, לפי שהשבת הוא עיקר האילן מלמטה למעלה. ולפיכך נקראת מידה זו יסוד עולם, כי הוא הנושא עליו כוחות אדנ"י, והוא עיקר העיקרים ועיקר ידיעת השם יתברך לשער הסמוך לכל הנבראים, והוא סוד עיקר אות וא"ו התחתון, כדמיון יסוד ממטה למעלה. ולפי שהשבת הוא סוד המשכת הכוח מהספירות העליונות בשם אדנ"י, והוא סוד התאחדות כל הספירות, כי א"ל ח"י נח בשם אדנ"י בסוד וינח ביום השביעי, בסוד ויכל אלהים ביום השביעי (בראשית ב, ב), ארז"ל: אמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני רוצה ליתנה לישראל, לך והודיעם:

הלא תראה כי השבת יושבת בבית גנזי יתברך, וכבר ידעת כי בית גנזי היא אדנ"י. ולפיכך כל שומר שבת כהלכה מקרב ב' השמות הללו ומייחדם זה בזה, ובהתקרב אלו שני השמות נמצאו כל הספירות כולן מתאחדות, והוא סוד מנוחה שהוא נח תוך אדנ"י, כאמרו: נחה רוח אליהו על אלישע (מלכים ב, טו). ואומר: וינח ביום השביעי (שמות כ, יא), ולפיכך נאמר זכור ושמור. ולפי שהשמות על ידי א"ל ח"י פורחות משם אדנ"י, הוצרך לומר כי נפש יתירה נתוספת בו באדם בשבת וניטלת במוצאי שבת בסוד: וביום השביעי שבת וינפש (שם לא, יז) ומי שיש לו עיניים יראה הדבר מפורש. נמצאת השבת קושרת ספירה אחרונה שהיא אדנ"י עם כל הספירות העליונות, ולפיכך נקרא השבת יום השביעי, שהיא ספירה שביעית מבינ"ה ולמטה. ונמצאת בינה קושרת שתי ספירות שעליה עם שש ספירות שתחתיה, והיא גם כן שביעית ממטה למעלה. נמצאת אומר כי אל ח"י

הוא סוד השביעית בעולם הזה, ובינ"ה היא סוד השביעית בעולם הבא, ובינ"ה נקשרות כל הגאולות וכל מיני חירות:

וצריך אני לעוררך על עיקר גדול: דע כי בהתאחד מידת אל ח"י במידת אדנ"י אזי מידת אדנ"י יושבת על כיסא המלכות ומושלטת על כל הנבראים, וכשא"ל ח"י נבדל ומסתלק ממנה אזי מידת אדנ"י, שנקרא שכינה, הולכת בגלות תחת שאר ממשלות וכוחות נכריות, והסוד: ושפחה כי תירש גבירתה (משלי ל, כג). לפיכך אמרו: צריך לסמוך גאולה לתפילה, כי סוד גאולה, אל ח"י, וסוד תפילה, אדנ"י ובהיותם שניהם סמוכים זה לזה אזי הכול בייחוד בשלימות ובברכה, וסימן: סומך ה' לכל הנפלים (תהילים קמה, טו). ואומר: נפלה לא תוסיף קום (עמוס ה, ב). ולפיכך צריכים ישראל להתכוון בכל יום כוונה גדולה לסמוך גאולה לתפילה, כדי שיתחברו ויתאחדו שני שמות הללו. וכשמגיע אדם בברכת אמת ויציב לגאל ישראל, צריך להתכוון בלבו סוד גאולה זו מה היא, והיאך סומך אותה לתפילה כשמתחיל 'אדנ"י שפתי תפתח', כי בכאן הוא העיקר הגדול. ואותו חכם שהיה משתבח שפעם אחד סמך גאולה לתפילה, אל יעלה בדעתך כי שאר הימים היה מפסיק ומספר בין גאולה לתפילה והיה עובר עבירה; חלילה חלילה לה' אלהינו, וחלילה לחסידי ועבדי הקדושים מעשות כדבר הזה. אלא סוד סמיכות גאולה לתפילה, שהיה מתכוון בברכת אמת ויציב להמשיך כל הצינורות ולייחד כל הספירות עד שתגיע המשכות כל הצינורות אצל חתימת גאל ישראל, וכשהתחיל אדנ"י שפתי תפתח, נח כוח א"ל חי במידת אדנ"י ונתאחדו הספירות על ידי חכם זה:

וזהו דבר גדול שצריך מחשבה נכונה, להמשיך כל הצינורות ולסדר כל הספירות עד שיגיעם כולם למידת אל ח"י, ויריקו כולם במידת אדנ"י. ולפי שדבר גדול כזה אין כוח ביד האדם להתכוון בו ולעשותו בכל יום, הוצרך לומר 'פעם אחת סמך גאולה לתפילה'. לפי שהסמיכה הזאת בדיבור ובמעשה היתה, שהיה יודע לכוון אל הכוחות ולהמשיך השפע דרך הצינורות עד שהגיעם כולם לאל מ"י, ומשם הריק בשם אדנ"י. וזהו סוד סמיכת גאולה לתפילה, וסימן: סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר (תהילים קיא, ח). ולפי שסוד גאולה ותפילה הוא סוד אל ח"י אדנ"י, והוא סוד זכור ושמור, אמרו ז"ל: אילו שמרו ישראל שבת אחת

כהלכה מיד נגאלין. וזהו טעם ברור שיהיו סומכים כל ישראל זכור אצל שמור, שזהו סוד סומך גאולה לתפילה. ואם תאמר:

מדוע לא נגאלו ישראל אותו היום שסמך אותו החכם גאולה לתפילה? דע כי אדם אחד אינו יכול לסמוך אלא כפי שיעור אדם, אבל אם כל ישראל היו סומכין כפי שיעור כל השלמות והמילוי המספיק להתחבר ולהתאחד גאולה בתפילה, אז היו נגאלין כולן. וסוד סמך גאולה לתפילה בסוד אל ח"י אדנ"י הוא סוד הגואל משחת חייבי, המעטרכי חסד ורחמים, המשביע בטוב עדיך, תתחדש כנשר נעורייכי (שם קג, ה):

ואחר שעוררנוך על העיקר הגדול הזה, דע כי ה' יתברך ויתברך כשרצה לגאול את ישראל ממצרים חיבר מידת אל ח"י הנקרא גאולה, למידת אדנ"י הנקרא תפילה, והסוד:

ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה (שמות ב, כג), וכתוב: וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שם) והסוד הגדול: וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (שם ו, ה). ואחר שידעת זה, דע כי לפעמים נקרא בלשון גואל. והטעם, דע כי בהתחבר אל ח"י עם אדנ"י, שהוא סוד הגאולה ותפילה, הרי אדנ"י מתמלא משפע הגאולה, וגם מידת אדנ"י פועלת גאולה בשליחות אל ח"י ומצלת את הצדיקים וגואלת אותם מכל פגע ומחלה ומכל מיני משחית ופורעניות, ונקראת באותה השעה המלאך הגואל. ולפי שמידת אדנ"י, הנקראת שכינה, היה הולכת עם יעקב בשליחות אל ח"י, כאמרו: אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהו"ה לי לאלהים (בראשית כח, כ), והיתה המידה הזאת הולכת עם יעקב לגאול אותו מכל מיני משחית, אמר יעקב:

המלאך הגואל אותי מכל רע (שם מח, טז). והטעם שקרא למידה זו מלאך, לפי שאינה פועלת גאולה אלא בשליחות אל ח"י, שהרי היא עצמה צריכה גאולה, כאמרם ז"ל 'גלו למצרים שכינה עמהם'. ולפיכך כשאדנ"י פועל גאולה, הוא בשליחות אל ח"י. ולכן נקרא המלאך הגואל, כלומר נקרא בשם המשלחו. וביאור העיקר הזה: דע, כי מידת היובל למעלה היא שביעית, היא עליונה, והיא סוד הגאולה השלמה והחירות; ומן היובל, שהיא סוד הגאולה השלמה, מקבלת מידת

אל ח"י שפע הגאולה ומביא גאולה לעולם, כמו שמקבל מן היובל כוח החיים ונקרא על זה אל ח"י. ודע כי בכוח ספירת היובל, שנמשכת באל חי, נגאלו ישראל ויצאו ממצרים, שנאמר: וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שמות יג, יח); אל תקרי וחמושים אלא וחמישים. וכן הוא אומר:

יובל היא שנת החמישים שנה, וכתוב: גאולה תהיה לו ויובל יצא, וכתוב: ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ (ויקרא כה, כד). והכלל הגדול הוא שכתוב: בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו (שם, יג) ודע כי מן היובל מושך אל חי הגאולה וגואל את הצדיקים, בשעה שהוא סומך לאדנ"י. נמצא היובל, שביעית עליונה, והשבת שהוא סוד אל חי, שביעית תחתונה. ואנו סופרים ליובל שבע שבתות שנים, ולשבת ששת ימים וביום השביעי שבת. ואם תאמר: היובל היא תחילת השמינית כאמרו 'שנת החמישים'? דע כי בעזרת השם בענין זה נרמז לך עיקרים גדולים, בהגיענו לביאור שם יהו"ה יתברך, שהוא סוד היובל וסוד בינה, ושם אתן את דודי לך:

ועתה דע והאמן כי השבת היא מעיין כל הטובה ומקור כל האצילות לשם אדנ"י ולישראל הדבקים במידה הזאת. ומן השבת אדם נכנס לחיי העולם הבא, שהוא סוד היובל, כמו שהודענוך. והעולם הבא נקראת שבת הגדול שהיא שביעית עליונה, ואל ח"י הוא סוד השבת שהיא שביעית של מטה; ומן העולם הבא מושכת השבת כל האצילות והטוב הגדול והחיים והגאולה. ואם כן פקח עיניך וראה היאך תשמור השבת, אם אתה חפץ ליזכות לחיים ולגאולה ולהיכנס לחיי העולם הבא. והנה השבת שלנו בדמיון בית שער להיכנס לטרקלין הגדולים לחיי העולם הבא הנקרא שבת הגדול, והתקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין. וכשתבין דבר זה, אז: 'וקראת לשבת עונ"ג', זו היא שבת שלנו, 'ולקדוש י"י מכובד', זו שבת עליונה שנקראת יובל. ולפיכך דרשו רז"ל: ולקדוש י"י מכובד, זה יום הכיפורים. ודע והאמן. כי הכיפורים כולם, מן היובל הם יוצאים, ומשם הסליחה נמשכת לשם אדנ"י, ואז נאמר: כי ל"י אלהינו הרחמים והסליחות (דניאל ט, ט), ואומר: אדנ"י שמעה, אדנ"י סלחה, אדנ"י הקשיבה (שם, יט). ובעזרת השם במקומו נבאר לך הטעם שנקראת מידת יובל שביעית ושמינית. נמצאת אומר כי כל אדם השומר שבת כהלכה, אז מתאחד בשביעית התחתונה הנקראת שב"ת, ומשם זוכה

לשביעית העליונה הנקראת עולם הבא. ואם ח"ו אדם מחלל את השבת הרי הוא רחוק מן החיים; ומחלליה מות יומת, שהרי נסגר לפניו הפתח מלהיכנס לחיי העולם הבא. ולפיכך אמרו רז"ל בעניין שבת: אע"ג דאיהי עבידא לאגלווי, מתן שכרה לא עבידא לאגלווי ז, לפי ששכר העולם הבא גנוז הוא, וטובו, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיהו סד, ד) וכתוב: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת למוסים בך (תהילים לא, כ). ולפי עיקר זה יש לך לדעת שאף על פי שהשבת גלויה לפנינו, מתן שכרה אינו גלוי אלא חתום וסתום הוא, ואפילו אחד מהנביאים לא נתנבא עליו מה הוא, לפי שהוא הטוב הגדול והאור הגנוז מששת ימי בראשית שאין כל בריה יכולה להסתכל בו זולתי י"י יתברך. וצריך אתה להיות זריז בקיום שלוש סעודות בשבת, שהם סוד קשר הייחוד וסוד קשר השבת הגדול ביום השבת שאנו עושים. ובהיות אדם מקיים שלוש סעודות בשבת הרי הוא כאילו מייחד י"י יתברך בסוד י"י אחד ושמו אחד, כלומר בשלוש ושבע. וזו היא ראוי להינצל משלוש פורעניות ושלוש סעודות הללו, אחד, כנגד אדנ"י שמתאחדת ביום השבת, וזהו סוד התאחדות השבע; שנית, כנגד יהו"ה; שלישית, כנגד בינה הקשורה בסוד אהי"ה, וזהו סוד התאחדות השלוש, וסוד וקראת לשבת עונ"ג. וסוד עונ"ג הוא סוד נה"ר יוצא מעד"ן להשקות את הג"ן, כי זהו סוד הייחוד האמיתי השלם, בסוד עד"ן, נה"ר, ג"ן. וכל המקיים שלוש סעודות בשבת כאילו מייחד עשר הספירות בייחוד שלם, בסוד אדנ"י יהו"ה אהי"ה, וכולן מתאחדות על ידי אל חי למעלה ולמטה: למעלה נקשר בבינה שהוא סוד קשר אהי"ה, שהרי הבינה נקשרת באהי"ה בסוד שלוש ספירות; למטה נקשר באדנ"י, שהוא סוד קשר שבע ספירות תחתונות. נמצאת השבת קושרת כל הספירות למעלה ולמטה, ולפיכך השבת זכור ושמו"ר. ועתה דע והתבונן כיצד תשמור את השבת, וכיצד תתנהג בעניין שמירה ממלאכה ודיבור, ועניין מנוחה ועונג וכבוד, ואשריך בהיותך שומר שבת שתיקרא אכסנאי לעשר ספירות:

ולפעמים נקראת מידת אל ח"י בתורה ברית. ודע והבן כי כל לשון ברית שבא בתורה הוא לשלוש מיני עניינים נחלק במשמעותו, והכול הוא אחד בחיבור. ואותן הג' מיני עניינים נחלקים לג' שמות אלו, שהם אדנ"י, אל ח"י, בינה. וברית בינה הוא ברית הפה וברית הלשון וברית השפתים, שנאמר; על פי הדברים האלה כרתי

אתך ברית (שמות לד, כז). וברית אל ח"י הוא הנקרא ברית שלום, שנאמר: הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כה, יג). וברית שבת וברית הקשת; וי"י יתברך נתן לנו ברית מילה לזכותינו לאל ח"י. וברית אדנ"י הוא כנגד ברית התורה, שהיא נקשרת בין ברית אל ח"י ובין ברית אדנ"י. ובהיות אדנ"י נקשר באל חי ובבינה, אזי גם הוא נקרא בלשון ברית על שם שניהם, והסוד: ברית הלשון וברית המעורר. וזהו סוד ברית מילה בפריעה, מה שאמרו רז"ל: מל ולא פרע כאילו לא מל. כלומר, שהפריעה הוא סוד אדנ"י, וכשלא פרע הרי הוא חסר הספירה הראשונה שבה ייכנס להיכל יהו"ה יתברך. כי מאדנ"י יכנס לאל חי, ומן אל חי לשם יהו"ה יתברך; ואחרי שלא פרע, אפילו לשם אל חי לא יכנס, כי חסר הפריעה שהיא שם אדנ"י. ואחרי שהודענוך זה, דע כי י"י יתברך רצה להשלים לאברהם אבינו עליו השלום בכל הספירות ואמר לו: התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א) ולמען תהיה נאחו במרכבה שלי אני נותן רושם בבשרך ונקרא ברית בשר, כאמרו: ואתנה בריתי ביני ובינך (שם, ב), וכתוב: והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם (שם, יג). בריתי בבשרכם, זו ברית בשר; לברית עולם, זו ברית הלשון, שהוא סוד התורה שנמשכה מן הבינה, בסוד ספירת חמישים יום כנגד ספירת חמישים של יובל. ואלמלא שקיבלו ישראל ברית בשר, לעולם לא זכו לקבל תורה שהיא ברית הלשון. וזהו שאמרו בספר יצירה: כשבא אברהם אבינו והביט וחקר והבין וחקק וחשב ועלתה בידו, נגלה אליו אדון העולם וקראהו אוהבו, וכת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו וזהו ברית הלשון, ובין עשר אצבעות רגליו וזהו ברית מילה. וא"ת: פריעה לא נתנה לאברהם אבינו? אותה המידה ממש שלו היתה, והיא מידת אדנ"י, שהוא ראשון שקרא זה השם. נמצאת למד כי שלוש מיני ברית הם: האחד, ברית הלשון, שהוא ברית הפה, שהוא ברית התורה, שהוא ברית עולם, שהוא ברית הבינה והב' שהוא ברית מילה, שהוא ברית בשר, שהוא ברית הקשת, שהוא ברית שבת. ובתוך שתי בריתות אלו נאחות ברית אדנ"י, שהוא ברית תורה שבעל פה, שהוא ברית הפריעה. ולפי דבר זה נאמר: על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית (שמות לד, כז), שזו היא ברית תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ושלוש בריתות אלו: ברית ראשונה, בינה יהו"ה ז, אחרונה, מלכות אדנ"י, ברית אמצע, שבת אל חי. נמצאת ברית שבת קושרת בין אדנ"י ובין יהו"ה. ואלמלא ברית

מילה, שהיא ברית שבת, לא זכינו לתורה שבכתב ולא לתורה שבעל פה, שהם סוד יהו"ה אדנ"י. ודע כי שם אל חי הנקרא ברית הוא בית שער להיכנס למידת התפארת, שהיא סוד תורה שבכתב הנאצלת מאת הבינה בסוד חמישים יום, כמו שביארנו. ואילו לא ייכנס אדם בשער זה שהוא ברית, מניין ישיג התורה שהיא לפנינו למעלה? ולפי שברית מילה הוא סוד אל חי, והוא סוד שבת, קבעו רז"ל בברכת מילה: אל חי חלקנו צורנו, צווה להציל ידידות זרע קודש שארנו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' כורת הברית. הלא תראה כי שם אל חי קבעו בברכת ברית מילה, ועל זה נאמר:

ואתם הדבקים בי"י אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד, ד):

ודע כי ברית מיה הוא סוד שבת, בסוד מילה ופריעה, בסוד זכור את יום השבת ושמור; זכור ליום ושמור ללילה, כנגד אל ח"י אדנ"י ולפ, שברית מילה כוללת ברית שתי ספירות הללו, אמר הכתוב: אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיהו לג, כה). וסוד חוקות הם אל ח"י אדנ"י, בסוד חק וחק"ה, וסימן:

את חקותי תשמורו (ויקרא יט, יט), וסוד חקותי הם אל ח"י אדנ"י. ודע כי הברית הנקרא יומם ולילה הוא סוד מילה ופריעה, זכור ושמור, אל ח"י אדנ"י, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שהם סוד חקות שמים וארץ, זה כנגד זה. וזהו סוד:

ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהילים א, ב). יומם הוא תורה שבכתב, וסוד אל ח"י, וסוד זכור, וסוד מילה; ולילה הוא סוד תורה שבעל פה, סוד אדנ"י, סוד שמור, סוד פריעה. ולפיכך אין התורה מסורה אלא למי שקיבל ברית בשר, ומתוך ברית בשר ייכנס אדם לברית הלשון, שהוא קריאת התורה. וצריך אני להאיר ענין היאך חתם י"י יתברך שמו הגדול יהו"ה יתברך באברהם אבינו ובזרעו, אותם שקיבלו את התורה. כיצד? אמר בספר יצירה: כרת לו ברית בעשר אצבעות ידיו, וזה הוא ברית לשון. וחזקתם י"ה, בסוד י' עשר אצבעות, ה' חמש מקורות בלשון התורה; בסוד אחה"ע בומ"ף גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ. אחה"ע, בגרון. בומ"ף, בשפתים. גיכ"ק, בחיך. דטלנ"ת, בלשון. זסשר"ץ, בשיניים. נמצא חזקתם י"ה, ברית הלשון שהוא ברית הפה. וכרת לו ברית בין עשר אצבעות רגליו, זהו ברית מילה

וחותם ו"ה, חצי השם, בסוד עשר אצבעות וברית מילה שהוא אחד, הרי י"א, וחשבון י"א כנגד ו"ה. ועוד, סוד ו"ה; תורה שבכתב, – תורה שבעל פה. והכול תלוי בברית מילה, שהוא השורש התחתון של אות ו'. וה' היא סוד התורה שבעל פה, שהיא סוד הפריעה. ולפיכך אין התורה מסורה לכותי לפי שהוא ערל, וזהו שאמרו בברכת המזון: צריך שיקדים ברית לתורה, באומרו: שהנחת לאבותינו וכו' ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלימדתנו. וזהו שאמר: מגיד דבריו ליעקב (תהילים קמז, יט), למי שהוא מהול כיעקב עליו השלום. וכותי, שהוא ערל, שעסק בתורה היה חייב מיתה. ולפי שברית מילה ופריעה הוא סוד השבת בזכור ושמור, לפיכך המילה דוחה את השבת, והיא ביום השמיני שהיא סוד אדנ"י, שהיא סוד הפריעה הנעשית אחר המילה, והסוד: אדנ"י יהו"ה, נמצאת למד שברית מילה דוחה את השבת, שהיא היא המידה עצמה. ועתה התבונן בכל מה שתמצא לשון ברית, לאיזה צד נזכרה, אם לברית לשון, אם לברית בשר, או לפריעה. ואחר שעוררנוך על העיקרים האלו, יש לך לשמור עצמך ולהיזהר מאוד לבל תהיה מאותם המטמאים אות ברית קודש, שהרי כל הפרשיות הכתובות בעניין העריות בכל התורה, באלו שתי ספירות תלויות: באל ח"י ובאדנ"י; וקצת מהם בשתי ספירות הדבקות עמהם, הנקראות אלה"ם צבאות יהו"ה צבאות. ובעזרת השם עדיין ניתן לך דרך שתבין כמה מעלות טובות וכמה עניינים נוראים נקשרין במילת ברית, וכן תבין מה הוא דין המגלה עריות, או המקשה עצמו לדעת, או האוחז באמה ומשתיין. וכמה עניינים סתומים וחתומים תבין עדיין בעזרת השם מתוך אל הדברים שרמזנו בכאן:

ולפעמים נקראת בתורה בלשון אות, לפי שבמידה זו תלויים האותות והמופתים, בסוד אל חי בהתחברו לשם אדנ"י, אזי מתחדשים אותות ומופתים בעולם. וכשנסמך גאולה לתפילה ביציאת מצרים נתחדשו כמה אותות וכמה ניסים ונפלאות, בסוד: וירא אלה"ם את בני ישראל וידע אלה"ם (שמות ב, כג) ובסוד: ואזכור את ברית"י. ועתה יש לנו להודיעך כי השבת שהיא מידת אל חי נקרא אות, כאומרו: בני ובין בני ישראל או"ת היא לעולם (שם לא, יז). וברית מילה נקרא גם כן אות, כאומרו: ונמלתם את בשר ערלתכם והיתה לאו"ת ברית"י בני וביניכם (בראשית יז, יא). והסוד הזה רמזו אותו בברכת ברית מילה: ברוך אתה

ה' אשר קידש ידיד מבטן, וחק בשארו שם, ויצאצאיו חתם באו"ת ברית קודש, על כן בשכר זו אל ח"י חלקנו צורנו, ציווה להציל ידידות זרע קודש שארנו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' כורת הברית. והקשת נקרא אות, כאמרו: את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ (שם ט, יג). וכבר הודענו כי ברית הקשת הוא ברית אל ח"י. ולפיכך דע כי בכל מקום שתמצא בתורה אות, הוא סוד אל ח"י, שהוא סוד זכרון שמזכיר אדנ"י לכל בני עולם; ואות ברי"ת שבת וברית מילה היא מיוחדת בינו ובין כל בשר אשר על הארץ. ודע כי לפעמים נכלל אדנ"י במילת אות. כבר ידעת שיום השבת נקרא אות, והרי השבת כלולה בזכור ושמור, וברית מילה נקראת אות, והרי היא כלולה במילה ופריעה. וסוד פירוש מילת אות, על דרך הפשט, הוא כי סוד ין"ך קטנה הידועה לבעלי חכמה, שהוא הקצה התחתון של וא"ו, נקראת אות קטנה ונקראת אות ברית קודש. ועתה דע והבן כל הדברים הללו וכתבם על לוח לבך ואל יליוז מעיניך: ודע כי על יסוד הספירה הזאת נתייסדה בתורה לשון שבועה. והנני מפרש. דע כי כל שבועה שאדם נשבע תלויה במידה זאת הנקראת אל ח"י. והטעם, לפי שכל לשון שבועה היא מלשון שבעה, וסוד העניין הוא מה שאמר אברהם אבינו לאבימלך; כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם (שם כא, ל). הלא תראה ג' לשונות שהזכיר במקום הזה, כל אחד מהן לשון נופל על הלשון. אמר בתחילה 'כי את שבע כבשות תקח מידי לעדה על הבאר', ואמר אחריו 'על כן קרא למקום ההוא באר שבע', ומה כתיב אחריו? 'כי שם נשבעו שניהם'. ופירוש הדבר הרי ג' לשונות שבע: כבשות, באר שבע, ושם נשבעו, כל אלו ג' לשונות נתאחדו באותה השבועה. ולפיכך אמר: על כן קרא למקום ההוא באר שבע. מאי על כן? כלומר, על טעם שבע כבשות והשבועה. כי על שני טעמים קרא אותו באר שבע, על שבע כבשות והשבועה. ובמקום אחר כתיב: ויקרא אותה שבעה על כן שם העיר באר שבע (שם כו, לג). הלא תראה כי על שם שבעה קרא שם העיר באר שבע ולא הזכיר בכאן שבועה, והסוד העיקר תלוי בסוד שבעה, ומקום הבאר תלוי בשבועה. ועכשיו יש לנו לברר. דע כי כל הנשבע הוא נשבע בסוד שבע הספירות, שהם סוד שבעת ימי עולם, והכול תלוי במידת אל ח"י שהוא השבת,

שהוא יום השביעי, וכל שבועה תלויה בשביעי, והסוד: וביום השביעי שבת וינפש (שמות לא, יז). ולפיכך הנשבע, נשבע בנפש ונשבע בחיים כשהוא אומר נשבע בשם יי, י, והסוד: חי יי וחי נפשך (שמואל, כה, כו). כי סוד 'חי נפשך' הוא סוד אל חי, שממנו נמשכים החיים וכל הנפשות הפורחות מארץ אדני, כאמרו: תוצא הארץ נפש חיה למינה (בראשית א, כד) והוא סוד השבת שהוא יום השביעי שממנו נמשכים חיי הנפש, כאמרו: וביום השביעי שבת וינפש. הרי חיי הנפש תלויים בשביעי, שהוא סוד השבועה. וכל הכופר בשבועתו כאילו כופר באל חי ובו' ספירות, שהם סוד שבעת ימי עולם. ואם ברב פשעו וכחשו כפר בשביעיות, מאין לו חיים וטובה? שהרי לא נברא העולם אלא על ידי אלו שבע ספירות ובהן מתקיימים כל הנבראים, ז' ימים בסוד ז' ספירות, בסוד שבועה. ואם חס ושלום ישקר אדם בשבועתו הרי הוא נעקר מאלו שבע הספירות שהם סוד קיומו, ונמצא נעקר מן העולם. נמצאת למד כי השבועה היא באל חי שהוא סוד השביעי, שהוא סוד השבת, שהוא סוד חיי נפש, שהוא סוד 'שבת וינפש'. ולפי שהשבועה היא באל חי אומר בעניין: וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דניאל יב, ז). הלא תראה השבועה שהיא בחי העולם, שהוא אל חי. ובשאר מקומות: חי יי אשר עמדי לפניו (מלכים, יז, א). חי יי וחי נפשך אם אעזבר, חי נפשו אדני (מלכים, ב; שמואל, א). ולפיכך אמרו רז"ל: שבועה כנשבע במלך, לפיכך אין נשבעין לבטל את התורה או אחת ממצוותיה, ואם ישבע לוקה ומקיים את המצווה, שאין שבועה חלה לבטל דברי תורה, שהרי הם סוד שבעה קולות יצאו משבע ספירות במתן תורה, ואין אדם נשבע לבטל דברי תורה וכל שבועה, בי"י, וכל נדר, לי"י, וסוד נדר לי"י עדיין נפרש אותו במקומו בעזרת השם, כי הנדר הוא סוד השבת הגדול, שהיא סוד השביעית העליונה. ואם תמצא כתוב אשר נשבע לה' (תהילים קלב, ב) ולא אמר נשבע בי"י, פי' הפסוק כן הוא: שדוד המלך עליו השלום נשבע לעשות דבר זה לי"י, כלומר שלא ישקוט וינוח עד אשר ימצא מקום מנוחה לשכינה לבנות בו בית המקדש. נמצאת אומר כי כל הכופר בשבועתו נעשים לו שבעת ימי בראשית, שהם סוד כל ימי העולם, כמו אויבים ומבקשי רעתו, שהרי כשכפר בשבועה, כפר בשבעה; וכשכפר בשבעת ימי בראשית, נמצא כל יום ויום משבעת הימים אצלו כאויב, וכל יום ויום מקלל לזה הכופר. ולפיכך כל הנשבע בארץ ישבע

באלהי אמן (ישעיהו סה, טז), ויש להיזהר מאמונת אלהי אמן. ועונש השבועה כבר גילו אותה במסכת שבועות כאמרם ז"ל: דברים שאין האש מכלה אותן, שבועת שקר מכלה אותן. וטעם זה טעם ברור בדרך היצירה. כיצד? הרי בטבע האש היא שורפת כל מיני עצים ובגדים ושאר כיוצא בהם ומכלה אותם, אבל האבנים והעפר אין האש מכלה אותם, שאין האש מכלה את העפר, שאפילו ישרפו האבנים, חוזרות עפר ואינן כלות. אבל שבועת שקר מכלה האבנים והעפר, והטעם כי כל הנבראים כולן לא נבראו ואין להם קיום אלא בשבע ספירות הנקראות שבעת ימים, ובאותן ספירות תלויים שמים וארץ וכל צבאותם, וגם האש והמים והרוח והעפר, והרים וגבעות וימים ונהרות, וכל מיני צמחים וכל בעלי חיים למיניהם וכל בני אדם. ולפיכך כשאדם כופר בשבועה, הרי הוא ככופר בשבע הספירות שחיו וקיומו ואשתו ובניו וממונו וכל מה שיש לו תלויים בהם. וכשכופר באלו שבע ספירות, שהם סוד השבועה, הרי אלו שבע ספירות מכלות גופו חיו וממונו קרקע ומטלטלין, לפי שהכול תלוי בהם מאחר שבהם נבראו כל היצורים, והם היו כמו האומן העושה את המלאכה, שהוא יכול להרוס ולהשחית המלאכה שעשה. כן הכופר בשבועה כופר באומן שעשה את העולם. וכשכפר באומן שעשה את העולם, יכול האומן להחריב את ביתו ואותו ואת כל אשר יש לו, אפילו העפר והאבנים, לפי שהאומן שעשה את האבנים יכול למחות זכרם מן העולם. וסוד האומן הוא סוד אמן, ולפיכך העונה אמן כנשבע. וזהו סוד:

ישבע באלהי אמן (שם). כלומר, הנשבע, באומן שברא העולם נשבע. וזהו סוד שדרשו בפסוק ואהיה אצלו אמן (משלי ח, ל), אל תקרי אמן אלא אמן. ולפיכך ארז"ל שענין שבועה ואמן, אחד הוא בעת שמשביעין אותו. ובעזרת השם עוד נבאר לך סוד מילת אמן, על דרך המשכת השפע בדרך הצינורות. ולפי שהשבועה היא כלל שבע ספירות שהיו האומן לכל הנבראים, אמר: דברים שאין האש מכלה אותם שבוע"ת שקר מכלה אותם. והטעם, שהשבועה היא האומן שברא את האש ואת האבנים ואת העפר ואת כל היצורים, ולפיכך אין האש יכולה לאבד ולכלות את האבנים ואת העפר, לפי שהעפר אחד מן היסודות הוא כמו האש, ושניהם נבראים. אבל השבועה, שהיא סוד האומן והבורא, היא יכולה לכלות האש והאבנים ואת שאר כל היצורים, לפי שהכל ביד האומן שעשה היצורים כולם

יתברך ויתברך. וזהו שאמר: לפני הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכולם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלופו (תהילים קב, כו). וזהו סוד שאמר: דברים שאין אש ומים מכלין אותם, שבועת שוא מכלה אותם; לפי שהשבועה היא האומן והכל תלוי ביד האומן, כאמרו י"שבע באלהי אמן, וכאמרו י'אהיה אצלו אמן, ואחז"ל: אל תקרי אמן אלא אומן, והסוד הגדול הזה: כבר ידעת כי סוד שבועה היא סוד אל ח"י, והיא סוד כי טוב, ולפיכך אמרו בכל הנבראים שנעשו במעשה בראשית: וירא אלהים כי טוב (בראשית א, יב), וסימן: ואהיה אצלו אמן, וסוד ואהיה, ו' הדבקה עם אהיה, היא סוד שש ספירות, והאחרונה מן השש היא סוד 'כי טוב'. ולפיכך כל הפעולות שעשה אלהים, שהוא אדנ"י, במעשה בראשית על כל פעולה ופעולה נתייעץ ב'כי טוב'. ביום הראשון מה כתיב? וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א, ד); ביום השני לא נאמר בו כי טוב לפי שהוא סוד ההבדל והפירוד, כאמרו יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים (שם, ו), ובכל מה שיש בו חילוק ופירוד אין טוב מצוי בו, כי אין טוב בא אלא להביא שלום ולחבר כל הדברים:

ולפיכך כשמסתלק ונפרד ונבדל 'כי טוב', שהוא סוד אל ח"י, ממידת אדנ"י אזי העולם כולו חרב ואין טוב מצוי בעולם, שנאמר כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיהו נז, א) ואמר: אמרו צדיק כי טוב (שם ג, י). ולפיכך כשהצדיק נמצא בעולם אז מטיל שלום בין שני חולקים, נמצא צדיק מכריע. וזהו סוד שני כתובים המכתישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. והסוד; נצח, ימ"ן, הוד, שמא"ל, כי טוב, צדי"ק, הוא כתוב שלישי מכריע ביניהם. ולפיכך לא נאמר ביום השני כי טוב, אבל נאמר ביום השלישי שתי פעמים כי טוב. והטעם, 'כי טוב' ראשון כנגד אל ח"י, 'כי טוב' שני כנגד אדנ"י שהוא סוד אדנ"י הארץ. וסימן: אמרו צדי"ק כי טוב (שם), ואומר בברכת המזון: ארץ חמדה טובה. והסוד הזה, כי אלהים כולל בכל מעשה בראשית 'כי טוב' בכל דבר ודבר, שהוא סוד האומן. ובהבדל הדברים לא נמצא טוב, אלא בשעת חיבורן. הלא תראה כשהיה אדם הראשון לבדו נפרד, בלי חבור בת זוגו, מה כתיב בו? כי לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח); וכשתחבר אצל אשתו, מה כתיב ביה? מצא אשה מצא טוב (משלי יט, כב). כלומר, מצא אותו הטוב שהיה אבד ממנו. ואם באדם ואשה כך,

כל שכן בשאר המעלות העליונות; כי בשעת חיבור נמצא 'כי טו"ב', ובשעת הפירוד לא נמצא 'כי טו"ב'. ועל דרך זה דע, כי שלוש הספירות, שהם נצ"ח והו"ד וטו"ב, מתאחדות תמיד, נצ"ח והו"ד זה לעומת זה, וטוב הוא הכתוב השלישי שהוא מכריע ביניהם. ולפי סוד זה תמצא כי טו"ב הוא שורש תחתון של וא"ו, שהוא קו האמצעי והוא שלישי. כיצד? ו' הוא סוד שש ספירות – שלוש למעלה ושלוש למטה. שלוש למעלה בדרך זה: הגדול"ה לצד ימין, והגבור"ה לצד שמאל, והתפארת שלישי מכריע ביניהם. ושלוש למטה, מן הוא"ו ולמטה, בדרך זה: הנצ"ח לצד ימין, וההוד לצד שמאל, טוב שלישי מכריע ביניהם. ולפיכך תמצא ענין 'טוב' שהוא שוכן על גבי אדנ"י, שהיא הספירה האחרונה מעשרת הספירות, ונקרא ההך הטוב. ובזמן ששוכן טו"ב תוך אדנ"י, נקרא אדנ"י ארץ טובה, על שם טו"ב השוכן בתוכו. וזהו סוד: וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח, י), וזהו סוד: לא תחסר כל בה (שם, ט), וכתוב: ודורשי יי' לא יחסרו כל טוב (תהילים לז, יא). ולפי שאדנ"י נתלבש בלבוש הגבורה, במידת אלהי"ם, ופעל כל מעשה בראשית, תמיד היה אלהי"ם מתייעץ ומסתכל במעשה בראשית ב'כי טוב', וזהו שאמר בכל דבר ודבר:

וירא אלהי"ם כי טוב:

ולפי עיקר זה התבונן סוד ואהיה אצלו אמן (משלי ח, ל) שהוא סוד האמן והאומן והאמן, וזהו סוד טו"ב וסוד השבועה. לפיכך כל השביעיות כולן קשורות בשביעי, שהוא כלל השבועה, שהוא סוד השבועה. ודע והאמן שאין לשום בריה בעולם קיום, זולתי באחד יתברך מאלו ז' ספירות. וכשאדם משקר בשבועה, הרי נעקר מכל שבע הספירות ולא נשאר לו בשמים ובארץ שורש, וזהו שאמרו בנשבע לשקר: ולנה בתוך ביתו וכלתו את עציו ואת אבניו (זכריה ה, ד), שהכול נעקר, שורש וענף. ועתה בני שמעה זאת והתבונן כמה הוא חומר השבועה וענשה, כי אפילו הוצאת שם שמים מן הפה לבטלה, אף על פי שאינו נשבע, נענש עליו כל שכן הנשבע לשקר, יי' יצילנו מעונש זה וישלח לנו סליחה וכפרה על כל מה שעברנו על ככה. ולפי שעניין השבועה הוא סוד שבע הספירות מעשר ספירות הכלולות בשמו יתברך, נאמר בתורה: ובשמו תשבע (דברים י, כ) יי' כי בשמו תלוי הכל: וכל הנשבע בארץ ישבע באלהי אמן (ישעיהו סה, טז). ולפיכך אמרו

ז"ל שבועה כנשבע במלך עצמו. וסוד השבועה כלולה מן השבעה, כמו שכתוב: חצבה עמודיה שבעה (משלי ט, א). וכתוב: ויקרא אותה שבעה על כן שם העיר באר שבע (בראשית כו, לג), וכתוב: על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם (שם כא, לא). והמידה הזאת נקראת בתורה בלשון חוק, ועתה יש לי להאיר ענין בדבר זה. דע כי ה' יתברך ויתברך חקק כל היצורים ותלה גבולם ושיעורם בשמו הגדול, ונתן קץ וגבול לכל הנבראים שבעולם. ולכל הנבראים עליונים ותחתונים יש קץ וגבול, ולשמו הגדול אין לו קץ וגבול, באמרו קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות (איוב כח, ג). ואומר: לכל תכלית ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהילים קיט, צב). ופירוש הפסוק הזה כן הוא; כל דבר ודבר מכל הנבראים יש לו גבול ותכלית, אבל אותה המידה הנקראת מצווה שהיא סוד ספירה עשירית משמו הגדול, והיא הראשונה ממטה למעלה והאחרונה מלמעלה למטה ונקראת מצווה, אין לה גבול כי רחבה היא מאוד, והיא המקפת בכל הנבראים ונותנת להם שיעור והטעם שנקראת מצווה, כי כל ענין ה' יתברך נעשית על ידה, ועל פי מצוותה מתנהגים כל הנבראים שבעולם. וזהו סוד התורה והמצווה: התורה זו תורה שבכתב, והמצווה זו תורה שבעל פה. כי תורה שבכתב יש לנו להתנהג בה על צווי אדני הנקרא מצווה, הנקראת תורה שבעל פה. ולפיכך אמר הכתוב: לכל תכלית ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ודע והבן כי כל החקיקות הנזכרות בספר יצירה שחקק ה' יתברך במעשה בראשית, כולן חקקו על ידי אל חי אדני. ובשני אלו השמות נתן קץ וגבול לכל הנבראים ושיעור ידוע שלא יצאו חוץ לגבול ולא ישנו את תפקידם. וכל זה נכלל במלת חוק וחוק"ה, אל ח"י אדני, שבהם נחקקו ונגבלו כל הנבראים לבל יצאו חוץ לגבולם. וזהו הסוד הרמוז במזמור הללו את ה' מן השמים (שם קמח, א) כשהזכיר כל הנבראים עליונים ותחתונים יהללו את שם י"י כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור. ואומר חוקות שמים וארץ (ירמיהו לג, לד). ובברכת הלבנה אמרו חז"ל: אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. ואומר:

נותן שמש לאור יומם וחוקות ירח וכוכבים לאור לילה (שם לא, לט). כלומר, גבול היום וגבול הלילה בסוד מידת יו"ם ומידת ליל"ה. ואומר: האותי לא תיראו

נאם י"י אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו (שם ה, כב). ואומר: גבול שמת כל יעבורון כל ישובון לכסות הארץ (תהילים קד, ט). הרי בכל מקום שתמצא לשון חוק, הוא עניין גבול כל הדברים ושיעורם. וכן. יאכלו אה חוקם אשר נתן להם פרעה (בראשית מז, כב), וכן: הטריפני לחם חוקי (משלי ל, ח):

ולפי שנחקקו כל הנבראים למיניהם וגבוליהם, על ידי שתי ספירות הללו, הוצרך ה' יתברך ויתברך לשים אותם בתורה בסימנים ידועים בלשון חוק ובלשון חוק"ה; ובכל מקום שאתה מוצא לשון חוק הוא מידת אל ח"י, ולפיכך הוא מכריע בינתיים, שהוא הכתוב השלישי. וזהו שאמרו בספר יצירה: ולשון חוק מכריע בינתיים, כי הלשון היא באמצע כל איברי הגוף, ולפיכך נקראת חוק, ומידת אל ח"י נקראת חוק. וזהו סוד:

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חו"ק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (תהילים פא, ג). וכבר הודעתך שהוא יום הזכרון בסוד ז'כרנו לחיים, ולפיכך; 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב'. דע כי המשפט הוא סוד תפארת, וסוד יעקב, וסוד ו' שבשם; וחוק הוא הקצה התחתון של ו' שהוא סוד המשפט שהוא סוד יעקב. וכבר זכרנו למעלה שהקצה של הוא"ו נקרא יו"ד קטנה. ולפיכך אמר 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, וכתוב:

שם שם לו חוק ומשפט (שמות טו). ומתוך חוק שהוא אל ח"י, שהוא יום הזכרון, אדם נכנס למשפט ביום זה י, ולפיכך דע שתמצא בתורה מצוות הרבה שיש בהן סימן חוק, ומצוות הרבה שיש בהן סימן חוקה. ובסוד הדבר כך הוא: כל מקום שתמצא במצוות לשון חוק, סימן הוא שאותה המצווה דבקה באל ח"י שהוא סוד חוק, כאמרו בפסח מצרים: ושמרת את הדבר הזה לחוק לך ולבניך (שמות יב, כד). וכן בכל מקום שתמצא חוק, יוצא במידת אל ח"י. ובברכת ברית מילה, שהיא סוד מידת אל ח"י: ברוך אתה י"י אשר קידש ידיד מבטן וח"ק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש. ובכל מקום שנמצא חוקה, הוא סימן שאותה מצווה דבקה בשם אדנ"י, כגון: ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שם יג, י), זאת חוקת התורה (במדבר יט, ב) וכן כל כיוצא בזה. נמצאת למד כי לשון חוק וחוקה סימן אל ח"י ואדנ"י, הם מידת יום ומידת לילה, הם זכור ושמור,

וכל כיוצא בעניינים אלו. ועתה יש לך לדעת כי בכל מקום שתמצא בתורה חוקים הם סימן חוק, כאמרו: חק"ם ומשפטים צדיקים (דברים ד, ח). ובכל מקום שתמצא חוקות הם סימן חוקה, כאמרו: אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו (ויקרא כו, ג). אבל מכל מקום כשמזכיר לשון חוקים בלשון רבים, אל חי ואדנ"י נכללים בהם; וכן כשמזכיר חוקות, שתי מידות אלו נכללות. ואם כן מה הפרש יש בין חוקים וחוקות? דע כי חוקים הם סוד אל ח"י בראשונה, ובכלל שלו אדנ"י מלמעלה למטה; וחוקות הם סוד אדנ"י בראשונה, ובכלל שלו אל ח"י מלמטה למעלה. והתבונן בעיקר הגדול הזה:

ואחר שהודענוך זה, יש לנו להודיעך הטעם שקרא קצת המצוות חוקים או חוקות. כבר הודענוך כי לשון חוק הוא סוד חקיקת הדברים ושיעורם וגבולם, ושאינן יכולים לעלות חוץ לגבולם. וכן כל המצוות הנקראות חוקים או חוקות, מצוותיהם סתומות ונעלמות מאוד. והוציאה אותם התורה בלשון חוק, לומר לנו שנקיים אותן ולא נהרהר אחריהן מה טעם נתנו לנו, ונשמור חוק גבול ההרהור והמחשבה בהם, ולא נצא חוץ לגבולי המחשבה וההרהור, ולפיכך נקראו חוקים וחוקות. וכבר גילו דבר זה חז"ל בתלמוד ואמרו: את חוקותי תשמרו, דברים שהיצר מקטרג עליהם ואומות העולם משיבים, ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה והרבעת כלאיים ושור הנסקל ועגלה ערופה וציפורי מצורע. ושמה תאמר מעשה תהו הן? ת"ל: אני י"י חקקתיה, ואין לך רשות להרהר בהם, וזהו סוד: את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אני י"י (ויקרא יח, ד). ולפיכך בכל מקום שתמצא בתורה לשון חוק או חוקה, הוא סוד שאתה ראוי לקבל ולקיים ואין לך רשות להרהר על אותה המצווה ולצאת חוץ לגבול השגתך. ולפי שטעם המצוות הנקראות חוקים עמוק הם בחקיקה, וזהו סוד: את חוקותי תשמרו (שם יט, יט). כמו שתמצא בפסח מצרים: ולקחתם אגודת אוזב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף (שמות יב, כב), ואמר בו: ושמרתם את הדבר הזה לח"ק לך ולבניך (שם כד). וכן לעניין כלאיים ושעטנז נאמר בו: את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא וגו' (ויקרא יט, יט) וכן בשעיר המשתלח: והיתה לכם לחוקת עולם (שם טז, כט). וכן בפרה אדומה: זאת חוקת התורה (במדבר יט). ועתה התבונן כי בהיות לשון

ח"ק חקיקת כל הדברים בשמו הגדול ועמקם, נתן גבול לדעתו של אדם במצוות העמוקות הנקראות חוקים, ואמר לנו לקיים אותם ושלא נהרהר אחריהם ולא נצא חוץ לגבול ההשגה, ואמר: עד פה תבא להרהר ולא תוסיף, כמו שאמר לגלי הים 'עד פה תבא ולא תוסיף', וכן הוא דין האמונה והרהור המחשבה על המצוות הנקראות חוקים. ולפי שעניין סוד ברית מילה הוא מהדברים הנסתרים והנעלמים בסוד אל ח"י שהוא סוד חוק, קבעו בברכת ברית: ברוך אתה יהו"ה אלוהינו מלך העולם אשר קידש ידיד מבטן, וח"ק בשארו שם, ויצאצאו חתם באות ברית. והסוד הפנימי: שם שם לו ח"ק ומשפט ושם נסחו (שמות טו, כה). ולפי דרך זה התבונן בכל מקום שתמצא בתורה לשון חוק שהוא סוד אל ח"י, וחוקה הוא סוד אדנ"י. ועתה פקח עיניך וראה סתרים נעלמים גלויים לעין, ואדם צריך להתבונן בהן בכל מקום שהוא מסתכל בהם בכל התורה:

ולפעמים נקראת המידה הזאת בתורה בלשון הר, וצריך אני לעוררך על זה. דע כי מילת ה"ר היא רומזת בתורה עניינים רבים, וצריך אתה לדעת בהיותך מוצא לשון ה"ר או הרי"ם לאיזה צד הכוונה נוטה. דע כי המידה הזאת הנקראת אל ח"י נקראת בתורה הר ציון, ומידת אדנ"י הר המוריה, והר עשו היא המידה המקטרגת את ישראל. והנני מאיר עיניך בטעם זה. דע כי הר ציון בכל מקום היא מידת יסוד, והוא סוד אל ח"י, לפי שהר ציון הוא המקום אשר משם היתה המידה ראשונה לבריאת עולם, כאמרו: מציון מכלל יופי אלהים הופיע (תהילים נ, ב). וא"ת: והלא אדנ"י הוא בית שער הראשון הסמוך לנבראים? דע שאילו לא יגיע אצילות שפע הר ציון, שהוא אל ח"י, בהר המוריה, שהיא ירושלים, הנקרא אדנ"י, לא יוכל אדנ"י לעשות דבר. וכבר הודענוך כי כל הפעולות שפועל אדנ"י, בהיותו נשפע ממידת אל ח"י, כן העניין בהר ציון הוא סוד אל ח"י, והר המוריה הוא סוד אדנ"י, שהוא סוד ירושלים. ואין הקב"ה משפיע טובו ושוכן בירושלים אלא על ידי ציון, כמו שכתוב: ברוך ה' מציון שוכן ירושלים (תהילים קלה, כא). ופי' הפסוק: מעם ציון ועל ידי ציון הוא שוכן בירושלים. ואין ברכה באה לעולם אלא על ידי ציון כשהוא מריק ברכותיו בירושלים, כאמור: כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם ציוה י"י את הברכה חיים עד העולם (תהילים קלג, ג). והררי ציון הם נצ"ח והר"ד, ומשם שמן הטוב נמשך על ציון, ומשם יורד לירושלים. והסוד: שנים כרובים

עצי שמן שעשה שלמה בדביך. ומהררים אלו נחצבו הררי נחושת, בסוד: ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת (דברים ח, ט), בסוד מידת הדין האדומה, בסוד וההרים הרי נחושת (זכריה ו, ב). ולפיכך דע כי הר ציון הוא סוד אל ח"י, והר המוריה הוא סוד בית המקדש וירושלים בכלל, והר עשו הוא הצד המקטרג מצד שמאל מבחוק, והסוד: מלחמה ל"י בעמלק מדור דור (שמות יו, טז). וזהו המעכב בבניין הר ציון ובבניין המזבח בהר המוריה, עד שיגיע זמן פורענותו של אדום לקבל הנקמה ממנו. ואימתי? בזמן שילבשו בגדי נקם הרר"י ציון, שהם יהו"ה צבאות אלה"ם צבאות, ויתישבו על הר ציון. ואלו הן הנקראים מושיעים, אלו הם יהו"ה אלה"ם צבאות, והסוד: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א, כא). מושיעים אלו הם יהו"ה אלה"ם צבאות; בהר ציון, זהו אל חי; לשפוט את הר עשו, זהו עמלק בנו של עשו, שיש ל"י בו מלחמה, והוא המקטרג כנגד הר ציון, והוא סמאל שרו של עשו ששלח יד בברית שלומים. מה כתיב בתריה והיתה ל"י המלוכה (שם), שהיא סוד המלכות, שהיא סוד הר המוריה, שהיא סוד ירושלים, שהיא סוד אדנ"י:

ודע כי תחת ממשלת אדנ"י, שהיא סוד ירושלים והשכינה והמלכות, יש ארבע מחנות נושאות כיסא אדנ"י ונקראים הרי אררט, והם נושאי כסא מרכבתו. ועל דה נאמר:

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית י"י בראעם ההרים (ישעיהו ב, ב) בראש ארבע מחנות. וזהו סוד: כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נ"ם הרים תראו וגו' (שם ימ, ג), שיעמוד נם אדנ"י, שהוא סוד המזבח שעשה משה רננינו עליו השלום על מלחמתו של עמלק, ויעמוד הנס על ראש ההרים הידועים, ארבע חיות של ארבע מחנות. ודע, עוד יש כמה הרים אחרים, ומהם גבנונים ומהם הרי נשף ושאר כמה הרים חיצוניים, וכולם מקיפין סביב להר המוריה בסוד אדנ"י, וזהו סוד: ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי (שיר"ה ו, ח, ט) ועל זה נאמר: ירושלים הרים סביב לה וי"י סביב לעמו (תהילים קכה, ב) ודע כ, מן ההרים שסביבות ירושלים, מאותן שנקראים הרי נשף וכיוצא בהן, כשישראל יוצאין חוץ להר ציון מתנגפין רגליהם על הרי נשף, לפי שאין להם לישראל קיום ועמידה זולתי בהר ציון ובהר המוריה. ולפי עיקר זה אמר י"י יתברך

לישראל שנתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו. והטעם, כי הר שעיר הוא טמא ובו שוכנים השעירים אשר הם זונים אחריהם:

ושעיר על רעהו יקרא (ישעיהו לד, יד). שעיר, 'הן עשו אח"י איש שעיר' (בראשית כז), וכנגדן שעיר המשתלח, וכנגדן: ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים (ויקרא יז, ז). ותדע כי עשו לקח בחלקו מן השעירים השפלים הקרובים לארץ, כעניין שאמר:

אלה הם בני שעיר החורי יושבי הארץ (בראשית לו, כ), ולפיכך נאמר בעשו 'וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו' (שם, ו) והוא העניין שאמר: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד (עובדיה א, ב). והטעם, כי שאר הגוים יש להם שרים עליונים, כעניין שנאמר:

והנה שר יון בא ושר מלכות פרס (דניאל י, כ) וכן לשבעים אומות, ובישמעאל שנים עשר נשיאים לאומותם, אבל עשו חלקו ונחלתו השעירים שהם השפלים שבכל הנבראים, ולפיכך נקרא שעיר, ואומר: ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו (יהושע כד, ד). ומה שאמר באדום אם תגביה כנשר (עובדיה א, ד) לפי שיש לו שר הנקרא סמאל, והוא נותן הכוח בשעירים והנפש לגלגל מאדים, אבל אינו מכלל השרים השבעים הקיימים לעולם על עמדם. ולפיכך אמר הכתוב: מלחמה לי"י בעמלק מדוד"ר דוד"ר (שמות יז, טז), וסוד ד"ר ד"ר הוא סוד י"י וכרך לדוד ודוד"ר (תהילים קלה, יג), וזה זכרי לד"ר ד"ר (שמות ג, טו). והוא השטן המקטרג למעלה כנגד ישראל, והוא סמאל הרשע. ובבא עת הגאולה, מה כתיב על סמאל הרשע? אם תגביה כנשר ובין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם י"י (עובדיה א). וכיצד יורידוהו? בעלות מושיעים שהם יהו"ה אלהים צבאות, על הר ציון שהוא סוד אל ח"י, לשפוט את הר עשו שהוא הר שעיר, 'יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה' (ישעיהו כד, כא) ואז; כי רותה בשמים חרבי (שם לד, ה), ואחר כך: הנה על אדום תרד (שם לד, ה) ובהיות זה, מה כתיב? מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וגו' (שם סג) אני מדבר בצדקה רב להושיע, בסוד ועלו מושיעים בהר ציון (עובדיה א, כא). ולפי דרך זה אמרו כי הר ציון נקרא הר י"י, בהתחבר ה"ר ציון וה"ר המוריה, בסוד: ויקרא אברהם שם המקום ההוא י"י יראה אשר יאמר היום בהר י"י יראה (בראשית כב, יד). ומעמד הר המוריה על ידי

אצילות הר ציון בשפע הברכה היה, ולפיכך אמר. בי נשבעתי נאם יי' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך וגו' (בראשית כב, יז). ולפי כך כל מקום שתמצא 'מי יעלה בהר יי' הוא סוד ציון בחיבור ירושלים; 'הר בית ה' הוא סוד הר המוריה וירושלים בחיבור: ולפעמים נקראת המידה הזאת ציון, ועניין ציון וירושלים הם סוד אל ח"י אדנ"י, זכור ושמור. ומתוך ציון, שהוא סוף תשע ספירות, שוכן השם בירושלים שהיא סוד הספירה העשירית למטה, כאמרו: ברוך יי' מציון שוכן ירושלים (תהילים קל"ה) ואמר: כטל חרמון שיורד על הרר"י ציון ומשם הברכה נמשכת לירושלים ולכל העולם (שם קל"ג). וכבר הודענוך כי אל חי הוא סוף ט' ספירות מלמעלה למטה, והוא המריק ברכה באדנ"י; וכן בהיות הצדיקים נמצאין בעולם, אזי יי' יתברך ויתברך מאציל ברכותיו למטה. ועל ידי מי? על ידי ציון. וכן הוא אומר: מציון מכלל יופי אלהים הופיע. ואם ח"ו עושין ישראל שלא כהוגן, מה כתיב? כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיהו נז, א) והצדיק הוא מידת הדין. וכן הוא אומר: וצדיק יסוד עולם (משלי י, כה), ואומר: 'מציון מכלל יופי אלהים הופיע'. וכשנאספת מידת צדיק או נחרב הר ציון, מה כתיב בהסתלק אל ח"י מהר ציון? אז כתיב: על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו (איכה ה, יח). מי הם השועלים שהלכו בו? שאר כוחות של טומאה, הנקראים שועלים קטנים מחבלים כרמים. מי הם כרמים? כרם יי' צבאות. אבל לעתיד לבוא, מה כתיב? זעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עש וזהו עיר המלוכה, ואז יתחברו ירושלים וציון כאחד, כי ירושלים היא עיר המלוכה, וזהו 'זהיתה ליי' המלוכה'. וזהו סוד גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים (זכריה ט, ט). ובשוב הספירות לתיקונן, מה כתיב? ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליי' בהר הקודש בירושלים (ישעיהו כז, יג). בהר הקודש, זה הר ציון, בירושלים, היא עיר המלוכה. והסוד רמזו רז"ל מי הם האובדים באומרו 'הצדיק אבד' ומה אבד את הצד"ק. ולפיכך זבאו האובדים, 'צדיק אבד לצדק וצד"ק אבד לציון', וזהו זבאו האובדים, ולא אמר האובדים; צדיק וצדק הם הנקראים הר הקודש בירושלים. ולפי עיקר זה קבעו בתפילה: המחזיר שכינתו לציון, והסוד: ברוך המחזיר אבדה לבעליה: ואחר שעוררנוך על העיקרים, דע כי המידה הזאת על היותה מידה לאבות

ועימה נכנסו שלושתן לקבל כל אחד ואחד חלקו במרכבה, ובמידה הזאת נכללין כל מיני שפע ואצילות הבאים מכל ט' ספירות, נקראת גם כן בלשון כל. והטעם, לפי שהמידה הזאת מושכת מכל הספירות העליונות כל ההמשכות כולם למיניהם, ומביאה אותם בתוך השם הנקרא אדנ"י. ולפי שהכול תלוי במידה זו נקראת כ"ל. וגם לפעמים נקראת המידה העשירית, שהיא אדנ"י, בלשון כ"ל על שם המידה הזאת, ועל סוד זה נאמר: אנכי י"י עושה כל נוטה שמים לבדי וגו' (ישעיהו מד, כד) שהרי בכוח המידה הזאת נבראו שמים וארץ וכל צבאות מעלה ומטה, והסוד: ויכולו השמים וגו' (בראשית ב, א), ויכולו, לשון כל. והסוד הגדול: השבת הוא סוד כל, וכולל שתי המידות בסוד זכור ושמור, וזהו סוד ויכולו השמים והארץ ויכל אלהים ביום השביעי (שם, ב). ושלושת האבות ירשו מידה זו, שהיא כ"ל, בסוד זכור ושמור. אברהם כתיב ביה: וי"י ברך את אברהם בכ"ל (שם כב, א). יצחק כתיב ביה: ואוכל מכ"ל (בראשית כז, לג). יעקב כתיב ביה: כי חנני אלהים וכי יש לי כ"ל (שם לג, יא). ועל זה אמר דוד עליו השלום: על כן כל פקודי כל ישרתי (תהילים קיט, קכח). ולפי שהמידה הזאת היא שביעית עד ספירת בינה, כמו שאמרנו, ולספירת בינה יש חמשים שערים ומאותם חמשים שערי בינה יונק א"ל ח"י, על כן נקראת בלשון כ"ל, כי משם נמשכים הכול. ולפיכך כ"ל בגימטריא חמישים, כי כל הדברים הנמצאים בנבראים, מחמישים שערי בינה יצאו, וסימן כל הנבראים הוא כ"ל. והסוד הגדול: וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טו"ב מאד (בראשית א, לא), וכבר הודענו כי המידה הזאת נקראת כ"ל. ויש לי לעוררך על סוד פנימי דק. דע כי בהתחבר מידת זכו"ר ושמור"ר אזי כל העולם במילוי ובשלימות, והסוד: את הכל עשה יפה בעתו (קהלת ג, יא), כי מידת זכור ושמור נקראת בסוד כ"ל, ומידת שמור נקראת ע"ת. וכשזכור ושמור מתאחדות כאחד, בסוד כ"ל ובסוד ע"ת, אזי אומר: את הכ"ל עשה יפה בעתו. והסוד, בעת ו':

ודע כי יש עתים לטובה ועתים לרעה, כבר גלה שלמה עליו השלום הסוד ואמר: עת ללדת (שם, ב). ויש כמו כן עת רצון ועת רעה, כמו שדרשו רז"ל בפרק חלק, והנני מגלה לך הסוד. דע כי מידת אדנ"י נקראת ע"ת, וכשהיא מחוברת לצדיק הנקרא טו"ב אזי היא עת טובה, שהרי טוב מתחבר עם עת. ואם חס ושלוש טוב נפרד מעת, הרי מתחבר עם עת עניין אחר שיושב חוץ לספירות ונקרא

רע, וזהו 'עץ הדעת טוב ורע'. וכבר פירשנו זה בעניין עץ הדעת טוב ורע, שהיא מידת אדנ"י הנקרא במידה זו. והכול כפי הדין הישר ומשפט האמת, וכבר גילה שלמה עליו השלום עניין זה בסוף קהלת ואמר: כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע (שם יב, יד). ולפי דרך זה אחז"ל: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. וזהו סוד אמרו: דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש (ויקרא טז, ב). מאי בכל עת? כלומר, בכל עת שהיא עת רעה, שהדברים הנקראים רע מחוברים לעת. או שמא אותה העת היא באותם העתים החיצונים הנקראים עתות טומאה. כי כמה עתים חיצונים יש מחוץ לפרגוד, וכל אחד מהם מזומנת לפורענות, וגם הם בכלל ז'אל יבוא בכל עת אל הקדש'. ובאיזו עת ראוי לו לבוא? בזאת יבא אהרן אל הקדש (שם, ג), במידה הנקראת זא"ת. לפי שמידת ז'זה אלי' שהוא טוב מחובר לה והוא טוב, ועל שמו נקראת זא"ת. וכבר הודענו כי על ידי שם אדנ"י היא נקראת עת רצון, והיא עתו של אדנ"י שהוא צדק, שהוא טוב הנמשך מצדי"ק. ולפי שעל ידיה מקבלים כל היצורים פרנסה ומזון לפיכך נאמר: עיני כל אליך ישרו (תהילים קמה, טז) ואתה נותן להם את אכלם בעתו, בסוד זאת הכל עשה יפה בעתו'. והיודע לחבר מידת זכור אצל שמור, עליו נאמר: אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (שם קו, ג). כלומר, המקרב מידת שמור אצל משפט אזי הוא משפיע הברכות בכל הדברים שבעולם, בין בספירות הפנימיות, בין בדברים החיצונים שהם חוץ לספירות. כי כשהספירות הפנימיות נשפעות ונסדרות, אזי כל הדברים שבעולם מקבלים כוח שפע ואצילות. וזהו סוד 'עושה צדקה בכל עת', כי היאך אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת ועת מכל עתות היום? אלא סוד הדבר כך הוא: כשהאדם מחבר מידת שמור אצל משפט, אזי הוא עושה צדקה בכל הדברים שבעולם, ואפילו בדברים החיצוניות כל שכן בפנימיות, שכלל הכל נקרא כ"ל ע"ת. והמבין סוד הפסוק שנאמר עושה שלום ובורא רע (ישעיהו מה, ז) יבין סוד עץ הדעת טוב ורע, וסוד עת טובה ועת רעה. כי מה עניין שלום אצל רע, שאמר 'עושה שלום ובורא רע', כי שלום הוא אצל המלחמה וטוב אצל רע? אלא עניין שלום שאמר אצל רע זה, ידוע הוא למשיגי האמת, כי מידה הנקרא שלום, טוב; ולפיכך אמר 'עושה שלום ובורא רע', כי הרע הוא חוץ למחיצת המקום הנקרא טוב שהוא סוד כ"ל.

ולפי שנחתמו מעשה בראשית בחותם הנקרא טוב, לפיכך כתיב: וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א, לא):

והמידה הזאת לפעמים נקראת אביך יעקב. והטעם, כי מבינה יאבר נ"ץ החכמה, בסוד שבת קטן ושבת גדול. והטעם שנקראת אביר יעקב, ולא אביר אברהם ולא אביר יצחק, לפי שזאת המידה תלויה במידת יעקב, שהרי יעקב קו האמצעי בתווך, וא"ו של השם יתברך. וסוד וא"ו של שם מיוחדת ליעקב, בסוד תפארת, ובה נאחזות מידות אברהם ויצחק, אברהם לימין, ויצחק לשמאל, ויעקב קו האמצעי, וסימן: ויעקב איש תם יושב אהלים (שם כה, כז). וסוד איש תם, בסוד תיומת של לולב, שהוא סוד קו האמצעי של לולב יושב אהלים, הם שתי אהלים, אוהל אברהם ואוהל יצחק, כי הם שני צדי הלולב. ולפי שסוד יעקב הוא קו האמצעי והוא סוד וא"ו, אנו אומרים: אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ו' נוספת ביעקב. וכן: האל הגדול הגבור והנורא והסוד הגדול: וזכרתי את בריתי יעקב (ויקרא כו, מב), מלא עם וא"ו, וברית יעקב הוא סוד אביר יעקב. ולפעמים נקראת אבי"ר ישראל, בסוד סתום וחתום: לכן נאם האדון י"י צבאות אביר ישראל (ישעיהו א, כד). ויש לך לדעת מי הוא הנקרא אדון בסוד י"י צבאות אביר ישראל. כבר ידעת כי הג' ספירות תחתונות נאחזות בשורש ו' התחתון, והם נצ"ח הו"ד יסו"ד, ושלושתן נקראות צבאות בכלל. וכשתמצא נצח לימין והוד לשמאל ויסוד באמצע, שהוא אל ח"י שהוא אביר ישראל, תמצא אביר ישראל מכריע בין נצח ובין הוד. וכן הוא אומר: הנה ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג, יא). האדון נקרא ההיכל ששוכן בו על שמו יהו"ה. ולפיכך אביר יעקב אביר ישראל, ולא אביר אברהם ואביר יצחק. והוא מגן דוד: העושה המלחמות גדולות, והוא אדון כל הארץ. ודע כי מכוח אביר יעקב יתחדש אבר הנשר הידוע, בסוד אבר"ה חסידה ונוצה (איוב לט, יג). והסוד: המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן (שם, כו), שהוא סוד מידת חס"ד, חסיד"ה, חסדי דוד הנאמנים. ובהתחבר בינה לאבי"ר יעקב, אזי יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן, כי הבינה מידה שביעית היא לאביר יעקב, ועל יובל ישלח שרשיו. ובהתחבר אביר יעקב למידה הנקראת נשר, אזי היא מתחדשת ומתמלאת כל טוב, ועליה נאמר אברה חסידה ונוצה. ועל זה נאמר: המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעורייכי (תהילים קג, ה). והמידה הזאת נקראת חסד תחתון,

יצריך אתה לדעת כיצד. דע כי שלושת מיני חסד הם. האחד, חס"ד עליון הבא מן המקור העליון, שאין בו תערובת דין זולתי חסד ורחמים, ונקראים חסדים טובים, והסוד: וחסדי מאתך לא ימוש (ישעיהו נד, י), ועל זה נאמר: כי המלך בוטח ביי ובחסד עליון בל ימוט (תהילים כא, ח). והב', הוא חסד עולם והוא חסד אברהם, שנאמר: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם (מכה ז, כ). ולפי שפחד יצחק הוא סוד מידת הדין מתערבת עם חסד אברהם ולפעמים מעכבת את החסד מצד הדין, כאומרו ושם חביון עוזו (חבקוק ג, ד) ואומר ימינך יי' תרעץ אויב (שמות טו, ו), אין חסד אברהם חסד פשוט אלא מעורב עם דין, כי לפעמים מתגברת מידת הגבורה ומסתתרת בתוכה חס"ד אברהם. ולפיכך חסד אברהם נקרא חסד עולם, כי לפעמים הוא מתעלם בסוד ב' מידות שבהם מתנהג העולם, בסוד גלוי ונעלם, בסוד מעלה ומטה, ימין ושמאל, פנים ואחור, ולפיכך חסד עולם יש בו דין ורחמים. השלישי נקרא חסדי דוד הנאמנים, והם חסדי אל ח"י הבאים מכוח חסדים טובים וחסד אברהם, ונקראים חסדי דוד בהגיעם אצל מידתו. וכשנמשכים אלו החסדים, הבאים דרך עיר דוד היא ציון ונקראים חסדי דוד, בהגיעם לשם אדני נקראת אדני בלשון חסידה, וסימן: אבר"ה חסיד"ה ונוצה (אויב לט, יג). ולפי שהיה דוד המלך עליו השלום שואב חסדים העליונים מלמעלה, הנקראים חסדים טובים וחסדים ראשונים, אמר הכתוב: איה חסידיך הראשונים אדני נשבעת לדוד באמונתך (תהילים פט, נ). והיה מכנה דוד לעצמו על זה ואמר: שמרה נפשי כי חסיד אני (תהילים פו, ב). ולפי שהמשכת התולדות בצאצאי אדם מן המידה של דוד, אמר הכתוב: אמרתי עולם חס"ד יבנה (שם פט, ג). ולפי שלפעמים מסתלקת ונאספת למעלה למעלה המידה הנקראת חסדי דוד, כאומרו כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיהו נז, א) לפיכך אמר הכתוב: הושיעה יי' כי גמר חסידי כי פסו אמונים מבני אדם (תהילים יב, ב) בסוד חסדי דוד הנאמנים. והיודע סוד חסדי דוד ידע סוד הודו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו (שם קו, א), ראש וסוף ואמצע, ויבין כמה עניינים עמוקים נרמזים בתורה:

ואחר שעוררנוך על אלו העיקרים הגדולים, יש לנו להודיעך כי המידה הנקראת אל ח"י היא כדמיון מצרף ומבחן לקבל התפילות מיד אדני. ובהיכל זה עומדים כמה שומרים וכמה חיילות לבחון ולצרף כל התפילות הנכנסות בהיכל

אדנ"י, ובהיכל זה בודקים התפילות וצעקה ותחנונים. וכשהיחיד מתפלל, נכנסה תפילתו דרך היכל אדנ"י ובודקים אותה במקום הזה. ואם היא ראויה להיכנס דרך מידת אל ח"י, אז שומרי הפתחים מקבלים אותה תפילה ומכניסין אותה עד הגיעה לפני יהו"ה יתברך. ואם חס ושלום התפילה שאדם מתפלל אינה הגונה, קורין לאותה תפילה מלמעלה תפילה פסול"ה. וקורין כל דברי אותה תפילה 'פסילים'. והכרוז קורא: אל תיכנס אותה תפילה לפני יהו"ה יתברך! והקול מכריז: אני י"י הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעיהו מב, ח). ומיד מוציאים אותה תפילה בניזפה ודוחין אותה לחוץ ואינה נכנסת ונגעלים השערים בפניה, וזהו שאמר:

פנה אל תפלת הערע"ר (תהילים קב, יח). כי במקום זה פונים ובודקים כל תפילה שאדם יחיד מתפלל ומערערים עליה. וא"ת, נמצאו רוב התפילות שמתפלל היחיד נפסדות ונאבדות, כי אחת מני אלף לא יוכל להתכוון בתפילת יחיד בעניין שתהא ראויה להתקבל. דע שאין הדבר כן, אלא כל אותן התפילות הפסולות הנקראות פסילים כשדוחין אותן לחוץ ואינן נכנסות, י"י יתברך נתן להם מקום להיכנס בו. שהשם יתברך ברא רקיע ומסר עליו ממונים ושומרים, וכל אותן התפילות הפסולות הנדחות מכניסין אותן באותו רקיע ועומדות שם יאם חזר זה היחיד שהתפלל תפילות פסולות שעומדות בזה הרקיע החיצון, ועמד והתפלל תפילה אחת בכוונה גדולה ותפילתו זו הגונה ושלמה, אז אותה התפילה הכשרה מסתלקת והולכת ונכנסת באותו היכל החיצון שהתפילות הפסולות שהתפלל מקודם עומדות שם, ומוציאה משם כל אותן התפילות הפסולות שהתפלל ועולות כולן עם אותה התפילה הכשרה שהתפלל, וכולן נכנסות עמה באגודה אחת לפני הש"י, ונמצא שלא יפול דבר אחד מכל התפילות שהיחיד מתפלל. ואם לא חזר האדם בתשובה ולא התפלל תפילה בכוונה כהוגן, כל אותן התפילות הפסולות מוציאים אותן אל מחוץ למחנה למקום טמא, בהיות אותו האדם נמשך אחר הטומאה, ואז נועלים לפניו שערי תשובה:

ובהיכל זה הנקראת מידת אל ח"י יש מקום אחד שיש בו שערים הנקראים שערי דמעה, וי"י יתברך הוא בעצמו פותח אותם השערים שלוש פעמים בכל יום, והם שערים נכונים לבעלי תשובה כשהם חוזרים ומתנחמים על מעשיהם הרעים.

ובשאותו בעל תשובה מתפלל ובוכה ומוריד דמעות בתפילתו, נכנסת תפילתו ובכיותיו לפניו בשערי דמעה. וזהו שאמרו רז"ל: אף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר שימה דמעתך בנאדך הלא בספרתך (תהילים נו, ט) והרמוז, תפילת חזקיהו שנאמר בה: ויבך חזקיהו בכי גדול ואמר יי יתברך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך (ישעיהו לח, ג). ואף על פי שיש הפרש בעניין דמעה בזמן שבית המקדש קיים לזמן חורבנו, מכל מקום שערי דמעה פתוחים תמיד. וכבר אמר הנביא:

שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד (יואל ב, יב). ולפיכך כשאדם רוצה שתתקבל תפילתו, יתכוון בה וישפוך דמעה ואין תפילתו חוזרת ריקם. וכן נאמר בעניין חנה: והיא מרת נפש ותתפלל על יי ובכה תבכה (שמואל, א, י). תדע לך שאותה הצדקת כל שערי היכולות היתה יודעת, וכל מעשיה היו בכוונה ידועה להיכנס לחדרי מרכבה. מה כתיב בתריה? ותדור נדר ותאמר יי צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתי ולא תשכח את אמתך (שם, יא). ותדור נדר, הגיעה עד הבינה, שהיא מושכת הבנים מן הכתר; יי צבאות – במקום תולדות כל הנבראים נכנסה ונתכוונה. ובהיכל זה יש מקום אחד שבו נכנסות התפילות של אותם היחידים שהקדימו תפילותיהם לתפילת הציבור; וכל אותם המשכימים באותו היכל, כשמשלימין ציבור תפילותיהן, ממונה ידוע נכנס באותו מקום ולוקח משם כל אותן תפילות הקודמות לתפילת הציבור ומעלה אותן עם תפילת הציבור לפני יי יתברך. וכל העניינים האלו שאמרנו הם בתפילות היחידים, אבל בתפילת הציבור אין כל ממונה וכל שוער יכול לעכב, אלא כשהציבור מתפללים תפילתם נכנסת ומתקבלת על כל פנים' וזהו סוד: פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפילתם (תהילים קב, יח) – את תפילתו לא נאמר, אלא את תפילתם. ופירוש הפסוק 'פנה אל תפלת הערער', כלומר כשהיחיד מתפלל בודקין את תפילתו אם היא ראויה להתקבל, וכמה מערערים יש עליה. אבל כשהציבור מתפללין, לא בזה את תפילתם, אף על פי שאין תפילתם כל כך הגונה מקבלים אותה מלמעלה. וזהו שאמרו רז"ל: מניין שאין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס (איוב לו, ד). ואמרו רז"ל: לעולם ישתתף אדם עצמו עם הציבור, ואמרו רז"ל: אימתי ובזמן שהציבור מתפללים, ואומר: כי מי גוי גדול אשר לו אלהים

קרובים אליו כי"י אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד' ז). ועתה דע והתבונן כי שתי היכולות אלו, שהאחד נקרא אדנ"י והשני נקרא אל ח"י, בהם עולות ונבדקות כל תפילות שישראל מתפללים. וסוד תפילת ציבור הוא סוד אדנ"י, שהוא סוד כנסת ישראל, ולפיכך אינה נדחת:

וכל אלו הדברים שאמרנו בתפילת יחיד ותפילת ציבור, בהיות ישראל על אדמתם, וכל שכן בירושלים, וכל שכן בבית המקדש. אבל כשישראל בחוצה לארץ, כמה מערערים וכמה מקטרגים עומדים אצל תפילות הציבור, כל שכן אצל תפילות היחידים, שהרי כשישראל הם בחוץ לארץ הרי הם ברשות שרי האומות ואין דרך לעלות תפילתם, שאין שערי שמים אלא בארץ ישראל. וכן הוא אומר ביעקב: מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים (בראשית כח, יז). ואם כן בחוצה לארץ הכול סתום אצל השמים. ועוד, שאותן שרי האומות אין מסייעים לישראל כלום, וכן הוא אומר:

ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם (דניאל י, כא). וכל שכן כי סמאל שר אדום עומד ומקטרג תמיד על ישראל ומערער עליהם לאבד זכויותיהם. וכל המקטרגים על ישראל בארץ האומות, כולם עומדים בין הארץ ובין השמים, כדמיון כותל ומחיצה להפסיק בין ישראל לאביהם שבשמים, והם הנקראים ענן המפסיק, ועל זה נאמר: סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג, מד). וכן הוא אומר במראות יחזקאל בגולה: וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת וגו' ומתוכה כעין החשמל (יחזקאל א, ד). המבין פסוק זה יבין כמה מחיצות מעכבות בגלות. ואפילו בארץ ישראל כתיב: כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (ישעיהו נט, ב). וכל זה בארץ, כל שכן בחוצה לארץ. ואם כן מה יהיה על תפילות של ישראל בחוצה לארץ? דע שהתפילות שהן חוצה לארץ אין להם דרך לעלות לפני י"י יתברך, זולתי כשישראל משלחים אותם מחוצה לארץ נגד ירושלים. וכשמגיעות לירושלים, משם הם מסתלקות ועולות למעלה, וזהו שאמר דניאל כשהתפלל בגולה: וכיון פתיתן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנתי תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה (דניאל ו, יא). וכל זה אמר שלמה בפירוש כשנבנה בית המקדש והיה מתפלל על ישראל, ואמר: כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבו

שוביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה. והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבּו והתחננו אליך וגו' והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך. ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם ואת תחנונם ועשית משפטם וגו' (מלכים, מ, מז מו). ועתה דע וראה איך גילה שלמה המלך עליו השלום שאין תפילת חוצה לארץ עולה למעלה באותו המקום שמתפללים, עד שהיא עולה לארץ ישראל ומשם לירושלים, ומשם לבית המקדש, ואז היא עולה למעלה. ולפיכך כל ישראל שהם בגלות הם בסביבות ירושלים בארבע כנפות הארץ, וירושלים עומדת באמצע. לפיכך כל אותם שהם בגלות לצד מזרח יתפללו לנגד מערב, נגד ירושלים. וכן אותם שהם בצפון, יתפכו פניהם לדרום. נמצאו כל ישראל, שהם מתפללים בארץ גלותם, משלחים תפילותיהם לירושלים ולבית המקדש, ומשם התפילות עולות לפני יי' יתברך. ועתה יש לנו להודיעך מה בין תפילת חוצה לארץ לתפילת ארץ ישראל. דע כי תפילת ארץ ישראל דומה למי שהוא צריך לדבר עם המלך וביתו קרוב למלך, ואין שטן ואין פגע רע ולא משחית בדרך. ותפילת חוצה לארץ דומה למי שצריך לדבר עם המלך וביתו רחוק מאוד מן המלך, ויש בדרך כמה ליסטים וכמה פגעים רעים וכמה חיות רעות; עתה ראה כמה אדם צריך לזהר כדי שימלט מנזק הדרך. ואחר הטורח והשמירה, יתכוון שתהא תפילתו ראויה להתקבל, כמו שאמרנו. ועל דרך זה, דע כי כמה מעכבין ומקטריגין יש לתפילות ישראל, כשהן הולכות לירושלים, על ידי הכוחות הטמאות של עובדי כוכבים. ולפיכך יש לך להתבונן כמה אנו חייבים לטהר עצמנו ולהתכוון בתפילותינו בהיותנו מתפללין בחוצה לארץ, כדי שנהיה ראויים להתקבל לפני יי' יתברך:

ואחר שעוררנוך על העיקרים האלו הדקים שהם כדמיון רמזים, יש לנו להודיעך כי סוד אל ח"י הוא סוד מקום בדיקת התפילות והבקשות, וכשהתפילה היתה כהוגן ונדבקה באל ח"י אזי השם הנקרא אדנ"י, שהוא סוד התפילה, מתקרב עם אל ח"י, ואז מתאחדות כל הספירות על ידי התפילה. וכשמתדבקת התפילה באל ח"י הרי היא נכנסת בכל החדרים, עד שתעלה למקום הבינה. ומן הבינה מתדבקת בחכמה הנקראת רצון. ולפיכך אנו אומרים בראש התפילה 'אדנ"י שפתי תפתח', שהוא השער להיכנס; ובסוף התפילה אנו אומרים 'יהיו לרצון אמרי

פ"י, לפי שהרצון הוא סוף המעלות ממטה למעלה, והוא סוד יו"ד של שם המיוחד הנקרא רצון. ומן הרצון שהוא י', עולה בקוצו של יוד העליון ומתדבקת בכתר עליון, הנקרא אין סוף. נמצאת למד כי התפילה מחזרת על שם הגדול יתברך, שהרי בתחלת התפילה אנו אומרים 'אדנ"י שפתי', שהוא סוד ה' אחרונה של שם והיא למטה מכל הספירות של שם יתברך, ובסוף התפילה אנו אומרים 'יהי לרצון' אמרי פ"י, שהוא סוד אות יו"ד של שם שהוא סוף כל המעלות ממטה למעלה. הרי שם חתום בתפילה, תחילה וסוף, שם י"ה שהוא חצי י"י יתברך, וחצי ככולו. ולפי שהתפילות עולות עד הכתר, התקינו במוסף 'כתר יתנו לך י"י אלהינו'. כלומר, כל התפילות של יוצר שהתפללו ישראל עולות עד הכתר. ולפיכך אנו אומרים 'כתר יתנו לך' בתפילת מוסף ולא בתפילת יוצר, כי בתפילת יוצר עדיין לא הגיעו התפילות עד הכתר, אבל בתפילת מוסף כבר הגיעו התפילות עד הכתר, כי כבר נשלמו תפילות יוצר ועלו לכת"ר. ואם כן מתוך עיקרים הללו שעוררנו עליהם יש לך להתבונן, כי בהיות האדם מתכוון בתפילתו נמצא מיוחד את ה' באותה תפילה, ומתחיל באות ה' אחרונה של שם, עד שהוא מיוחד כל הספירות ומגיע עד אות יו"ד שהיא אות ראשונה של שם, עד שנמצאת התפילה דבקה בכתר עליון. אם כן יש לך להבין כי התפילה נקראת עבודה, כדרך שאמרנו. וזהו סוד שאמרו: אי זו היא עבודה שבלב? הווי אומר זו תפילה:

ולפי דרך זה התבונן כי התפילות עומדות במקום הקרבנות. וכבר ידעת כי סוד הקרבנות הוא סוד קירוב הספירות וסדר המעלות ותיקון הצינורות. ולפיכך נקראים קרבן מלשון קירוב. אם כן התפילה עומדת במקום הקרבנות, אלא שהקרבנות מקרבין המעלות על ידי המעשה, ותפילות על ידי דיבור, והסוד: ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד, לא). וזהו שארז"ל: תפילות כנגד תמידין ומוספין תקנום. ואחר שעוררנו על העיקרים הללו בשם הנקרא אל ח"י, יש לנו עכשיו להיכנס לביאור שאר שמותיו של י"י יתברך על דרך המעלות, והשם יורנו דרך האמת אמן ואמן סלה:

שער ב

ספירת יסוד

פתיחה – מושגי יסוד בשפת הקבלה

לפניכם הספר השני בסדרת השיעורים של הרב אשכנזי בספר "שערי אורה" של הרב יוסף ג'יקטיליה. כדי להקל עליכם את הלימוד בספר אספנו קטעים מתוך שיעורי הרב שבהם הוא נותן, בדרכו הייחודית כמובן, הסברי מבוא כלליים בשפת הקבלה. שפת הקבלה היא שפה עם סמלים מוכרים, והמקובלים מניחים מראש שהקוראים את ספריהם יודעים את התוכן של אותם סמלים. לכן בפרקי מבוא אלה נסקור מ"מעוף הציפור" את המושגים והכללים הבסיסיים שאדם הרוצה ללמוד את תורת הסוד נדרש להכיר. נעסוק קודם כל בסדר הספירות או המידות בלשון הרב. נמשיך בקשר בין פשוטם של פסוקי התורה והשפה הקבלית ובהבדלים בין הקבלה הספרדית והאשכנזית, ונסיים בסדר התפשטות הספירות מכתר למלכות. בסוף הפתיחה יבוא שרטוט של עשר הספירות הכולל את המושגים המרכזיים במבוא ואת השמות והכינויים של ספירות יסוד ומלכות המוזכרים בשיעורים.

הספירות ושמות ה'

הספר הראשון בסדרת "סוד לשון הקודש" הוקדש כולו לפירוש הפרק הראשון בספר "שערי אורה". פרק זה עוסק בספירת מלכות, הספירה העשירית והתחתונה בסדר ההשתלשלות של עשר הספירות המתחיל מספירת כתר. הפרק עוסק בהרחבה בשם ה' השייך לספירה זו, שם אדנ"י. ספירת מלכות היא הספירה האחרונה בעשר הספירות. היא מקבלת את השפע היורד מכתר דרך אין-סוף מדרגות, וממנה הוא מתפשט בעולמנו. זו הסיבה שהמלכות מכונה "מקור הברכות" או "בְּרָכָה", כלומר היא בית הקיבול לכל שפע הברכות המגיע מהספירות העליונות. השם אדנ"י מרמז לקשר בין האדם לעולמות העליונים העובר גם הוא דרך ספירת מלכות. תפקיד האדם בעולם הוא לתקן את העולמות בסדר

ההפוך: מלמטה למעלה. התיקון נעשה דרך קיום המצוות והתפילה. התפילה היא למעשה עמידה מול העולמות העליונים במטרה לטפס מלמטה למעלה עד לפתח ההיכלות של התפילה שהוא שם אדנ"י. משם אפשר למשוך תוספת ברכה לעולם.

לפי הקבלה, כל שמות ה' המופיעים בתורה הם בחינות של גילוי מידות הבורא בעולמו. כל שם של הבורא מרמז אפוא על ספירה מעשר הספירות. להלן רשימה של עשרת שמות ה' המופיעים במקרא ושיוכם לעשר הספירות:

ספירת כתר:	שם אה"ה
ספירת חכמה:	שם י"ה
ספירת בינה:	שם יהו"ה בניקוד אלהי"ם ¹
ספירת חסד:	שם א"ל
ספירת גבורה:	שם אלהי"ם
ספירת תפארת:	שם יהו"ה בלא ניקוד
ספירת נצח:	שם יהו"ה צבאות
ספירת הוד:	שם אלהי"ם צבאות
ספירת יסוד:	שם א"ל חי וא"ל שד"י
ספירת מלכות:	שם אדנ"י

הקבלה מפשיטה את פשוטו של מקרא²

תורת הסוד, הנקראת גם תורת האמת, באה להסביר את פשוטו של מקרא³. הבנת פשט המקרא היא למעשה הבנת לשון הקודש של הנבואה

1 בפסוק כתובה התיבה יהו"ה ואנחנו קוראים אותה אלוהים, מכיוון שהנקודות הן הנקודות של השם אלוהים.

2 קטע זה נלקח מקלטת מספר 19. שיעור שנערך בתאריך 5.11.89.

3 "כאמור, חכמת הקבלה נקראת חכמת האמת. כדי להגיע לידיעה הנרמזת בפסוק: "לכל אִשֶּׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת" נדרש קודם לימוד הקבלה כחכמה. עיקר לימוד הקבלה כחכמה

בעולם שאין בו עוד התגלות נבואית. זוהי הדרך ללמוד מהו "הפשט האמתי" של התורה. בדרך לימוד לשון הקודש המקראית יש חילוק בין המקובלים הספרדים, כגון מחבר ספר "שערי אורה", ובין המקובלים המאוחרים, כגון האר"י: הקבלה הספרדית, הקדומה יותר, נובעת מתוך גילוי התורה והיא מבוססת בראש ובראשונה על הלימוד הישיר של פסוקי המקרא. לעומת זאת האר"י ז"ל וממשיכי דרכו מסבירים את מהלך הדברים בעזרת מושגי יסוד הקודמים במובן מסוים לגילוי התורה.

ניקח לדוגמה את המפגש בין יעקב ורחל: הקבלה הספרדית לומדת את משמעות הדברים ישירות מתוך הפסוקים, ואילו קבלת האר"י מסבירה את המפגש בין יעקב ורחל בתור תיקון מסוים שעשה יעקב בעולמות העליונים. כדי להבהיר את ההבדל בין השיטות יש ללמוד את המפגש בין יעקב לרועים לפני שהוא נפגש עם רחל⁴. כשיעקב אומר לרועים⁵: "הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו", הוא מתכוון לעבודה הנקראת שלום. אם כן, בעולם העשייה יעקב נפגש עם רחל, ואילו בעולם היצירה יעקב מחפש את השלום⁶. מכאן שיש

הוא לימוד לשון הקודש האמתית של הנביאים, דהיינו לימוד הפשט האמתי של המקרא כדי לדעת את לשון הנביאים ולהבין אותה." (מתוך "סוד לשון הקודש" כרך א, עמ' 58)

4 ראו "סוד מדרש התולדות" כרך ב, עמ' 100–101: "וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אֲחִי מֵאִין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם הִידְעָתֶם אֶת לִבְנֵי בֵן נַחֲוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדַעְנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בָּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן" (בראשית כט, ד–ו). אין כאן דרישה סתמית בין יעקב לרועים: אין אמירות נימוסיות ואין החלפה של אינפורמציה גיאוגרפית. יעקב, המתחיל את הגלות שלו, מחפש מי יכול או מי ראוי להיות ה"אח" שלו. הרועים של חרן, בהיותם רועים, נראים לו כמועמדים ראויים. לכן המילה הפותחת שלו היא "אחי". אין הוא שואל אותם שאלה אלא קובע עובדה: אתם באים מן האין. אנו כולנו בריות שנבראו בידי בורא האין ויש לנו בעיה משותפת לפתור: איך ניתן לחיות בשלום, איך ניתן להקים חברה שבה יכולים כל הנבראים לחיות בשלום." בראשית כט, ז.

6 "העולם הנברא הוא עולם הריבוי: ריבוי הצורות, ריבוי הערכים, ולא רק ריבוי אלא גם סתירה בין הערכים. על האדם לאחד את הכול. זה המיוחד בו: הוא יכול לאחד את כל ההפכים, כל הניגודים וכל הקטבים. בזה הוא דומה לאלוקים, לא לה". זה מה שרבי

הקבלה בין עולם העשייה והתיקונים שצריך לתקן בעולמות העליונים⁷. מיד תישאל השאלה: האם יעקב אבינו חשב על כך כאשר הוא נפגש עם רחל ולאה?

על פי מסורת הקבלה, העיקרון הוא שיש התאמה מוחלטת בין עולם הספירות והעולמות העליונים ובין הצדיקים החיים והגרים בעולם התחתון שלנו. במילים אחרות, יש התאמה מוחלטת בין עולם הספירות העליון ובין ההיסטוריה של העולם התחתון. זהו עיקרון חשוב ביותר. לפי המקובלים, האדם הפועל בעולם הזה מתקן במעשיו את התיקונים שעליו לתקן, ואותם תיקונים פועלים גם ב"שורשם" של המעשים בעולמות העליונים. הקבלה הספרדית מתארת דרך לימוד הפסוקים את התיקון שיעקב בתור צדיק עושה בעולם הזה, ואילו קבלת האר"י מתארת את התיקון שיעקב עושה בעולמות העליונים⁸. שני מישורים שונים של הסבר

חיים מוולוז'ין רוצה להדגיש. אלוקים – לשון רבים. הוא בעל כל הכוחות. אבל ה' הוא האלוקים. הוא אחד ויחיד והוא מתגלה לנו באופנים שונים. האדם הוא ריבוי אבל יש בו, ורק בו, היכולת לאחד את הכול. זה ההבדל בינו ובין שאר הנבראים. יש באדם את עקרון האחדות. משימת האדם היא לאחד את כל הערכים שיש בעולם הנברא. אם הוא מצליח, הוא בצלם, ואם הוא לא מצליח, הוא בדמות. האדם נתון להיסטוריה כדי להוכיח מהו: בצלם או רק בדמות. זאת המשימה שלו, זאת אחריותו וזהו גם חופש הבחירה שלו" (מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך ה, עמ' 175).

7 הרב הסביר שהתיקון בעולמות העליונים קשור להבחנה בין פרצופים לספירות: "הפרצופים הנקראים "אבא" ו"אימא" מקבילים לספירות חכמה ובינה. החלל הנוצר בעקבות הצמצום הקדמון הוא מקום העולמות, וככל שאנחנו יורדים מעולם לעולם, הריק המאפיין את החלל עצמתי יותר. המקובלים עושים הבחנה בין מצב העולמות לפני תחילת תיקון העולמות ואחרי תיקון העולמות. כאשר מתחיל תהליך תיקון העולמות, הם מכנים את אותם עולמות "פרצופים", כדי לציין את העובדה שקו הישר התגבר על צד העיגולים. השימוש במילה פרצוף באה לציין את הצד הפרסונלי של קו הישר לעומת הצד הבלתי פרסונלי של העיגולים. לפני התיקון נקראת חכמה חכמה, אולם אחרי התיקון היא נקראת אבא". ("סוד מדרש התולדות" כרך ג, עמ' 383, הערה 808)

8 הסוגיה של דרך הלימוד והפרשנות של הפסוקים לפי הקבלה קשורה גם לגילו של המקובל. כך שמעתי מהרב שכשיגיע לגיל גבורות הוא ילמד ישירות את השפה הקבלית, ולא רק הקדמות ומבואות כפי שלימד ב"שערי אורה". הרב בחר ללמד דווקא

שהם למעשה אחד. יש עוד חפיפות נוספות בין ההסברים, וכדי להתעמק במעברים בין המישורים ולהתרגל אליהם אני ממליץ ללמוד את הספר "שני לוחות הברית" של השל"ה הקדוש⁹.

הקשר בין פסוקי התורה לעולמות העליונים הוא עיקר מרכזי בתורת האר"י ז"ל ומפרשיו: יש התאמה מוחלטת בין ההיסטוריה של האבות לתיקונים של כל פרט ופרט בפרצופים של העולמות העליונים¹⁰. פשטי הפסוקים ותולדותיהם של האבות הם הרמזים הרומזים לנו מה יש לעשות בספירות העליונות. לדוגמה: הזיווג בין יעקב ורחל מתקן את הזיווג של הפרצופים של יעקב ושל רחל. זהו סוד חכמת הקבלה, אך כדי להבין את הסוד על הלומד להבין את "תורת התולדות", כלומר להבין את הסיפורים שהתורה מספרת. כדי להבין כל פרט ופרט בתיקונים של הפרצופים בעולמות העליונים, הלומד חייב להבין את פשט פסוקי התורה. כך הסביר הגאון מווילנה¹¹: "הסוד הוא הפשט האמיתי".

מי שלא מבין את הפסוקים כפשוטם, לא יוכל להבין לאן חותרת השפה של עולם הקבלה. כל מטרת חכמת הקבלה היא "להפשיט" את פשט הכתובים כדי שבסופו של הלימוד אנו נבין אל-נכון את הפשט של הפסוק. אך אין זה הסוף, תכלית חכמת הקבלה היא להבין אל-נכון את משמעות לשון הקודש בימינו.

את "שערי אורה" מכיוון שהוא ראה את עצמו בתור ממשיך של הקבלה הספרדית ולא האשכנזית. כמו כן הוא אמר לי שמכיוון שאנו נמצאים בתקופה חדשה בתולדות עם ישראל החוזר לעבריות ולוקח חלק בהיסטוריה, יש לחזור להבנת פשט התורה. התורה והנבואה היו חלק מתוך האחריות להיסטוריה של עם ישראל. מתוך דבריו אני מסיק שהוא בחר לחזור לקבלה הספרדית המתמקדת בפשט התורה ולוותר על השפה הקבלית הסימבולית. על נושא זה ראו בהרחבה באחרית דבר.

9 הספר "שני לוחות הברית" של הרב ישעיהו הלוי הורביץ (השל"ה) נכתב בתור צוואה לבני משפחתו, והתפרסם לאחר מותו בידי בנו הרב שבתאי שפטיל הורוויץ. הספר נכתב כשנתיים לאחר עלייתו של הרב הורביץ לארץ ישראל, בין השאר בשביל לראות בעיניו את כתבי האר"י שהפצתם החלה בזמנו. הספר הוא הבסיס לרוב מה שנכתב לאחריו בקבלה, וגם בתנועות המוסר והחסידות.

10 ראו "סוד מדרש התולדות" כרך ד, עמ' 72–76.

11 ראו פירושו לסידור.

בריאת העולמות

כדי להבין את הסוד של מידת יסוד יש לחזור ולהבין לעומק את עניין גילוי מידות הבורא שהוא הבסיס לכול. יש לזכור כי לפני בריאת העולם הכול היה בחינת אור אין-סוף. כשעלה ברצון הבורא לברוא עולם הוא צמצם את עצמו, כלומר את השפעת אורו, מהמרכז לצדדים¹². מתוך כך נברא החלל – הריק. החלל הוא עצם חיות העולמות מאחר שהוא יוצר להם מקום. לתוך החלל הפנוי שנוצר מחמת הצמצום, הבורא מאציל את האורות. אורות אלו מתפשטים לחלל דרך קו דק מאוד החודר לתוך החלל ויורד מלמעלה למטה כדי ליצור את הספירות. קו זה נקרא צינור שהוא אותיות רצון. ברצון הזה נכללות כל המדרגות של אותו עולם המתפשטות אחת אחרי השנייה, בבחינת "מילוי הרצון". גילוי הרצון הראשוני של הבורא נקרא "הכתר של העולם" ובו מתגלה ספירת הכתר. הגילוי של הכתר הוא הכתר עצמו אבל פנימיותו, בחינת ה"בְּכוֹחַ" שלו, היא מילוי הרצון. כל תשע הספירות הנוספות יוצאות מכאן ואילך בשלושה קווים: ימין, שמאל ואמצע. גילוי הרצון במציאות הוא בספירת מלכות. זו הספירה המקבלת את כל האורות מלמעלה.

12 "עץ חיים" לר' חיים ויטל שער א, ענף ב: "דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות ולא היה שום מקום פנוי בבחינת אויר ריקני וחלל אלא הכל היה ממולא מן אור אין סוף פשוט ההוא ולא היה לו בחינת ראש ולא בחינת סוף אלא הכל היה אור אחד פשוט שוה בהשוואה אחת והוא הנקרא אור אין סוף. וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות ולהאציל הנאצלים להוציא לאור שלימות פעולותיו ושמותיו וכנוייו אשר זאת היה סיבה בריאת העולמות כמבואר אצלנו בענף האלף בחקירה הראשונה. והנה אז צמצם את עצמו אין סוף בנקודה האמצעית אשר בו באמצע אורו ממש (אמר מאיר בערכינו אמר הרב זה וק"ל) וצמצם האור ההוא ונתרחק אל צדדי סביבות הנקודה האמצעית ואז נשאר מקום פנוי ואויר וחלל ריקני מנקודה אמצעית. והנה הצמצום הזה היה בהשוואה אחת בסביבות הנקודה האמצעית ריקנית ההוא באופן שמקום החלל ההוא היה עגול מכל סביבותיו בהשוואה גמורה ולא היה בתמונת מרובע בעל זוויות נצבת לפי שגם אין סוף צמצם עצמו בבחינת עגול בהשוואה אחת מכל צדדים".

איחוד המידות ותיקונן הוא תכלית העולם, והוא תלוי במעשיו ובאמונותיו של האדם. כל עוד העולם אינו מתוקן, ספירת כתר רחוקה ממנו. לכל עולם ועולם, לכל מידה ומידה יש את הכתר המיוחד להם. כאשר עולם כלשהו מגיע לתיקונו, זאת אומרת זוכה בקיומו, הכתר יורד על ראש אותו העולם. כאשר הכתר נמצא בראש העולם זה סימן שהוא זכה בו, שהרי אין מלך בלא כתר. חשוב לזכור שהכתר לא עושה את המלך, אלא המלך זוכה בכתר, כלומר המלך צריך שיכתירו אותו בכתרו¹³.

סדר ההתפשטות ומילוי אותיות השם

כמו שהסברנו למעלה, לאחר האקט הראשון של הצמצום נוצר חלל, ובו התגלו כל המידות או הספירות לפי סדר התפשטותן. בראשונה התפשטה ספירת כתר וממנה התפשטה בקו ימין ספירת חכמה, שהיא המילוי של כתר. מן החכמה התפשט בקו שמאל המילוי של חכמה, ספירת הבינה. לפי הסבר אחר, יש לומר שגם חכמה וגם בינה הן המילוי של כתר, מכיוון שבסדר ההשתלשלות מאור אין-סוף לעולמנו ספירת כתר היא בחינת רצון הבורא וספירות חכמה ובינה כלולות בה באיחוד גמור. ספירת כתר היא היחידה מכל הספירות שיש בה איחוד גמור של חסד ודין. אבל מצד הבריאה וסדר ההתפשטות, ספירת חכמה לחוד וספירת בינה לחוד¹⁴:

13 הרב נהג להסביר לי שספירת כתר היא הספירה היחידה שאינה חלק אינטגרלי מ"דמות האדם" מאחר שהיא נמצאת מעל ראשו. זו הסיבה שצריך לזכות בספירה זו. כאשר זוכים בכתר, נוצר איחוד עם המידה שלמעלה ממני.

14 "כשיש התפשטות והמילוי מתגלה, אז צד החסד מתפשט מצד ימין וצד הדין מצד שמאל. זה התחלת השורשים של כל הקווים של הספירות. יש לכם פה כבר משולש: כתר שממנו יצאה חכמה, ומהפנימיות של חכמה יצאה בינה. אפשר לתאר זאת כך: מהפנימיות של כתר יצאה חכמה, ואחר כך יצאה בינה וזה משולש. כבר עכשיו יש לנו השורשים של שלושה קווים: כתר, חכמה, בינה." (מתוך השיעור)

חכמה מצד קו החסד ובינה מצד קו הדין. מכתר, חכמה ובינה נוצרו כל העולמות¹⁵.

יש שבעים אופנים להסביר את סדר התפשטות העולמות, והיסוד לכל האופנים הוא שם יהו"ה. בלשון הקודש מסבירים את שם יהו"ה לפי מילואי אותיות שונים, כמובא בשל"ה¹⁶:

כי מי יצאו כל אותיות יהו"ה. ומתחלה נדבר מגשמיות נקודה קו שטח, וזהו יוד, י נקודה, ו קו, ד שטח. בסוד רוחניות הנקודה נתפשטה באורך וברוחב, דהיינו קו ימיני, קו הראשי, צל כנגד הקו המציל, הרי ה' ולא נגע, כי להעלמת נקודה אין צל. ולהיות שמתחילה היה קו ו', כשנעשית ה' ירד רשימו דו' למטה מרשימו ד', וכן נעשה מן י' ה' שמאלי כזה ה' ומאחר שה' הימנית נתפשטה בכל רחבה, הוצרכה לירד למטה, ועל כן ירדה למטה מ'. וכל עלול רוצה לידבק בעילתו, כענין שכינה למעלה מראשו, שהוא יותר מעולה משותי ה' לנגדי תמיד, על כן נתהפכה הרי יהו"ה. רוב הענין העליתי מקבלת האר"י. ורומזו הכל להשתלשלות הרוחניות, כי גבוה מעל גבוה, הרי הכל נמשך מ', וזהו סוד א', י למעלה וי' למטה ו' באמצע עולה כו'. י למעלה סוד ה' ראשונה

15 הרב הבדיל בין השתלשלות העולמות מאור אין סוף לעולמנו, הכוללת אין סוף מדרגות אמתיות, ובין האור החוזר מעולמנו לאור אין סוף שבו אין מדרגות כלל. זהו ההבדל בין תורת ישראל ובין המיתוסים האליליים של אומות העולם: "ישנו כלל גדול בהלכות תפילה, והדבר נכון גם ללימוד: אף על פי שאותם מלאכים קיימים בכיוון אחד, בין ה' ובין האדם, בשום פנים ואופן אסור לנו לפנות אליהם בתפילתנו או לעבוד אותם בכל צורה שהיא. מהבורא אל הנברא יש אין סוף מדרגות של מלאכים, אך בין האדם לה' אין לא כלום. הטעות בעניין הזה והפולחן או התפילה לאחת המדרגות שבין הבורא לנברא – שאכן קיימות בכיוון הזה – הוא האלילות." (מתוך "מדרש בסוד ההפכים", עמ' 26)

16 "שני לוחות הברית", בהעלותך, תורה אור ו'. הרב נהג לומר שאת "שיטת התולדות" הוא התחיל ללמוד מהשל"ה.

הימנית הנבנית מ'י' למטה סוד ה' אחרונה השמאלית נבנית מ'י',
והקו הוא רשימא דו' והיה כולל הכל.

יש כמה אפשרויות למלא את האותיות של שם יהו"ה¹⁷:

1. שם המתגלה בע"ב (72) ונקרא מילוי יו"ד: יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב
 2. שם המתגלה בס"ג (63) ונקרא מילוי יו"ד אל"ף: יו"ד ה"י וא"ו ה"י עולה ס"ג
 3. שם המתגלה במ"ה (45) ונקרא מילוי אל"ף: יו"ד ה"א וא"ו ה"א עולה מ"ה
 4. שם המתגלה בב"ן (52) ונקרא מילוי ה"א: יו"ד ה"ה וי"ו ה"ה עולה ב"ן
- התפשטות העולמות מתחילה מהנקודה הראשונה שבאות יו"ד של השם:

י' (קצה האות כנגד ספירת כתר, ובסיס האות כנגד ספירת חכמה)

קוצו של י' רומז לספירת כתר והאות י' כולה רומזת לספירת חכמה.
מילוי האות (יו"ד) כולל קודם את האות דל"ת ואחריה את האות וי"ו
היוצרות יחדיו את האות ה"א.

ד' (כוללת את האותיות דל"ת ווי"ו כנגד ספירת בינה)

ספירת בינה מקבילה לאות ה"א שהיא האות השנייה בשם יהו"ה.
ראשיתה של ה"א במילוי האות יו"ד כמו שראינו לעיל, ואופן יצירתה הוא
כדלהלן: האות י' מתארכת כלפי מטה וכך נוצרת האות ו'. הקצה העליון
של ו' מתפשט לרוחב וכך נוצרת ד'. לאות ד' מוסיפים ו' הנכנסת בתוכה,
ואז נוצרת ה'. עולם הבינה מתגלה¹⁸.

ו' (כנגד תפארת הכוללת את כל וי"ו קצוות, שש הספירות)

התהליך שבו נכנסה וי"ו בתוך דל"ת ונוצרה האות ה"א (ספירת בינה)

17 ראו "אוצרות חיים" שער טנת"א, פ"א דף א ע"א, ועוד שם.

18 הרב מדגיש כאן שמצד אחד ספירת בינה היא מילוי של ספירת חכמה, ומצד שני יש לה מעמד של יצירה ייחודית. תיאור התפשטות שלוש הספירות העליונות בא להדגיש ששלושתן נכללות זו בזו וחבוקות זו בזו. כשם שהאות יו"ד כוללת את ספירות כתר וחכמה, כך גם ספירת בינה כבר נכללת בפנימיות של ספירת חכמה.

הוא בבחינה של "עובר במעי אמו": יש לשאת אותו ברחם על מנת "לְבַנּוֹת" אותו עד שבסוף מתרחשת ה"לידה". הלידה היא הוצאת הווי"ו, והוא הווי"ו של ספירת תפארת הכוללת שש ספירות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד.

ד) (כנגד ספירת מלכות המקבלת מכל הספירות)

האות האחרונה היא האות ה"א תחתונה המקבילה לספירת מלכות. ספירה זו היא האחרונה מעשר הספירות. בשונה משאר הספירות, ספירת מלכות מקבלת את האור מכל הספירות בבחינת "אור ישר", ומחזירה אותו בבחינת "אור חוזר" כדי לתקן את כל העולמות. ראינו אפוא ששם יהו"ה מקביל לעשר הספירות. המקובלים מחלקים את עשר הספירות בכמה חלוקות. אחת החלוקות היא בין שלוש העליונות לשבע התחתונות: שלוש הספירות העליונות הן כתר, חכמה ובינה המכונות גימ"ל ראשונות. שבע הספירות התחתונות הן: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

התפשטות התפארת

שבע הספירות התחתונות מתכללות בשתי ספירות: תפארת ומלכות. לעומת כל הספירות הכוללות רק את עצמן, ספירת תפארת כוללת שש ספירות ולכן מכנים אותה וי"ו קצוות. תהליך התפשטות שבע הספירות התחתונות הוא כדלהלן: בתחילה מתפשט האור לספירת חסד ששורשה בספירת החכמה ובקו ימין. לאחר מכן ההתפשטות ממשיכה לספירת דין, הנקראת גם גבורה, ששורשה בספירת בינה ובקו שמאל. על פניו יש נתק בין הקווים בשלב זה, אך כשיש איחוד בין ספירות חסד וגבורה מתגלה ספירת תפארת בקו אמצעי הנקרא קו הרחמים. קו אמצעי נמצא בין קו החסד וקו הדין¹⁹. למעשה

19 תיאור זה מלמד על הפער הגדול בין קו החסד וקו הדין. קו הרחמים הוא תוצאה של

האיחוד בין חכמה ובינה מתגלה בהדרגתיות בספירות התפארת: האיחוד הראשון הוא בין חסד וגבורה והוא מופיע בספירת תפארת. אחר כך השתלשלות האורות ממשיכה לספירות התחתונות יותר, נצח והוד. גם כאן האיחוד של נצח והוד מגיע בספירת יסוד הממוקמת בקו הרחמים. כשהאיחוד של שלושת הקווים (ימין-חסד, שמאל-דין ואמצע-רחמים) מושלם בכל וי"ו הקצוות, מתגלה בין ספירת חכמה ובינה הכלי של ספירת דעת בקו אמצעי²⁰. ספירת דעת היא גילוי של ספירת הכתר הבא מלמעלה: כשהעולם בבחינת גמר התיקון, אז ורק אז מתגלה ספירת הדעת של אותו עולם. ספירת דעת היא סוף האיחוד של כל האורות שהתפרדו מספירת הכתר. הנבואה מתארת את המצב של גילוי הדעת ותיקון העולם בפסוק²¹: "כִּי מְלֶאכָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת יְהוָה". ספירת דעת אינה אחת מהספירות, אלא גמר התיקון של כל עולם ועולם. כך מתאר זאת "ספר יצירה"²²: "עשר ספירות בלימה. עשר ולא תשע, עשר ולא אחת-עשרה". כוונת ספר יצירה היא שספירת דעת אינה אחת מהספרות, ואילו ספירת כתר היא כן אחת מהספרות. דברי ספר יצירה תואמים להסבר שלנו על ספירת דעת.

אם נחזור שוב לתיאור המילוי של ספירת תפארת נראה שספירת יסוד היא חלקה התחתון של כל וי"ו קצוות, ולכן ספירת יסוד היא הגילוי של כל האיחודים שנעשו מספירת כתר ועד יסוד. ספירת יסוד היא המידה התשעית מלמעלה למטה, והיא המידה העומדת מול המלכות שלמדנו עליה בשיעורים הקודמים.

מאמץ קשה לאחד בין שני הקווים, והוא למעשה המאמץ המשמעותי ביותר משלושת הקווים. בעניין זה כדאי ללמוד את "שיטת התולדות" בנוגע ליעקב, יוסף ויהודה.

20 הרב הסביר לי שהכוונה היא לאור חוזר בלבד.

21 ישעיהו יא, ט.

22 א, ג.

מבוא לחכמת הקבלה²³

המטרה העיקרית של לימודנו היא לברר את המשמעות המדויקת של המושגים המשמשים את חכמי הקבלה ולהבינם. הדרך שבחרתי ללמד בה את הנושא היא עיון בספר "שערי אורה". "שערי אורה" קדם לספר "עץ חיים" מבית מדרשו של האר"י ז"ל במאות שנים, ואין בו כמעט שום רמז למה שאנחנו מכנים בקבלת האר"י "מהלך האצילות" הכולל את המושג החשוב "הצמצום"²⁴. הסיבה היא שבמשך כל אותם דורות חכמי הקבלה לא ראו צורך להזכיר את מושג הצמצום משום שהדברים היו מובנים מאליהם לכל מי שלמד חכמה זו. כאשר היה צורך הם היו מדברים על הנושא ברמז. אולם מכיוון שהחכמה התמעטה, נאלצו המקובלים לחדש בין היתר את מושג הצמצום.

כדי לתפוס על מה המקובלים מדברים באמת צריך שנים רבות של לימוד, ולכן בשלב ראשון עלינו להבין כי הבנת חכמת הקבלה דורשת הרבה זמן. צריך להתרגל למושגים ולהפנים את משמעותם עד שתופסים במה מדובר. מטרת שיעור זה היא לברר את משמעות אותם מושגים לפי לשון המקרא, ובמיוחד לפי פרקים א ו-ב בספר בראשית.

23 בתור מבוא לספר בחרנו להביא את קלטת מספר 19 משיעור שהיה בתאריך 5.11.89, כלומר אחד השיעורים הראשונים בשנה. בשיעור זה פרס הרב מעין מבוא כללי לעולם הקבלה על פי התפיסה הספרדית, ועל כן ראינו לנכון להביא את השיעור במלואו, אף שבהמשך השיעורים יהיו חזרות מפורטות יותר על היסודות שהוזכרו כאן.

24 העוקב אחר שיטת לימודו של הרב יראה בסופו של דבר כי היא שילוב בין שיטת הלימוד הספרדית של "שערי אורה" ובין שיטת האר"י.

ראשית ואין-סוף

כדי להבין נכונה את המושג "בריאה" יש צורך להבין מושג אחר שקדם לבריאת העולם – ה"אין-סוף". ה"אין-סוף" קדם לכל העולמות, ולכן אין עליו שיח ואין בו הבנה. מהאין-סוף נאצל "אור אין-סוף", ומאור אין-סוף נאצל שם ה' בתוך החלל שבו נבנו העולמות. אמנם מושגים אלו צריכים לקבל מובנות על פי השכל האנושי, אולם העולמות הם למטה והאין-סוף ב"ה נמצא למעלה. יש מעין גבול בין המושגים האלה לבין השכל האנושי, ולכן חשוב להפנים כי אי-אפשר להבין באופן ישיר את המושג אין-סוף²⁵. אנו תופסים רק מה הוא סוף, אבל אנו מאמינים ויודעים שיש דבר למעלה מהסוף המכונה אין-סוף. מאחר שאנו מבינים רק מה הוא סוף, הגדרת המילה אין-סוף היא על דרך השלילה: "אין לדבר סוף".

בתורה, כלומר בתורת הנבואה, המילה "ראשית" מפרשת לנו את המשמעות של המושג אין-סוף. פשט המילה ראשית הוא מציאות שכולה ראשית ואין לה סוף. ראשית בריאת העולם הוא מצב של "אין-סוף ראשית", וממצב זה משתלשלות מדרגות מדרגות עד למציאות של סוף²⁶. דרך המילה ראשית ברמת הפשט אפשר לרמוז למשמעות האין-סוף. יש להקביל את המושג ראשית לשכל האדם שמהותו היא כמו ראשית: האדם כל הזמן מחדש חידושים, זהו כוח תמידי שיש בו. לכך רומז גם רש"י בפירושו לפסוק הראשון בתורה: "בראשית ברא – אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת (משלי ח, כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב, ג) ראשית תבואתו." רש"י, בדרכו הייחודית, מקביל בין משמעות המושג ראשית לתורה

25 הרב היה מקפיד להסביר שני עקרונות ביחס למושג אין-סוף: (1) על עצמותו-מהותו של הבורא לא מדברים; (2) המושג אין-סוף ב"ה בשפת המקובלים נועד לענות לשפת התאולוגיה.

26 לפי הרב, המונח אין-סוף הוא מונח המותאם לתודעה האנושית השכלית ומטרתו לציין את היותה מוגבלת. אולם המונח עצמו הוא יציר השכל האנושי, ולכן הוא למעשה מושג דמיוני שהומצא בשביל להביא אותנו לגבול יכולת ההשגה השכלית. לא לחנם בתורה ובשפת הנבואה המונח אין סוף אינו מופיע ובמקומו באה המילה ראשית.

ול ישראל היושבים בארץ ישראל ומגדלים בה תבואה. מהות התורה היא שאין לה חקר, אין לה גבול, ומאחר שהיא כולה ראשית יש בה חידוש אינסופי. גם ישראל נמצא באותו מצב: הוא כולו ראשית אינסופית המחדשת את עצמה, בבחינת "וְגַם נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקָר"²⁷.

המושג "נצח ישראל" קשור לסוף חייו של יעקב אבינו. כאשר אסף יעקב את כל בניו כדי לגלות להם מה יהיה גורלם בקץ ההיסטוריה, נסתלקה ממנו רוח הנבואה שנאמר: "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים"²⁸. יעקב הוא האב המייסד של האומה הישראלית, וברגע שישראל מתגלה בעולם מסביר רש"י: "בראשית ברא... בשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב, ג) ראשית תבואתו"²⁹. מופיעה כאן ראשית המקבילה לראשית בבריאה, ומשמעות הדבר היא שישראל הוא אינסופי. המושג גבולות שייך לעמים, כמו שנאמר: "בְּהִנָּחַל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"³⁰. לעומת זאת לישראל אין גבולות, כמו שנאמר: "כִּי לִי כָל הָאָרֶץ"³¹, כלומר ארץ ישראל היא מרכז כל הארץ מכיוון ש"לִי כָל הָאָרֶץ". אם רוצים להגדיר את ישראל מבחינת מספר, אומרת לנו התורה: "וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמֶר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמֶר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי"³². אין גבול ואין קץ למספר בני ישראל³³. אם כן יעקב הסתכל על בניו ולא ראה את הקץ. הוא ראה שאין לישראל גבולות, ולכן פחד שמא יש בבניו חטא³⁴. יש מחלוקת בין הפרשנים בשאלה: מדוע בחר רש"י לפתוח את

27 שמו"א טו, כט.

28 בראשית מט, א.

29 רש"י על בראשית א, א.

30 דברים לב, ח.

31 שמות יט, ה.

32 הושע ב, א.

33 "הביטוי 'אין קץ' מציין ממד מתחת לממד של אין סוף." (מתוך השיעור)

34 החשש של יעקב לחטא בבניו יוסבר בהמשך, עמ' 137–139.

פירושו הגדול לתורה דווקא בדרך זו? מדוע בחר דווקא במדרש המקשר בין התורה, ישראל והתרומה הנקראים ראשית? לחילופין, רש"י יכול היה לבחור את אחד המדרשים הראשונים בבראשית רבה המלמד כי ששה דברים קדמו לבריאת העולם³⁵:

‘בראשית ברא אלהים’ ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות, התורה וכסא הכבוד נבראו, תורה מנין שנאמר (משלי ח) ה’ קנני ראשית דרכו, כסא הכבוד מנין דכתיב (תהילים צג) נכון כסאך מאז וגו’, האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, האבות מנין, שנאמר (הושע ט) כענבים במדבר וגו’, ישראל מנין שנא’ (תהילים עד) זכור עדתך קנית קדם, בהמ”ק מנין שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו’, שמו של משיח מנין שנאמר (תהילים עב) יהי שמו לעולם וגו’, רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (תהילים צ) בטרם הרים יולדו, ואותה השעה תשב אנוש עד דכא וגו’ אבל איני יודע איזה מהם קודם, אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קודם לתורה, א”ר אבא בר כהנא, התורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר (משלי ח) ה’ קנני ראשית דרכו וגו’, קודם לאותו שכתוב בו (תהילים צג) נכון כסאך מאז, ר’ הונא ור’ ירמיה בשם רבי שמואל בר ר’ יצחק אמרו, מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר.

המדרש הזה מלמד על ממד נוסף של אור אין-סוף, והוא רצון הבורא שקדם לבריאה, אולם רש"י פתח דווקא בהקבלה בין התורה ובין האין-סוף. מי שלומד קצת תורה יודע שאין גבול ללימוד התורה. באומות העולם התפיסה של לימוד החכמה היא של חכמה סגורה בעלת גבולות³⁶.

35 בראשית רבה א, ד.

36 הכוונה היא בייחוד לעולם הנוצרי.

הפרשנות של המפרשים שלהם לא מוסיפה לחכמה שלהם משהו מהותי. לעומת זאת הכוח של החידוש בלימוד התורה בא מממהות התורה שאין לה גבול ואין לה חקר. זהו ממד הנצחיות הקיים בתורה. אם כן ההקבלה בין התורה והראשית שעושה רש"י היא למעשה הגדרה חיובית של האין-סוף, כלומר מהות שכולה אין-סוף.

ראשית ושארית

שאלה: האם יש אפשרות לתפוס את הביטוי ראשית?

על פי השכל האנושי החושב בכוחות עצמו בלבד, וכן על פי הלשון השגורה, ההפך של המושג ראשית הוא סוף. לכל דבר יש התחלה וסוף. לעומת זאת בעברית של התורה, בלשון הקודש, ההפך של ראשית הוא לא סוף אלא "שארית". השארית, שיש לה את אותן אותיות כמו ראשית, היא צמצום של הראשית המתפשט בבריאה עצמה. לכן יש ממד של נצחיות בבריאה הנרמז במשמעות המילה שארית³⁷. גילוי משמעות התורה במציאות המשתנה דרך פרשנות התורה הוא למעשה גילוי של ממד אינסופי במציאות שאחרי עידן הנבואה³⁸. גילוי זה מתווסף לממד הנצחיות המתגלה כשעם ישראל לומד את התורה ומשמרה. באמצעות הבנת פרשנותו של רש"י עם ישראל שומר על הבשורה בבחינת שארית, שנאמר³⁹: "כִּי כֹה אָמַר יְהוָה רְנֹו לִיעֶקֶב שְׁמָחָה וְצִהְלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הִלְלוּ וְאָמְרוּ הוֹשִׁעַ יְהוָה אֶת עַמּוֹךְ אֶת שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל". שארית ישראל היא הראשית: אם נשאר רק יהודי אחד, הוא כבר ראשית של עולם שלם. אנו לומדים זאת מאברהם אבינו, האחד שממנו התחיל עם שלם. כוח

37 לפי חוקות הטבע העולם אינו נצחי בהכרח, ודבר זה נתון במחלוקת בין הקוסמולוגים. נציין עוד כי על פי החוק השני של התרמודינמיקה (חקר האנרגיה) בסופו של דבר כל דבר מתכלה.

38 בדברים אלו רומז הרב ללימוד "שיטת התולדות".

39 ירמיהו לא, ו.

החידוש הזה, שהוא הראשית המתמדת, לא נמצא באומות העולם ולכן, על פי התורה, סוף האומות כאומות להיעלם ולהישאר בתור משפחות האדמה כבברכת ה' לאברהם⁴⁰: "וַנִּבְרָכֶךָ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה".

מול הראשית של ישראל עומדת הראשית של הסתרא אחרא, כדברי בלעם⁴¹: "וַיֵּרָא אֶת עֲמֶלֶק וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר יְרֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמֶלֶק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֲבֹד". הראשית של עמלק אינה דומה לישראל, הפסוק מדייק: "ראשית גויים עמלק (אבל) אחריתו עדי אובד". אצל ישראל הראשית מביאה לשארית ואילו אצל עמלק הראשית מביאה לאבדון, כפי שנאמר בספר תהילים⁴²: "וַיִּדְרֹךְ רָשָׁעִים תֵּאבֹד". האבדון הוא עמלק, אף על פי שהוא ראשית גויים יש לו סוף כי לגויים יש סוף.

המהר"ל עסק בסוד המספרים האינסופיים, דהיינו מספרים הרומזים לאין-סוף, ובהם עשר, שתים-עשרה, שלוש-עשרה ועוד. כך הוא מסביר את מספרם של בני ישראל היוצאים ממצרים⁴³:

בני ישראל היו מתגדלים ומתהווים בתוך מצרים עד שנעשו שלמים להיות שש מאות אלף, וזהו שלימות ישראל להיות שש מאות אלף ואז יצאו: וראייה לזה ששלימות ישראל זה המספר, שהרי כשיצאו ממצרים היו שש מאות אלף, וכשנפלו בעגל היו שש מאות אלף, ובפרשת פנחס היו גם כן שש מאות אלף, במדבר היו שש מאות אלף, ובפרשת פנחס היו גם כן שש מאות אלף, שמה נראה כי צורת ישראל ושלימותם שש מאות אלף. ומה שנתוספו אחר כן זהו מפני הברכה שנתברכו, אבל שלימות ישראל המספר שראוי להם הוא שש מאות אלף. והטעם הוא ידוע כי שש הוא מספר שלם, וזה כי לא תמצא דבר שלם כי אם על ידי מספר ששה.

40 בראשית יב, ג.

41 במדבר כד, כ.

42 תהילים א, ו.

43 "גבורות ה'" פרק ג.

לאמתו של דבר, כל המספרים, אף שהם מוגבלים, רומזים באיזושהי בחינה לקדושה של האין-סוף.

קוצו של יו"ד

כותב הרב בעל "שערי אורה"⁴⁴:

אות ראשונה של שם יהו"ה יתברך שהיא רומזת שני שמות, קוצו של יו"ד הפונה למעלה רומז אל האור הגדול הקדמון עומק ההו"ה הקדמונית בעצם אמיתתו, ונקרא אהי"ה, שהוא הנקרא אין גבול. ונקרא אין לפי רוב התעלומות מכל הנמצאים עליונים ותחתונים, שאין מי שיכול להבין בו דבר.

יו"ד וקוצו של יו"ד המרכיבים את האות הראשונה בשם יהו"ה, רומזים לאור הגדול שקדם לכול הנקרא "אין גבול". אם ישאל השואל מהו הוא, נשיב כי אין מי שיוכל להבין בו דבר. האין-סוף מוגדר באופן שלילי מכיוון שכך מוכרח על פי השכל. הבריאה היא ההפך של הבורא, ועל כן אין שום אפשרות למישהו בבריאה לתפוס את מהות הבורא. הבורא נקרא אין כלפי הבריאה מכיוון שהבריאה היא ההפך שלו, היא בחינת "יש" (נמצאת) לעומת הבורא. צריך להבין היטב נקודה זו: ה"יש" של הבורא הוא בבחינת "אין" כלפי הבריאה. במילה אין אין הכוונה להיעדר כפי שהפילוסופיה מגדירה זאת, אלא לתוצאה של הצמצום שקדם לכל "יש", הצמצום שממנו נברא החלל הריק⁴⁵. לאחר צמצום זה, אור אין-סוף חוזר לתוך החלל בצורה של קו, וזהו הצמצום השני שגם הוא צמצום עצום.

44 "שערי אורה", שער חמישי ספירה שישית.

45 "אולם גם החלל איננו ריק לגמרי, אלא הוא רק בבחינת ריק משום שנותר בו רשימו מההווה שהתרוקנה." (מתוך השיעור) הרב יגדיר בהמשך השיעור את מושגי הצמצום הראשון והצמצום השני שהוא מזכיר כאן בקצרה.

הקשר בין אור אין-סוף והקו היוצא ממנו למלא את החלל נקרא "מדרגת ספירת כתר". שם הבורא המקביל לספירה זו הוא שם אהי"ה המכונה גם "בחנית אין" מאחר שספירה או מידה זו קרובה ביותר לאור אין-סוף. מסביר המדרש⁴⁶: "רבי יונה בשם ר' לוי אמר: למה נברא העולם בב', אלא מה ב' זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלפניו, כך אין לך רשות לומר מה למטה מה למעלה, מה לפניו מה לאחור, אלא מיום שנברא העולם ולהבא."

אסור לדרוש למעלה מקוצו של יו"ד. אסור מכיוון שזה בלתי אפשרי לדרוש. את העיקרון הזה למדתי מרבינו הרב צבי יהודה ז"ל, כאשר למדנו הלכות ממרים ב"משנה תורה". הרב היה מסביר שאסור ללמד תורה שבעל-פה לאומות העולם, ואחד התלמידים שאל את הרב מדוע. הוא השיב שזה אסור כי זה בלתי אפשרי⁴⁷. על אותו משקל אפשר להבין את דברי המדרש האוסר לדרוש למעלה מקוצו של יו"ד מאחר שזה בלתי אפשרי. זה אסור כי זה לא טבעי, זו אשליה ללמד משהו שבלתי אפשרי ללמוד אותו, ואשליה זו מביאה לידי פגם ותקלה העלולים להפיל את האדם ולהפוך אותו לחולה נפש⁴⁸. על כן הנביא קובע: "הַשְׁמֵרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם"⁴⁹.

46 בראשית רבה א, י.

47 הרב נהג להסביר שהתורה ניתנה מלכתחילה לכל העולם, אך קרה מה שקרה בהתפתחות התולדות ועם ישראל קיבל את התורה. כל העולם רוצה ללמוד את התורה, אך כאשר יהודי לומד את התורה (שפת הנבואה) נוצרת התורה שבעל-פה. כאשר הנוצרים רצו ללמוד את התורה, הלימוד יצר את הברית החדשה, ואילו הבנת התנ"ך על פי המוסלמים יוצרת את הקוראן. תורה שבעל-פה נובעת מהנשמה של עם ישראל המנסה להבין את הנבואה בעולם שאין בו נבואה. על כן אומר הרב צבי יהודה ז"ל שזה בלתי אפשרי שהתורה שבעל-פה תהיה מובנת לאומות העולם. ייתכן גם שיש בדברים הללו ביקורת על משנתו של עמנואל לוינס שלימד את התלמוד לפי קריאה פילוסופית.

48 חגיגה טו ע"א: "ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראה בן זומא ולא עמד מלפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא אמר לו צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות בלבד שנאמר

בין הרמב"ם למקובלים

כיצד אפוא ניתן להבין את הסתירה בפסוקים הראשונים של סיפור הבריאה המתארים מצד אחד את הבורא שהוא ההוויה השלמה, ומצד שני את בריאתו שברא בחוסר שלמות, כפי שנאמר: "בראשית ברא אלהים" (השלם לגמרי) את העולם (הלא-שלם לגמרי)? זו סתירה לוגית כי ההיגיון מחייב כתיבת פסוק אחר: בראשית ברא אלהים עולם שלם. במילים אחרות, השאלה היא איך מהשלמות יכולה לצאת אי-שלמות, או איך מהאינסופי יכול לצאת הסופי. אם היה כתוב שהבורא ברא עולם שלם, אז הייתה התאמה בין אל שלם לעולם שלם. מאחר שהנבואה כותבת שהאל השלם ברא עולם של טוב ורע, אפשר לסבול את הסתירה רק על פי האמונה⁵⁰. אנחנו מאמינים בכך מכיוון שהתורה אמרה, ולכן אני אומר שכדי להיות מאמין צריך להיות מאמין. על פי השכל אי-אפשר לסבול את הסתירה, כי לא ניתן להבין את הפסוק הראשון. מי שאומר שהוא תופס את חכמת התורה לפי השכל משקר, או לחילופין השכל שלו אינו בריא. **שאלה:** לאור הסבר זה, איך עלינו להבין את דברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" בעניין התארים השליליים של הבורא?

לעניות דעתי תכלית כל שיטתו הפילוסופית של הרמב"ם, ובתוכה הגדרת התארים השליליים, היא לרמוז לאין-סוף. הגדרה זו מקבילה למה שמלמדים המקובלים על מושג האין-סוף, אלא שהרמב"ם מגדיר זאת על דרך השלילה ואילו המקובלים על דרך החיוב. זוהי דרכו הפדגוגית של הרמב"ם מאחר שלדעתו אם אתה מגדיר את התארים באופן חיובי, אתה

(בראשית א, ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת אמר להן רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוק".

49 ירמיהו יז, כא.

50 מכיוון שהמספר המקראי בקודש בכל זאת כתב את שני הפסוקים הראשונים כפי שהוא כתב אותם, סימן הוא שהוא רוצה ללמד אותנו כמה דברים מהותיים בנוגע לטיב היחסים בין הבורא ובין עולמו. לימוד זה אינו שייך למישור השכלי הטבעי שלנו אלא למישור הנבואי-אמוני.

בהכרח מגיע לסתירה מוחלטת. אם כן אין מנוס מלהגדיר את התארים באופן שלילי כדי לבטל את הסתירה, ועל ידי כך אפשר לרמוז לאין-סוף מכיוון שבאין-סוף ההפכים מתאחדים. לדוגמה: ההגדרות החיוביות של מידות החסד והדין בהכרח יוצרות סתירה בין שתי המידות. אם כך הדבר, נשאלת השאלה איך אפשר לומר שה' אחד אם הוא בעל מידות סותרות לכאורה. לפיכך החליט הרמב"ם, על פי שיטתו הפדגוגית, להגדיר את המציאות של המידות על דרך השלילה, דהיינו: מה זה גדול? לא קטן, ומה זה גיבור? לא חלש. בין לא קטן ולא חלש אין סתירה, אבל בין גדול לגיבור יש סתירה. הרבה חוקרים באוניברסיטה לא תופסים שכוונתו של הרמב"ם הייתה לרמוז לאין-סוף דרך שלילת התארים.

המקובלים לעומתו מדגישים שבאין-סוף יש איחוד מוחלט של ההפכים, איחוד שהוא למעלה מן השכל. כשאנחנו אומרים: "שִׁמְעַי יִשְׁמָע" (ה' אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד)⁵¹, אנחנו מעידים שאף על פי שהתארים סותרים זה לזה ה' הוא אחד. אולם עלינו לדעת שזו אמונה, ואמונה זו היא למעלה מהשכל. אם בפסוק היה כתוב ה' אלהינו הוא יחיד, לא היה שום קושי, אפילו לרמב"ם. אמנם כתוב אחד, וזה לא אותו דבר בכלל, כי אחד משמעו **איחוד ההפכים**. בא הרמב"ם, בחכמה יתרה, ופירש את סוגיית האחדות בעולם הפילוסופי והתיאולוגי בעזרת הגדרה שלילית של תארי האלהות. אין דרכו ללמד שאין תארים חיוביים, אלא שההגדרה של התארים החיוביים בעולם היא על דרך השלילה.

כדי להבין זאת נלמד את הפסוק מספר תהילים: "כִּי גִבֹר עֲלֵינוּ חֲסִדוֹ"⁵². הפסוק מתאר מצב של איחוד ההפכים: מצד אחד גבורה (גִבֹר) ומצד שני חסד (חֲסִדוֹ). מבחינת הפשט יש כאן סתירה, אולם המקובלים מסבירים פסוק זה ביחס לסוד הצמצום. הבורא צמצם כביכול את עצמו ויצר חלל על מנת לתת מקום לאחר, קרי הנברא, להימצא. אקט זה של

51 דברים ו, ד.

52 תהילים קיז, ב.

צמצום הוא אקט של גבורה. מיד לאחר שלב הצמצום מתגלה השלב השני, שלב האצילות, שהוא מילוי החלל על ידי התפשטות האור. אקט זה הוא אקט של חסד ורחמים. יוצא אפוא שאצילות היא רחמים, וצמצום הוא גבורה.

למרות זאת נשאלת השאלה: איך החסד התגבר? הדרך היחידה להבין את פשט הפסוק, היא לעלות למדרגה של איחוד ההפכים, ולהבין שהחסד כחסד נעשה גבורה בבחינת "ה' אחד". הבנה זו היא מעבר לשכל הרציונלי אבל היא בסיס האמונה שלנו, ואנחנו מעידים עליה פעמים ביום. גם אם לא קל לנו להפנים זאת וזה דורש שנים של לימוד, עלינו לדעת שכאשר הגבורה נראית לכאורה כגבורה, מהותה של אותה גבורה היא חסד. זהו סוד איחוד ההפכים. כל עוד מגדירים את המידות הגדרה חיובית אך נפרדת, כלומר הגבורה כגבורה והחסד כחסד, אי-אפשר לצאת מהסתירה כי יש פירוד במידות. לכן הרמב"ם פירש זאת בדרך של שלילת התארים, ובכך הוא פתר את הסתירה שבפסוק "כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֶסֶדוֹ".

העולם הבא והעולם הזה⁵³

מי שחושב שכוונת הבורא הייתה לברוא את העולם הזה מושלם טועה טעות חמורה, זוהי כפירה גמורה באמונת ישראל. התורה מלמדת כי הבורא ברא את העולם הבא וצמצם אותו לעולם הזה במכוון, כדי שלבריאה כולה תהיה האפשרות לזכות ביש שלה. בתחילה ברא הבורא עולם שלם הנקרא עולם הבינה, עולם הבריאה או עולם הבא⁵⁴, ורק לאחר

53 מאחר שהרב עסק בפער בין הבורא לעולם צירפנו לשיעור זה קטע משיעור העוסק ב"שבירת הכלים". הקטע הבא לקוח מתוך קלטת מספר 22 משיעור שהיה בתאריך 1.12.89.

54 "תיאור המקובלים של מעשה בראשית הוא תיאור לוגי, לא כרונולוגי. הכול נברא בבת אחת. אי-אפשר לדבר על סדר כרונולוגי של אירועים. אין כל משמעות לכל אותם מושגים. תכלית התיאור של חכמי הסוד היא להפוך את מושג הבריאה להומוגני לשכל

מכן הוא צמצם את העולם הבא לממדים של עולם הזה⁵⁵. בעולמנו יש הארה כלשהי, בבחינת "אחד חלקי שישים" או בבחינת צמצום, מהעולם האמתי שהוא העולם הבא. נקרא את דברי הזוהר⁵⁶ על הפסוק "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר"⁵⁷:

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, ויאמר אלהים למי הוא אומר אינו אומר אלא לאחרים, ויהי (לעיל כב) אור לעולם הזה, יהי אור לעולם הבא. ודא איהו נהורא דברא קודשא בריך הוא בקדמיתא והוא נהורא דעינא, והוא נהורא דאחזי קודשא בריך הוא לאדם קדמאא והוי חזי ביה מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא והוא נהורא דאחזי קודשא בריך הוא לדוד והוה משבת ואמר (תהילים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך והוא נהורא דאחזי קודשא בריך הוא למשה.

תרגום חופשי: וזהו האור שברא הקדוש ברוך הוא בתחילה והוא אור העיניים והוא האור שהראה לאדם הראשון והיה רואה בו מסוף העולם עד סופו. וזה האור שהראה הקדוש ברוך הוא לדוד והיה

האנושי, גם אם אנחנו נשארים אחרי ההסבר הזה בלי הבנה אמיתית של מה זה לברוא בהיעדר כל ניסיון חויתי של אותו "מעשה". זה גם מסביר מדוע חכמי הסוד אינם רוצים לעסוק במשמעותה המטפיזית של הבריאה, משום שלא נוכל לדעת לעולם מה זה לברוא אלא במשמעות ההיסטוריוסופית והמוסרית של היות העולם נברא. (מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך ג, עמ' 43)

55 "כשהמקרא אומר "ויברא" כוונתו לשלמותו המוחלטת של עולם מחשבת הבריאה. כאשר הוא אומר "ויעש" הוא מתכוון לעולם המציאות. אפשר לראות אפוא שפער זה בין שלמותו של עולם שיהיה לכבודו של ה' ובין אי-שלמותו של עולם המציאות שאנו מכירים, מובא בחשבון בעולם מונחיו של המקרא כבר מתחילת חומש בראשית המספר לנו שאל אחד, הקב"ה, ברא ועשה – ברא את העולם הבא וצמצם אותו לממדי של העולם הזה שבו אנחנו חיים ופועלים כשותפיו." (שם, עמ' 94)

56 זוהר בראשית לא ע"ב.

57 בראשית א, ג.

משבח ואומר (תהילים לא): "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך"
וזהו האור שהראה הקדוש ברוך הוא למשה.

הזוהר מפרש את הפסוק כך: "יהי אור" הוא אור דחסד, אור העולם הבא. "ויהי אור" הוא אור העולם הזה המורה על הצמצום⁵⁸. בעולם הנברא שלנו נשאלת שאלה יסודית: איך ניתן להסביר את מטרת הבורא בבריאה מתוך התבוננות בקלקולו של העולם? התשובה היא כי למרות קלקולו של העולם אנחנו מאמינים שמדובר בה' יתברך, הבורא השלם, שברא כך את עולמו. התשובה לשאלה זו קשורה לכלל: "סוף מעשה במחשבה תחילה"⁵⁹. מה משמעות הכלל? בסוף המעשה יהיה מה שהיה במחשבה תחילה, דהיינו חסד גמור. עניין זה נלמד מהנביא ישעיהו: "וְנִשְׁגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא"⁶⁰. צריך לדייק בלשון הפסוק: בַּיּוֹם הַהוּא יהיה ה' נשגב לבדו. האם הוא אינו לבד גם עכשיו?⁶¹ התשובה היא שעכשיו, כלומר בבחינת העולם הזה, שמו הוא אלוהים. שם אלוהים משתייך לעולם הזה, אך הוא נעלם כאשר עוברים מהעולם הזה לעולם הבא. ביתר דיוק: בבריאה הבורא נקרא אלוהים, במהלך ההיסטוריה הוא נקרא ה' אלוהים, ובמעבר לעולם הבא נשאר רק שם ה'⁶². לפיכך משמעות הפסוק היא שבעתיד תהיה רק מידת הרחמים שאותה מציין שם ה'. בעולם הזה⁶³, חיי האדם מתנהלים במדרגת הדינים הבאים מהקצה התחתון של ספירת בינה. מעל ספירת בינה, מבחינת האדם, אין צמצום. כל מה שנמצא בבחינת "הַנִּסְתָּרִית לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ"⁶⁴ שייך לשלוש הספירות

58 להרחבה בעניין הפער בין שני העולמות ראו "סוד העברי" כרך א, עמ' 47–60.

59 מתוך הפיוט "לכה דודי" לר' שלמה אלקבץ מתלמידי האר"י.

60 ישעיהו ב, יא.

61 "זהו יסוד הוויכוח בין מפרשי רש"י הרא"ם והגור אריה על פירושו 'לשמע ישראל'." (מתוך השיעור)

62 הרב היה חוזר פעמים רבות על המשפט האחרון כאשר היה דן בסוגיה זו.

63 הכוונה לספירת מלכות.

64 דברים כט, כח.

העליונות (גימ"ל ראשונות), והוא בבחינת רחמים גמורים, בין בכתר בין בחכמה ובין בבינה. אם נדייק יותר, שורש הדינים הוא בבחינת מלכות דבינה, אך שם הדינים הם עדיין ברחמים גמורים. ממלכות דבינה הדינים מתפשטים למטה לתפארת ומגיעים עד למלכות.

חשיבות הדינים – קניין הזכות

למה אנחנו צריכים דינים? כדי לעבור את השלב של העולם הזה. מה משמעות העולם הזה? "היום לעשותם, למחר לקבל שכרם"⁶⁵, כלומר לעשות היום על מנת שנקבל שכר בעולם הבא. זהו כלל חשוב ביהדות: מטרת הבורא היא למסור את העולם הזה לאדם על מנת שיזכה בעולם, וכל עוד האדם לא זוכה בעולם מה שקיבל במתנה מהבורא אינו קבלה. אני צריך לזכות בחסד שקיבלתי מהבורא, כדי שמטרת הבורא לתת תושלם⁶⁶. יוצא שכל עוד קיבלתי רק בבחינת מתנה, רצון הבורא לא מומש. אני צריך להפוך את המתנה מקבלה בחנם לקבלה בְּזָכוּת, זאת אומרת לְזָכוּת במתנה שקיבלתי.

אותו עניין נמצא גם בקבלת התורה הכוללת גם היא שני שלבים: מתן תורה וקניין התורה. קיבלנו את התורה אבל עוד לא זכינו בה. קניין התורה נעשה דרך הלימוד, וכך אנחנו הופכים את המתנה לקניין. כל עוד לא הגענו לקניין התורה, אין התורה בידינו אלא בבחינת מתנה. נסביר זאת באמצעות המדרש על הפסוק⁶⁷: "וּמָשָׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים", כלומר

65 עירובין כב ע"א.

66 כוונת הרב בעניין זה נלמדת דרך סוד התולדות: כל זמן שבעולם יש המשך של התולדות, סימן הוא שהאדם עדיין לא מימש את החסד האלוהי עד הסוף. לכן צריך להוציא מהכוח אל הפועל עוד תולדות, ועליהם לזכות גם הם בעולםם. כאשר יגיע האדם למדרגת התיקון יסתיימו התולדות.

67 שמות יט, ג.

לקבל תורה. המדרש מקשר לפסוק זה את הפסוק מתהילים⁶⁸: "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם".

עלית למרום שבית שבי. בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו. ומשה עלה למרום ונטל את התורה שהיו הכול נושאים עיניהם עליה. הוי "עלית למרום שבית שבי" יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם? תלמוד לומר "לקחת מתנות באדם" (שם, שם) בלקיחה נתנה לו. יכול יהיה חייב לתת לו דמים? תלמוד לומר "מתנות" – במתנה ניתנה לו.⁶⁹

המדרש מייחס את הפסוק מתהילים למשה רבנו, וכל מילה בפסוק חשובה מאוד. יש תחתונים ויש עליונים. במהלך ההיסטוריה היה מקרה שאחד השייך לתחתונים עלה לעליונים, והוא משה רבנו. המילה "מרום" משמעותה שלום: "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו"⁷⁰. המקום הטבעי לשלום הוא במרום, למעלה מעולמנו, אך זה נושא אחר ואין כאן המקום להרחיב. "עלית למרום" – לעולם של השלום, "שבית שבי" – לקחת מה שהיה בשביה, דהיינו את התורה. הפסוק מגדיר את התורה בתור שבויה במרום, כלומר המלאכים לקחו אותה אף שהתורה שייכת למטה. צריך להבין את משמעות הדברים: אם ה' נתן לעליונים במתנה את התורה שהיא האמת המוחלטת, למה הם לא רוצים שדרי מטה יקבלו את התורה במתנה? קודם כל, זו המשמעות של "עין רעה", שהרי צריך להתייחס ליושבי הארץ בעין טובה. אבל בפסוק יש רמז נוסף להסבר: "עלית למרום שבית שבי". התורה הייתה בשבי במרום אף שהיא שייכת דווקא לעולם שלנו, מכיוון שלא זכינו בה בעולמנו. לכן באו המלאכים ולקחו את התורה.

68 תהילים סח, יט.

69 שמות רבה כח, א.

70 מתוך ברכת השלום בתפילת שמונה עשרה ובקדיש.

בהמשך הפסוק נאמר: "לקחת מתנות באדם". לא קל להבין את המשך הפסוק, ולכן יש לקרוא את החלק במדרש הקשור לעניין זה: "הוי 'עלית למרום שבית שבי' יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם? תלמוד לומר 'לקחת מתנות באדם'." ההסבר הוא כי התורה ניתנה לנו "חנם אין כסף", "מתן תורה", אך כדי לקנות את התורה צריך ללמוד אותה. זו משמעות המושג "קניין תורה": התורה מוטלת לפנינו כמתנה, אך כדי שהתורה תהיה חלק מאתנו צריך לקנות אותה. ובאיזה קניין? לימוד. התורה היא המתנה של כלל ישראל, ורק מי שלומד אותה קונה אותה. המדרש כמו אומר לנו: "אם תחשוב שמכיוון שלקחת אותה בשבי, בכוח, היא נטלה חנם", לכן בא הפסוק לומר לך: לא! "לקחת מתנות". היא עצמה ניתנה חנם, אבל מכיוון שהפסוק אומר "לקחת", אין לקיחה אלא בקניין. "הרי בלקיחה ניתנה לו", כלומר ניתנה לו במתנה, אבל בתנאי שייקח אותה⁷¹. "יכול יהיה חייב ליתן לו דמים" כדי ללמוד תורה? אומר הפסוק⁷²: "אָמַת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר". מי שלומד צריך לשלם, אבל מי שמלמד לא צריך לקבל תשלום. בפרקי אבות נאמר⁷³: "וקנה לך חבר", "קנה" – אפילו בדמים, כלומר אין הכוונה בדמים אלא "אפילו בדמים". פירושו שהקניין הזה צריך להיעשות דרך מאמץ הלימוד.

בסיכומי של דבר, כל עוד אני נמצא בשלב של קבלת היש שלי בחנם, מבחינת חסד מאת הבורא, אני נמצא בשלב הילדותי של הבריאה. אני צריך להגיע לשלב הבגרות של הבריאה, כלומר לשלב שבו אני קונה את זכות הקיום שלי, את היש שלי. בשלב זה – שלב הבגרות והקניין – הקיום

71 "לכן הפסוק אומר בתחילתו: 'עלית למרום שבית שבי'. כיוון שהיה מה שהיה, והקדושה שהייתה שייכת לעולם הזה עלתה לעליונים, היה צורך לעלות למרום להוריד את התורה למטה לעולם. צריך נס כדי לעשות זאת, ולכן רק משה רבינו הצליח לעלות למרומים לשבות שבי: לקחת את התורה כשבי מידי המלאכים." (מתוך השיעור)

72 משלי כג, כג.

73 אבות א, ו.

הוא דרך מידת הדין⁷⁴. כל אדם חייב לומר: "בשבילי נברא העולם"⁷⁵, אבל איזה עולם? האם הכוונה לעולם הזה? זהו "הַבֵּל הַבָּלִים" [...] הַכֵּל הַבֵּל"⁷⁶. כדי לתפוס את האמונה האמתית של התורה, צריך להגיע לגילוי העולם בבחינת מחשבת הבריאה, עולם הבריאה האמתית, עולם הבינה, הנקרא גם העולם הבא⁷⁷.

שאלה: מי הם המלאכים?

המלאכים הם הרצון של האמת המוחלטת של הבורא, כלומר הקדושה. הדבר ידוע לנו מהדרך שהמלאכים אינם מבינים ארמית שהיא לשון לימוד. הם מבינים רק לשון הקודש מכיוון שהם הקדושה המוחלטת. לכן, כשמשא רצה לקבל את התורה הם התנגדו⁷⁸.

74 "דברים אלה הם ההפך הגמור מהנצרות: השלבים לפי הנצרות הם קודם כל הפדגוגיה של מידת הדין כדי להגיע לגילוי מידת החסד, זה עולם הפוך לגמרי. הקצב או הסדר האמיתי הוא קודם כל הגילוי של החסד ואחר כך גיל בר מצווה שבו האדם מתחיל להיות "בר מצווה", דהיינו כפוף למידת הדין. שלב זה נמשך עד שהוא מגיע למידה של יעקב אבינו: האמת. זה המודל של האבות: אברהם, יצחק, יעקב או חסד, דין, אמת (רחמים). לכן אנחנו לא צריכים את "הבל הבלים" של העולם הזה. זה חשוב מאוד כי זה עולם החושך שצריך לעבור בו דרך "וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר", כלומר הערב נצרך כדי להגיע לבוקר. אבל למה אנחנו מחכים? קריאת שמע של ערב, של ערבית? לא, אנחנו מחכים לקריאת שמע של שחרית. זה הסוד במשנה של הגדה של פסח ("רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית"), רק בבני ברק לא מבינים את זה." (מתוך השעור)

75 סנהדרין לז ע"א.

76 קהלת א, ב: "הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר קִהְלֵת הַבֵּל הַבָּלִים הַכֵּל הַבֵּל".

77 "שערי אורה", שער שמיני ספירה שלישית: "ונכרתה הנפש ההיא מעמיה (ויקרא ז, כ). ואם אחר שסרחה חזרה והטיבה דרכיה ותיקנה נתיבותיה, אזי היא חוזרת להתאחז במקום שנכרתה מתחילה ואז היא זוכה לעלות לספירת בינה הנקראת עולם הבא, ואז היא שבה אל המקום שנאבדה ממנו, וזהו סוד תשובה", כאמרו: ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (שמואל ז, יז). ולפי שהנפשות נקשרות ברוחות, והרוחות נקשרות בנשמות, והנשמות נקשרות בעולם החיים, ולפיכך אמר הכתוב: והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים (שם כה, כט)."

78 להסבר נרחב על המאבק בין משה למלאכים ראו "מדרש בסוד ההפכים" עמ' 24-45.

סוד שבירת הכלים

המקובלים מסבירים למה העולם מתחיל בתוהו ובוהו: תוהו ובוהו שייך לבחינה של העולם הזה, והתיקון שאנחנו מבצעים בעולם הזה הוא התיקון של אותו תוהו ובוהו. תיקון זה נמשך עד שמגיעים מהעולם שלנו, עולם העשייה, לעולם התואם את מחשבת הבריאה, כלומר עולם הבריאה. "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תוֹהוּ וָבוֹהוּ"⁷⁹: "הייתה" משמעו תוצאה, הארץ הפכה להיות תוהו ובוהו. בקבלת האר"י מסבירים פסוק זה בתור סוד "שבירת הכלים" על פי המדרש האומר שהקב"ה היה "בורא עולמות ומחריבן"⁸⁰. התוצאה של מעשה הבריאה הוא שהכלים נשברו, הארץ הייתה תוהו ובוהו. הכלים שנשברו הם דווקא הכלים של מידת תפארת, כלומר הכלים של השמים⁸¹. השמים הסתלקו כי הכלים שלהם, דהיינו הכלים של וי"ו הספירות של תפארת – חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד – נשברו ונפלו לארץ. הכלים נשברו והאורות חזרו למעלה. על כן צריך היה את תקופת האבות שיתקנו את הכלים כדי להחזיר את האורות לעולם שלנו. אברהם אבינו תיקן את הכלי של החסד, ולכן האורות דחסד חזרו. יצחק תיקן את הכלי של הגבורה, ולכן האורות של מידת הדין חזרו. יעקב תיקן את הכלי של הרחמים, ולכן האורות דרחמים חזרו⁸². המידה של האבות נקראת "ימי השמים על הארץ"⁸³. כדי להבין זאת יותר נסביר כי היצירה נועדה ליצור בארץ כלים בשביל שהארץ תהיה הארץ של השמים. במצב כזה השמים חוזרים על הארץ, כמו שנאמר: "כִּי־יָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ"⁸⁴.

79 בראשית א, ב.

80 בראשית רבה ג, ז.

81 י"ש שלוש מדרגות: שמי השמים, שמים וארץ. שמי השמים – כתר חכמה בינה (ג"ר); שמים – תפארת, וארץ – מלכות. "בראשית ברא אלקים" – הגעתי לבינה, "את השמים" – תפארת, "ואת הארץ" – מלכות. (מתוך השיעור)

82 עד כאן השיעור מקלטת מספר 22. הקטע מכאן ועד כותרת המשנה הבאה לקוח מתוך "סוד מדרש התולדות" כך ב, עמ' 65.

83 "ויראת שמים מקבילה ליראת הערכים של האבות." (מתוך השיעור)

84 דברים יא, כא.

לפי המדרש, המרחק בין השמים לארץ הוא חמש מאות שנה, תקופת זמן זהה לתקופת האבות⁸⁵. כל עוד האבות היו על הארץ, היו שמים על הארץ. בספירות המושג "ארץ" מקביל לספירת "מלכות", ה"שמים" ל"תפארת" והמושג "שמי השמים" מקביל לכתר חכמה ובינה⁸⁶.

תיקון המידות

התווה ובוהו הוא אפוא תוצאה של שבירת הכלים. מאחר שהכלים של העולמות לא היו מספיק זכים או "חזקים", הם נשברו. הכוונה במושג חוזק היא הזכות של העולמות לעמוד בעצמת האור ולא להישבר⁸⁷. מכיוון שהכלים לא היו מספיק זכים כדי להכיל את האור השייך לאותן ספירות, הכלים נשברו והאורות הסתלקו למעלה וחזרו למקורם. זהו הסוד של מה

85 ילקוט שמעוני דברים יא, תתעא: "מהלך ת"ק שנה יש מן השמים עד לארץ (כך יחיו ישראל) כשני האבות. אברהם קע"ה, יצחק ק"פ, יעקב קמ"ז, סך הכל תק"ב והשתי שנים שהותירו היו שתי שנים של אברהם שלא הכיר את בוראו עד שהיה בן שלש לכך לא נמנו עם שאר שני האבות."

מדרש תהילים, מזמור ד: "אבל הקב"ה אינו כן, נראה רחוק והוא קרוב ממנו, דאמר ר' לוי: מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה, ועוביו של רקיע ת"ק שנה, מרקיע לרקיע ת"ק שנה, וכן לכל רקיע ורקיע. למעלה מן הרקיע טלפי החיות..."

86 נחמיה ט, ו: "אתה הוא יהוה לבדך את (אתה) עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים". ראו פירוש רבינו בחיי (דברים י, יב, יד) על המושג שמי השמים, וגם פירושו של רבי אברהם אבן עזרא על בראשית א, א ד"ה "השמים". ראו גם ליקוטי ש"ס חגיגה יב, מאת רבי חיים ויטל: "דע כי ז' רקיעים הם סוד י' ספירות ורקיע הז' הנקרא ערבות הוא כולל ג' רקיעים בתוכו ולגודל קדושתו נקרא רוכב בערבות והז' הם למטה מהם הרבה במדרגותם והשלשה העליונים הם נקראים שמי השמים והם לגלגל מזלות ועליו גלגל היומי ועליו גלגל השכל." שלוש הספירות הראשונות הן שמי השמים או ערבות, שבע הספירות האחרונות הן כנגד שבעה רקיעים התחתונים.

87 לפי הרב, זיכרון הכלי מושלם כאשר האדם הופך את העולם ממתנת החנם של הבורא לזכות באמצעות מעשיו. בעולם הזה שולט הדין, ועל כן כל מה שאתה מקבל הוא בזכות המאמץ שאתה עושה.

שאנו לומדים במדרש על אלפיים שנות תוהו⁸⁸. אלו הן אלפיים השנים הראשונות של ההיסטוריה, שבהן האורות של הספירות הקשורות לספירת תפארת, כלומר עולם היצירה, הסתלקו מן העולם. העולם חזר אז למצב של תוהו ובוהו⁸⁹, ולכן נוצר צורך בהופעת האבות, הם "אבות העולם" או "עמודי הבניין". הם תיקנו את הכלים השבורים של אותם אורות, וזיכנו את הכלים של הספירות כדי שיהיו ליסודות המקיימים את העולם⁹⁰.

על ידי ה"דרך ארץ" של האבות בא העולם לידי תיקון. על פי "תורת התולדות", אפשר להבין כי האבות הם המרכבה של המידות. הם בחינת "מרכבה לשכינה"⁹¹, דהיינו הם הדגמים של התיקונים שהעולם צריך לתקן. זהו גם מעשה הצדיק המתקן דרך מעשיו את העולמות העליונים. יש הקבלה בין אבות העולם, עמודי העולם, והספירות בעולמות העליונים: כל מהותו של אברהם, למשל, היא שהוא מגלם בחייו את מידת החסד, וכל מהותו של יצחק היא הדין. לכן כשאברהם תיקן במעשיו את הכלי של ספירת החסד האור של ספירת החסד חזר לעולם שלנו, וכאשר יצחק תיקן את הכלי של מידת הדין האור של ספירת הדין חזר לעולם⁹². כך המשיך התיקון הלאה עד דוד המלך שתיקן את ספירת המלכות. זו דרכם של הצדיקים, של האבות.

88 עבודה זרה ט ע"א: "תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח..."

89 הרב רומז כאן שאלפיים השנים מבריאת העולם ועד לדור המבול ולדור מגדל בבל מסמלים חזרה לתוהו ובוהו.

90 "מצב התוהו ובוהו לא הסתיים. בחורבן בית המקדש נוצר שוב מצב של תוהו ובוהו מכיוון שזהו אירוע היסטורי שצריך לתקן." (מתוך השיעור). למעשה גם בחורבן המקדש מתחילה תקופה חדשה של אלפיים שנות ימות המשיח. הרב היה נוהג להסביר שפתיחת אלפיים שנות ימות המשיח הביאה את הנצרות לנסות בדרך הטומאה להביא את הגאולה. ראו "מספד למשיח", עמ' 183–197.

91 בראשית רבה מז, ו: "אמר ריש לקיש: האבות הן הן המרכבה, שנא' ויעל אלהים מעל אברהם. ויעל מעליו אלהים."

92 "נוסף לכך, בכל מצווה ומצווה יש תיקון." (מתוך השיעור)

כך הוא סדר תיקון הספירות לפי סדר האבות⁹³:

1. אברהם אבינו – ספירת חסד
2. יצחק אבינו – ספירת גבורה
3. יעקב אבינו – ספירת תפארת
4. משה רבנו – ספירת נצח
5. אהרן הכהן – ספירת הוד
6. יוסף ופינחס – ספירת יסוד
7. דוד המלך – ספירת מלכות

כל אחד מהאבות תיקן כלי אחד מהכלים של הספירות, וביחד הם תיקנו את הכלים כולם בבחינת מרכבה לשכינה. מכיוון שכל ספירה שונה מרעותה, האבות גם הם שונים זה מזה. לא היה לנו מושג מהו חסד אמתי לולי החסד של אברהם, ולא היה לנו מושג מהי גבורה אמיתית לולי הגבורה של יצחק, וכן הלאה. דוגמה לכך נמצא בתפילה: כאשר אנחנו מתפללים אנחנו מגלים את שם ה' בעולם, וגילוי זה נעשה דרך האבות. שם ה' כאלוהי ישראל משמעותו אלוהי אברהם, אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, ולכן כדי להגיע להשגת ה' אלוהי ישראל, אנו מחויבים ללכת במידותיהם של האבות. כך מסבירה לנו תורת האר"י.

החידוש של תורת האר"י

המתבונן בספרי המקובלים מגלה שכל דור מוסיף פרטים נוספים על הדורות הקודמים, וזה נראה לנו כאילו הדור החדש יודע יותר מקודמיו, אולם אין הדבר כך. הדורות הקודמים לא היו זקוקים לפירוט רב מכיוון שהדברים היו מובנים להם מאליהם, זו הייתה החכמה הטבעית שלהם. כשהם היו קוראים את המקורות הקבליים, בקריאה שלהם הייתה טמונה אותה החכמה על כל פרטיה. כשהדור "מתמעט" ו"המאור של הדור" או

93 להרחבה ראו "סוד מדרש התולדות" כך ד, עמ' 41–82.

"גדול הדור" מבחין בכך, לא רק שניתנה לו הרשות, אלא שנפלה עליו החובה לגלות קצת יותר. המשמעות של גלות היא להפוך את הנסתר לנגלה.

האר"י לימד את תורתו מכיוון שהיה צורך לגלות לדור את מה שצריך לגלות. מצב זה דומה מאוד לנבואה של הנביאים בבית ראשון: כל נביא בדורו מחדש חידוש בנבואה בהתאם לסגנונו ולייחודו, אבל תוכן הנבואה כבר נאמר למשה רבנו בסיני. אולם במקרה של האר"י המצב שונה כי תלמידיו הם אלו שכתבו את דבריו כדי להחזיר את הזיכרון שאבד⁹⁴. לפיכך הסגנון של האר"י הוא למעשה הסגנון של תלמידיו⁹⁵.
החידוש של כל דור הוא הסגנון, כפי שאומר הירושלמי⁹⁶:

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערין על הדבר הזה אמרו כתיב אלה המצות אשר צוה יי' את משה אילו המצות שנצטוונו מפי משה כך אמר לנו משה אין נביא אחר עתיד לחדש לכם דבר מעתה ומרדכי ואסתר מבקשי' לחדש לנו דבר לא זז משם נושאי' ונותנין בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם ומצאו אותה כתוב' בתור' ובנביאי' ובכתובי' הדא היא דכתי' ויאמ' יי' אל משה כתוב זאת זכרון בספר זאת תורה כמה דתימ' וזאת התורה אשר שם משה

94 יש שתי גרסאות עיקריות מבית מדרשו של האר"י המתארות את מהלך האצילות: זו של רבי חיים ויטל וזו של הרב יוסף אבן טובול. להרחבה ראו "קבלת האר"י" מאת יוסף אביב". הרב היה צאצא למשפחת אבן טובול, והוא לימד את השיטה שלו לפי מה שקיבל מסבו.

95 הרב רומז בדבריו להבדלים בכתיבה בין תלמידי האר"י. רוב הלומדים נוטים אחר כתבי האר"י של רבי חיים ויטל, אולם מאחר שהרב הוא מצאצאי הרב אבן טובול, ובמשפחתו עברו מסורות נוספות מאב לבן, הוא היה מקפיד למסור את המסורת שלמד נוסף על דברי האר"י המוכרים.

96 מגילה א, ה.

לפני בני ישראל זכרון אילו הנביאים ויכתב ספר הזכרון לפניו
ליראי יי' וגו' בספר אילו הכתובים.

מי שלומד את ספרי הנביאים בתנ"ך מבחין בנקל שיש לכל נביא סגנון ייחודי משלו⁹⁷. הגמרא מתייחסת לנושא, וקובעת ש"סיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד"⁹⁸. החלק הראשון של מימרא זו מתייחס לתוכן הנבואה עצמה שהוא אחד, כפי שרש"י מפרש: "נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכול אחד". החלק השני של המימרא מתייחס לסגנון המיוחד של כל נביא. הסגנון המיוחד של הנביא הוא פונקצייה של שני גורמים: הנפש שלו והדור שבו הוא חי. "יפתח בדורו כשמואל בדורו"⁹⁹: יש דור שזוכה לשמואל ויש דור שזוכה רק ליפתח, ומכל מקום תוכן הנבואה הוא תמיד אחד על פי הכלל: "אין נביא רשאי לחדש דבר"¹⁰⁰. כשם שכל הנבואות נאמרו למשה מסיני, כך גם אצל המקובלים הדברים כבר נאמרו. תלמיד ותיק רשאי לגלות, ואף הוספתי שיש לו החובה לגלות כאשר לדור יש צורך מחמת השכחה של החכמה. זה ההפך ממה שרגילים ללמד באוניברסיטה.

אלו דברים ששמעתי ממו"ר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל שהיה אומר אותם בשם הגאון מווילנה: "כל התורה שבעל פה כלולה בתורה, כל התורה כולה כלולה בספר בראשית, כל ספר בראשית כלול בפרשה הראשונה, הכול כלול בפסוק הראשון, הפסוק הראשון כולו כלול במילה בראשית, והמילה בראשית כלולה באות ב' של המילה בראשית, ומי שמבין את מהות האות ב' ומדוע התורה מתחילה דווקא בה, תופס את כל התורה כולה. כל תלמיד שלא מבין מדוע זה כך ואת משמעות אותה

97 הקטע הבא לקוח מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך א, עמ' 18.

98 סנהדרין פט ע"א.

99 ראש השנה כה ע"ב: "יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים".

100 תמורה טז ע"א.

האות, צריך ללמוד את כל הפרקים". כשהדור צריך הסבר, קם גדול הדור ולכאורה מחדש דברים בסגנונו הוא אבל, לאמתו של דבר, התוכן הוא אותו תוכן. הוא מחזיר את מה שעלול להישכח מחמת התמעטות החכמה באותו דור, בבחינת גילוי בכתב.

אותו דבר קרה גם עם פרשני המקרא כדוגמת רש"י: לפניו לא היה צורך בפירושו, לא לתורה ולא לתלמוד, כי הדברים היו ברורים ומובנים לכל לומד. כאשר ראה רש"י שהדור הולך ומתמעט והדברים כבר אינם מובנים לו, הוא החל לכתוב את פירושו. אנשי דור המדבר ומתן תורה לא היו צריכים את כל הלימודים שלנו. כאשר בני ישראל היו שומעים פסוק, המלאכים היו מסבירים להם את משמעותו והם היו מבינים את פשט הפסוק ישירות דרך החוויה¹⁰¹. הם חיו את הדברים, הם חוו אותם, ויש הבדל תהומי בין חוויה לבין לימוד שכלי. רגילים לחשוב שכתובת ספרים היא דבר חיובי, אבל אין זו דעתו של המקרא. במגילת קהלת נאמר¹⁰²: "עֲשׂוֹת סִפְרִים הַרְבֵּה אֵין קֶץ", דהיינו המשמעות של "עשות ספרים הרבה" היא לדחות את הקץ – אין קץ. מדוע זה כך? כי חייבים לקחת בחשבון את הנאמר בכל ספר וספר וזה דוחה את ההכרעות. החכם צריך לקרוא את אותם ספרים, והדבר עלול למנוע ממנו את יכולת ההכרעה הנצרכת לדורו.

חכמת הקבלה היא בעיקר "חכמת לשון הקודש". מי שלמד את לשון הקודש ומבין את משמעות המילים כפי שהיא הייתה ידועה לבני ישראל העברים, מבין את המקרא על פי הקבלה. כל עיקר חכמת הקבלה הוא לימוד לשון הקודש, דהיינו המקרא כפי שהנביאים מסרו אותו לעם ישראל. תורת האר"י מסבירה דרך המצוות את התיקונים שנעשים בידי עם ישראל, אולם אצל האבות הכול תוקן דרך המידה של כל אב ואב,

101 בזמן הנביאים גם אלה שלא היו נביאים הבינו את הנאמר בידיהם. הנביא היה מסביר להם את השגתו באמצעות דימויים ומשלים שהם יכלו להבין, כמו שנאמר בספר הושע (יב, יא): "וְדַבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים וְאֶנְכִּי חֲזֹן הַרְבֵּיתִי וְגִיד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה".

102 קהלת יב, יב.

באופן שבו הם חיו את חיי היום-יום שלהם. האבות קיימו את התורה ותיקנו את העולמות דרך תורת האבות, דהיינו ה"דרך ארץ" של האבות. לאחר מעמד הר סיני וקבלת התורה כתורת משה, אנחנו מתקנים את אותו תיקון דרך המצוות. זהו סוד הפסוק: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"¹⁰³. החידוש של משה רבנו הוא שמה שהיה בבחינת מידה עבור האבות, הוא עכשיו בבחינת מצווה לבני ישראל. עבור עם ישראל תורת האבות היא בבחינת מצווה: "תורה של מצוות" לקהלת יעקב"¹⁰⁴. במילים אחרות, בהר סיני התגלו המידות כתורה לעם ישראל: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"¹⁰⁵. הדגש בפסוק הוא דווקא על יעקב משום שהוא הצדיק של איחוד המידות, של תורת אמת. לפני מתן תורה הייתה התורה תורת החיים של האבות בבחינת מידות ולא בבחינת מצוות. האבות היו כלל ישראל בבחינת נפש אחת, ולכן התנהגותם הייתה לפי התורה אך בלי הצד של החיוב. לא היה אצלם מקום למושג מצווה. הצד של החיוב או הציווי שייך לבנים, כפי שניתן לדייק מהפסוק: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחרייו"¹⁰⁶, יצווה את בניו דווקא. אפילו בנוגע לאותן מצוות בודדות שכן נאמרו לאבות, הגמרא במסכת חולין מדגישה שרק בהר סיני קיבלו מצוות אלו תוקף מחייב"¹⁰⁷. אז ורק אז, יצא עם ישראל מכלל בני נח.

בספר "פרי עץ חיים" של רבי חיים ויטל ז"ל מובאים בשם האר"י ז"ל

103 דברים לג, ד.

104 הקטע הבא לקוח מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך ב, עמ' 143–163.

105 על היחס בין קיום התורה של האבות לקיום התורה של בני ישראל בהקשר לשאלת המרכיב הלאומי והמרכיב הדתי בזהות הישראלית, ראו "מדרש בסוד ההפכים", עמ' 114, הערה מס' 4.

106 בראשית יח, יט: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחרייו ושמרו דרך הנה לעשות צדקה ומשפט למען הביא הנה על אברהם את אשר דבר עלי".

107 חולין קא ע"ב: "תניא: אמרו לו לר' יהודה: וכי נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב, והלא לא נאמר אלא בני ישראל, ולא נקראו בני ישראל עד סיני, אלא בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם".

התיקונים המדויקים הנעשים על ידי פרט מסוים של מצווה זו או אחרת ישירות מתוך הפסוקים. תיקונים אלו מקבילים לאותם תיקונים שהאבות עשו כמרכבה לשכינה, כאשר הם החזירו את הכלים של אותם האורות.

התיקון בדורנו

אנחנו חיים בתקופה חדשה, תקופת המעבר מהתווה ובוהו לגאולה, תקופה של אתחלתא דגאולה. בתקופה זו הצינורות עדיין מקולקלים בחלקם, ולכן אנחנו לא תמיד מבחינים שהעולם כבר התקדם כברת דרך ארוכה בתיקונו. בגלל הערבות ההדדית בינינו, אנחנו רגישים לכל קלקול. לפיכך עלינו לחזור להבנות הפשוטות שמסרו לנו רבותינו: ברמת הפרט, לכל אחד מאתנו יש מצווה אחת הייחודית לו ועליו לקיים אותה, זו תרומתו לתיקון העולם כולו. מכיוון שאיש אינו יודע באיזו מצווה מדובר, מוטלת על כל אחד מאתנו החובה לקיים את כל המצוות. אנחנו כמו האיברים של הגוף: כל אחד הוא חלק קטן מאיבר זה או אחר, וביחד אנחנו הגוף כולו. לפיכך אנחנו מקיימים את כל המצוות ביחד, כלומר עם ישראל מקיים ביחד את התורה. מי שמשתתף בעבודת התיקון הוא צדיק, כי צדיק הוא מי ששומר את התורה והמצוות. כל אחד מאתנו ייחודי, יש לו עולם משלו, והוא צריך לזכות בעולמו הוא כלומר לתקן אותו. לצורך כך ניתנים לנו שבעים שנה פחות או יותר, וזה מספיק כדי לעמוד במשימתנו ולקנות את עולמנו לפי לשון הפסוק: "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׁבָעִים שָׁנָה"¹⁰⁸. לפעמים אדם זקוק לגבורות כפי שנאמר בהמשך הפסוק: "וְאִם בְּגִבּוֹרֶת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", ואם הוא לא מצליח, הוא חוזר בגלגול¹⁰⁹.

108 תהילים צ, י.

109 הרב היה מקפיד לומר שהאמונה בתורת הגלגולים אינה מעיקרי היהדות.

שם אהי"ה¹¹⁰

ועל זה נאמר: מקצה השמים ועד קצהו אתה דורש אבל אינך דורש מה למעלה מה למטה? [זה אסור מכיון שזה בלתי אפשרי] וזהו סוד קוצו של יו"ד, הקוץ העליון שהוא רמז לכתר עליון הנקרא אֵין, הנשלל מכל ההשגות, אֵין מי שיוכל לדעת בו דבר זולתי אמונת מציאותו. [זה מה שאמרנו: אנחנו יודעים באמונה שהוא נמצא, לא יותר] ומציאותו איננו מושג לזולתו, ולפיכך נקרא אהי"ה בלשון מציאות [בבחינה של העתיד] – ואותה המציאות הוא לבדו יודע אותה. ולפיכך אמר לשון אהי"ה עם אל"ף, כמו אקום אדע אבין אעשה אבא שהוא הדבר העומד בעצם אמתתו. ולפיכך הוא אומר אהי"ה כלומר אני לבדי הוא היודע מציאותי וזהו קוצו של יו"ד של שם.¹¹¹

כשאלוהים התגלה למשה בסנה, משה ביקש מאלוהים ללמד אותו מה לומר לעם ישראל אם ישאלו אותו מי שלח אותו. אלוהים משיב ואומר¹¹²:
 "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם". מסביר המדרש¹¹³:

'אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה' (שמות ג) אמר לו: לפי מעשי אני נקרא. פעמים שאני נקרא אל שדי, צבאות, אלהים, ה'. כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים, וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי, וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות, וכשאני

110 כאן אנו שבים למהלך השיעור המקורי. הרב חוזר לדון במשמעות שם אהי"ה וקוצו של יו"ד המרמזים לבחינת האין סוף.

111 "שערי אורה", שער חמישי ספירה שישית. ההערות בסוגריים מרובעים הן דברי הרב תוך כדי הקריאה.

112 שמות ג, יד.

113 שמות רבה ג, ו.

מרחם על עולמי אני נקרא ה', לפי שאין ה' אלא מדת רחמים,
שנאמר: [ה', ה'] אל רחום וחנון (שמות לד), הוי: אהיה אשר אהיה,
אני נקרא לפי מעשי.

השם "אהיה אשר אהיה" מתאר בעצמות ה' את גילוי כל מעשיו ומידותיו של הקב"ה¹¹⁴. הוא יכול להתגלות כבעל חסדים, או אז משמעותו של "אהיה" היא בבחינת חסד. הוא יכול גם להתגלות כבעל הגבורות, או אז משמעות המילה "אהיה" היא בבחינת גבורה. אם כן המילה "אהיה" מציינת התגלות על פי המידות בבחינת "אני אהיה". בעל ספר שערי אורה מדייק: רק אני יודע מי אני, ואילו אתה יכול לדעת אותי רק בבחינת המידות, כלומר כשאתגלה, ולכן שם זה הוא בלשון עתיד¹¹⁵. אולם לשון עתיד רומזת לדבר נוסף: "ומה נרמז בקוצו של יו"ד ואין לו אות מסוימת בפני עצמו, לפי שאין מי שיוכל לשער אותו ולא לדמותו ולא לציירו אפילו בצורת הוראת אות ידועה. ולפי שנקרא אהי"ה בעומק ראשית ההוי"ה, והוא הרחמים הגדולים"¹¹⁶.

מידת אהיה הנאמרת בלשון עתיד מכוונת גם ל"רחמים הגדולים". כוונת התוספת של האות אל"ף לשם "אהיה" היא שכל מי או מה שנשאר בבחינת עתיד, הוא רק טוב. כל הבשורות הטובות הן בבחינת עתיד וזה

114 השם "אהיה אשר אהיה" מקביל לספירת כתר.

115 ההסבר האחרון מדגים את אחד העקרונות המרכזיים בדרכו החינוכית של הרב – להסביר בשפת הנגלה את היסודות של שפת הנסתר. בכך הוא ממשיך את הגותו של המהר"ל מפראג שהייתה, לפי דעת הרב, קבלית ביסודות הלימוד ורציונלית כלפי חוץ. בקטע האחרון מסביר הרב בשפה פשוטה שבמהותו של האל אין לנו ידיעה כלל, אלא רק בתפקודו. ספירת כתר היא הספירה המחברת בין אור אין סוף לבין הצמצום. על כן כאשר אתה מכנה את ספירת כתר "אהיה אשר אהיה", הכוונה היא שדרך ספירה זו ניתן לגלות בסופו של תהליך את תפקודו של אלוהים. מצד שני, ספירת כתר גם חוסמת כל ניסיון ללמוד על מהותו של אלוהים אחרי הצמצום.

116 "שערי אורה", שער חמישי ספירה שישית. הציטוטים הבאים עד כותרת המשנה הבאה גם הם מאותו מקור.

נרמז ברחמים הגדולים. עניין הרחמים הגדולים נתפס דרך האמונה ולא דרך השכל: מכיוון שאני יודע שמשמעות הרחמים הגדולים מתגלה ברחמים הפשוטים שיש בעולם שלנו, אני תופס את עניין הרחמים מלמטה למעלה. את משמעות הרחמים הגדולים אי־אפשר לתפוס, אבל אני יודע בבחינת אמונה שהשורש או המקור שלהם הוא חסד גמור הנקרא גם "חסד עליון" או "כתר עליון".

"הכופה כל בעלי דינין קשים ולכן נקרא א"ל עליון, כי א"ל זה לשון כח" – רצון ה' כולו רחמים, ולכן יש ברחמים הגדולים כוח לכפות את כל "בעלי דינין קשים", שהם בחינת הדינים בעולם הזה.

ולפי שנקרא אהי"ה בעומק ראשית ההוי"ה, והוא הרחמים הגדולים הכופה כל בעלי דינין קשים, נקרא א"ל ועליו נאמר: ואל מי תדמיון א"ל (ישעיהו מ, יט). כלומר, אפילו בצורת האותיות המורות על עצם ההוי"ה, אין לו דמיון אות ידועה להורות עליו זולתי מצד אות הבינה [שנקראת מ'י] שהיא מורה ומעידה עליו. וזהו ז'אל מ"י תדמיון א"ל, בכוח הבינה הנקראת מ"י, יכולין אנו לדמות מציאותו, לא דבר אחר(ת). ודע כי זהו סוד קוצו של יו"ד של שם המיוחד שהוא רומז למציאות עליון מאין גבול ושיעור. ומסוד קוצו של י' יצאה אות י' שהיא נקראת חכמ"ה, רצון באין גבול, וזהו סוד והחכמה מאין תמצא.

האין רומז לכתר. שם הוי"ה מורה על אדנות הבורא בעולם, אולם כדי ששם הוי"ה יוכל להתפשט, צריך להתחיל בשם אהי"ה (קוצו של יו"ד) שהוא למעלה מעולמנו. בעולם שלנו שם האדנות הוא בחינת הוי"ה המגלה את "גוף האילן"¹¹⁷, ו"כל האילן" מתבטא במילה תפארת. התפשטות שם הוי"ה מתחילה מהאות יו"ד – ספירת החכמה.

117 בנושא האילן ראו "סוד לשון הקודש" כרך א, עמ' 62–63.

דע כי כל שמותיו יתברך כולם נשואים וכלולים על השם המיוחד שהוא שם יהו"ה יתברך; מהם כדמיון שורשים, ומהן כדמיון ענפים, ומהן למעלה בראש גוף¹¹⁸ האילן, והשם המיוחד יתברך עומד באמצע ונקרא קו האמצעי, והשאר השמות כלולים בו מזה ומזה כדמיון ראש האילן ושורשיו וענפיו.

יש לשים לב כי בעל "שערי אורה" פותח פסקה זו במילה "דע". מדוע? כי המילה דע מציינת מדרגה נמוכה מידיעה, כלומר מכיוון שעד כה אתה לא יודע, אז עכשיו דע¹¹⁹. עליך לעשות מאמץ כדי לדעת, כדי לקנות את הידיעה הנחוצה לך.

השם המיוחד מתואר בדגם של אילן המקביל לדגם של פרצוף האדם, אך יש לזכור כי הדגם האמתי של הספירות הוא של ספירה בתוך חברתה. לענייננו, ההגדרה של אילן היא: "והשם המיוחד יתברך עומד באמצע ונקרא קו האמצעי". הקו האמצעי כולל את הספירות כתר, תפארת, יסוד ומלכות שהן הציר האמצעי של עשר הספירות. ספירת תפארת היא המדרגה של השם המיוחד, ולכן כל עיקרה של התגלות שם ה' היא ההתגלות של ספירת תפארת. כדי שתפארת (האות וי"ו של ההווה הכוללת) תתגלה צריך את כל הענפים וכל השורשים, אך עיקר התגלות ההווה כהווה זה שם יהו"ה, שם תפארת. כל השמות, היותר תחתונים ואפילו היותר עליונים, נבראו רק לצורך התגלות ספירת תפארת.

118 בדפוס כתוב נוף אך צריך לקרוא גוף.

119 "אם היית בסדר, היית יודע כבר." (מתוך השיעור)

קוצו של יו"ד – משמעות ה"אין גבול"

כדי להבין את עניין "קוצו של יו"ד" יש להזכיר שכשאנו מדברים על הצמצום אנו מדברים למעשה על שני צמצומים¹²⁰:

הצמצום הראשון הוא ממרכז החלל לצדדי החלל, והוא מכונה "הצמצום הקדמון"¹²¹. בצמצום זה האור הסתלק לגמרי מנקודה אחת ומאותה הנקודה נבנה החלל הנחוץ כדי לתת מקום לעולמות.

צמצום זה מלמדנו כי שיטת הקבלה הפוכה מהשיטה התיאולוגית הטוענת כי האין קדם ליש ("בריאה יש מאין"). האמירה שהיש בא מן האין סותרת עיקרון יסודי בחשיבה הרציונלית-לוגית הנקרא "עקרון הזהות"¹²².

עקרון הזהות קובע שכל דבר זהה לעצמו אך האין הוא בהגדרה היפוכו של היש, ולכן האמירה שההווה (היש) באה מן האין סותרת את עקרון הזהות. אם כך תגובתו הספונטנית של הפילוסוף היא לדחות את מושג ה"בריאה יש מאין" של התאולוג באומרו: "מלא כלום יוצא רק לא כלום" או בלטינית: "ex nihilo - nihil fit". אף פילוסוף המכבד את עצמו אינו יכול לקבל את מושג הבריאה של התאולוגים כמושג רציונלי¹²³, והוא רואה בו מושג השייך לתחום האמונה ולא לתחום החשיבה האנושית

120 בעמוד הבא ידון הרב בצמצום הראשון ובקשר בינו ובין קוצו של יו"ד, ובעמוד שלאחריו ידון הרב בצמצום השני.

121 הקטע הבא לקוח מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך ג, עמ' 35–36.

122 הפילוסופים היוונים קבעו מספר כללים לוגיים כבסיס לחשיבה הרציונלית, ובהם: "עקרון הזהות", "עקרון הסתירה" ו"עקרון השלישי הנמנע". עקרון הזהות קובע שכל דבר זהה לעצמו ($x = x$), או במילים אחרות: אם טענה כלשהי אמתית, הריהי אמתית. עקרון הסתירה קובע שאין אפשרות שדבר מה יהיה ולא יהיה במקביל, כלומר אי־אפשר שטענה "א" והטענה ההופכית לה "לא־א" יהיו אמתיות כאחת. עקרון השלישי הנמנע קובע שכל דבר מן ההכרח שיהא או שלא יהא (להרחבה ראו "בעיות הפילוסופיה" מאת ברטרנד ראסל, עמ' 86).

123 ראו "מורה הנבוכים" לרמב"ם ב, יג: "וההשקפה השניה היא השקפת כל מי ששמענו עליו וראינו דבריו מן הפילוסופים, והיא, שהם אומרים כי בטל הוא שימצא ה' יש מן האין, וכן לא יתכן לדעתם שיכלה יש אל האין, כלומר: שלא יתכן שיתהווה מצוי

הרציונלית¹²⁴. לפי חכמת הקבלה היש קדם לאין: בעקבות הצמצום נברא אין מתוך היש, ובתוך האין הזה (החלל) נכנס הקו בצמצום שני כדי לבנות את העולמות מבחינת "יש באין".

ושאר השמות כלולים בו מזה ומזה כדמיון ראש האילן ושורשיו וענפיו. כיצד? אות ראשונה של שם יהו"ה יתברך שהיא רומזת שני שמות, קוצו של יו"ד הפונה למעלה רומז אל האור הגדול הקדמון עומק ההו"ה הקדמונית בעצם אמיתתו.¹²⁵

כפי שציינו לעיל, שם יהו"ה או ספירת תפארת הם עיקר ההתגלות, וקוצו של יו"ד הוא הקשר בין הקו האמצעי היורד בעולמות כדי להחיותם לבין "אור אין-סוף". מכיוון שקוצו של יו"ד הוא הקשר עם אור אין-סוף שמסובב את כל העולמות, קוצו של יו"ד קשור לאותו אור שאין לנו שום תפיסה בו. על כן קוצו של יו"ד, שרומז לכתר, נקרא "אין", ובעל "שערי אורה" מסביר שהוא נקרא "אין" בבחינת "אין גבול". אף על פי שלמטה יש לו מידה הפונה לעניין של גבול, בשורשו הוא קשור ל"אין גבול" ולכן זה שמו.

הצמצום השני הוא צמצום של התמעטות או התכווצות של ההווה. הוא מתרחש כאשר הקו שנאצל מאור אין-סוף נכנס בתוך החלל כדי ליצור את העולמות.

כניסת הקו התחוללה תוך כדי צמצום עצום, ונסביר את כוונת הדברים: כל "יש" נמצא בעולם בגלל היותו גם כלי וגם אור. החידוש של הנברא כנברא הוא היותו כלי, וכלי זה נברא בשורשו מהאור שבא מאור אין-סוף בצמצום עצום. אולם מכיוון שהבריאה כבריאה היא בבחינת כלי,

מסוים בעל חומר וצורה מהעדר אותו החומר העדר מוחלט, ולא שיכלה אל העדר אותו החומר העדר מוחלט".

124 עד כאן הקטע מ"סוד מדרש התולדות".

125 "שערי אורה", שער חמישי ספירה שישית.

היא לא יכולה לסבול את כל האור של האין-סוף באופן מוחלט. לכן הוא ית' צמצם את האור שהאציל בתוך העולמות כדי שהעולמות יוכלו לקבל את האור ליצירת יש. לפיכך אנו אומרים כי בשורש ההתפשטות של הקו שנכנס בחלל כדי להאציל את העולמות, חל צמצום עצום של האור. צמצום זה נרמז בקוצו של יו"ד. בקוצו של יו"ד יש גילוי, זעיר למדי, של תוקף אור אין-סוף שנשאר מחוץ לעולמות ושאינו לנו תפיסה בו כלל. צריך להעיר שגם גילוי זעיר זה לכאורה בלתי אפשרי, כי אין במהות הבריאה יכולת לסבול את האור של הבורא. לכן גילוי זה של קוצו של יו"ד בא בצורת קו, כיוון שבלעדיו לא היה יכול להיווצר אף כלי וכל הכלים היו חוזרים להיעדר המוחלט ומתים¹²⁶. הקו שבא מאור אין-סוף יורד וממלא את החלל כדי להחיות את העולמות, אולם זו רק הארה של הארה מאור אין-סוף עצמו, הארה בצמצום עצום ואינסופי¹²⁷. האור מצומצם על ידי אלפי אלפים של הבדלות ומסכים כדי שסוף-סוף, דרך המסך האחרון הנקרא "רקיע", האור הזה, הנקרא "יהי אור", יגיע לעולם שלנו.

הבריאה והאור

בתורה מתוארת בריאת העולם בשני שלבים: (1) בריאת השמים והארץ¹²⁸: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ"; (2) התוצאה¹²⁹: "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תִּהְיוּ וְיִבְהוּ וְחָשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם". רק לאחר סיום התיאור

126 הרב רומז כאן לשבעת המלכים הקדמונים שמתו. עניין זה נמצא במקומות רבים, למשל: "עץ חיים" שער ח פרק א.

127 ההשתלשלות של הספירות דרך הקו האמצעי היא תהליך אינסופי שיש בו גם צמצום של האור וגם הארה של הארה הבאה מהספירות.

128 בראשית א, א.

129 שם, ב.

נאמר¹³⁰: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר". לפי פשט הכתוב, מאחר שהעולם נברא עוד לפני האזכור של בריאת האור, מהות העולם כעולם היא תוצאה של היעדר אור. מצד שני, עולם של חושך ותוהו ובוהו הוא לא עולם, שהרי העולם כפי שאנחנו מכירים אותו נברא בגלל בריאת האור. מתוך העיון בפסוקי התורה נשאלת השאלה: איך ניתן להבין את התפשטות האור המחיה את העולם?

רש"י מסביר את הפסוקים הראשונים של ספר בראשית על דרך הפשט¹³¹: "אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברוא". רש"י מסביר את המילה ברא לא כפי מובנה בכתוב אלא "בראשית 'ברוא' אלוהים את השמים ואת הארץ". משמעות הדבר היא שלפני בריאת השמים והארץ, הארץ כבר הייתה תוהו ובוהו, ולכן הבריאה היא "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר", כלומר האור הוא תהליך הבריאה של העולם. התוהו ובוהו היה המצב הראשוני לפני הכול, והאור שנכנס לעולם התוהו ובוהו ברא את העולם באותה המידה שהכלי של העולם יכול לסבול אותו. האור שנכנס לעולם אינו האור של היום הרביעי, אלא "האור של האור" הנקרא "יום". היום הראשון בבריאה הוא אפוא תוצאה של אין-סוף תהליכי צמצום שתחילתם בהתפשטותו של הקו, ורק כאשר ראה הבורא שהעולם יכול לקבל את האור בכלי נאמר: "כִּי טוֹב".

אפשר גם להבין את דברי רש"י בצורה אחרת: הבורא ברא את העולם כבריאה, אך אנחנו הברואים חיים בתוך עולם הבריאה ואין לנו שום יכולת לתפוס איך נברא העולם. למרות זאת, השכל מכריח אותנו להבין את הבריאה כך, מכיוון שהתוצאה של בריאת העולם מתגלה לנו כפי שהיא ובהכרח יש לכך סיבה. חכמת הקבלה מאפשרת לנו להבין שבסופו של דבר זה בלתי אפשרי לשכל האנושי לתפוס את מהות הבורא. ההגדרה של הנברא היא ההפך מהבורא, ועל כן אין ביכולת הבריאה או הנבראים

130 שם, ג.

131 רש"י על בראשית א, א, ד"ה "בראשית ברא".

לתפוס את מהות הבורא ולהכילה. הבריאה כבריאה אינה יכולה לסבול את ההפך שלה.

לאחר הצמצום הראשון האור בא למלא את החלל בתוקף גדול ובלא צמצום וזה החריב את הכלים. זוהי "שבירת הכלים". אם כן כשם שאין בכוח הכלי לתפוס את האור אלא דרך הארה רחוקה מאוד, כך גם אין ביכולתנו להבין את מהות מעשה בראשית אלא רק רמז כלשהו ממנו.

שאלות

שאלה: למדנו על מדרגות בהכרה השכלית, האם יש גם מדרגות באמונה?

כן, יש מדרגות באמונה. ההכרה של כל אחד מאתנו שונה בהתאם למי שהוא כעת. הכול מדרגות מדרגות: בכל דבר יש אין-סוף מדרגות, ובכל הכרה יש אין-סוף מדרגות. לכל אחד יש המדרגה שהשיג בסוד העלייה של הנשמה שלו. כאשר הנשמה מתעלה ממדרגה למדרגה היא תופסת קצת יותר. הסוד של חכמת התורה הוא שדרך אותן מילים ואותם פסוקים; אותן תיבות ואותן אותיות – כל אחד מכיר את התורה במדרגה שלו. כשהפסוק אומר "אור" מי שתיקן את עולמו רק במדרגת עשייה דעשייה תופס את האור בבחינת עשייה דעשייה, אבל מי שכבר נמצא בבחינת חכמה דבינה תופס את האור בבחינת חכמה דבינה. שניהם קוראים את המילה "אור", או שומעים את הקריאה של המילה, אבל כל אחד שומע "אור" במדרגה אחרת. כל מי שמדבר מדבר לפי המדרגה שלו, וכל מי ששומע שומע לפי המדרגה שלו. אין שום יחס בין אור דעשייה ואור דיצירה, וכל שכן בין אור דבריאה ואור דחכמה. מה שנקרא אור דעשייה הוא חושך לגבי אור דיצירה, חושך ממש. כל אחד שומע לפי המדרגה של התיקון שלו, אבל הסוד של התורה הוא שזו

אותה תורה לכולם. המדרש מלמד שבמעמד הר סיני כל אחד שמע את הדיבור לפי מדרגתו¹³²:

וכל העם רואים את הקולות, הקול אין כתיב כאן אלא הקולות אמר ר' יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לע' קולות לע' לשון, כדי שישמעו כל האומות, וכל אומה ואומה שומעת קול בלשון האומה ונפשותיהן יוצאות, אבל ישראל היו שומעין ולא היו ניוזקין, כיצד היה הקול יוצא, א"ר תנחומא דו פרצופין היה יוצא והורג לעובדי כוכבים שלא קבלוה ונותן חיים לישראל שקבלו את התורה, הוא שמשא א"ל בסוף מ' שנה (דברים ה) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש וגו' אתה היית שומע קולו [וחיית אבל עובדי כוכבים שומעים ומתים, בוא וראה] היאך הקול יוצא, אצל כל ישראל כל אחד ואחד לפי כחו, הזקנים לפי כחן, הבחורים לפי כחן, והקטנים לפי כחן, והיונקים לפי כחן, והנשים לפי כחן, ואף משה לפי כחו, שנאמר (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול, בקול שהיה יכול לסובלו, וכה"א (תהילים כט) קול ה' בכח, בכחו לא נאמר אלא בכח, בכחו של כל אחד ואחד, ואף נשים מעוברות לפי כחן, הוי אומר כל אחד ואחד לפי כחו, אר"י בר חנינא אם תמה אתה על הדבר הזה למוד מן המן שלא היה יורד לישראל אלא לפי כח של כל אחד ואחד מישראל.

נאמר במדרש כי בהר סיני כל אחד ואחד היה במדרגה אחרת כפי שבא לידי ביטוי במיקומו בהר: בפסגה היה משה רבנו, קצת למטה ממנו אהרון הכהן ומתחת לאהרון היו הכוהנים, הזקנים וכן הלאה עד האחרון שבעם. כולם שמעו את אותו הקול, וכל אחד שמע לפי מדרגתו. כל מדרגה עליונה נקראת "אלוהות" של המדרגה שמתחתיה, למשל:

132 שמות רבה ה, ט.

ספירת ההוד היא האלוהים של ספירת יסוד, וספירת יסוד היא האלוהים של ספירת מלכות. על כן מי שבתיקון שלו הגיע עד התיקון של ספירת ההוד של העולמות, כל מי שנמצא למעלה ממדרגתו הנוכחית הוא בבחינת אלוהות עבורו. מצד שני, עבור מי שנמצא כבר יותר למעלה, המדרגות הללו הן בבחינת "עולמות". זה מסביר למה חכמי הקבלה קבעו את הכלל שיש נושאים שמלמדים אותם רק לתלמיד אחד, כי כל תלמיד נמצא במדרגה מסוימת והרב צריך להתייחס למדרגת התלמיד. עבור פלוני נושא מסוים הוא כבר "אלוהות", ועבור אלמוני הוא "עולמות", ולכן אי-אפשר ללמד את שניהם ביחד. לשון אחר, מה שעבור פלוני הוא עדיין "אור מקיף", עבור אלמוני הוא כבר "אור פנימי".

שאלה: כאשר אנחנו מתפללים, לאלו כוונות אנחנו צריכים לכוון? אנחנו נוהגים להתפלל לפי הכוונות של רבי יהודה הלוי, ולא לפי שיטת הרמב"ם. כשאנחנו מתפללים אנחנו אומרים: "האל הגדול, הגיבור והנורא", והמשמעות או הכוונה שאנחנו מעניקים למילים היא משמעות חיובית. זה אינו כרמב"ם הלומד על ההווה האלוהית דרך שיטת התארים השליליים¹³³.

יש הבדל בין זמן התפילה לבין זמן הלימוד: הלימוד הוא לימוד שכלי, ולכן בזמן הלימוד הסתירה בין המידות השונות בולטת. אולם כאשר אנחנו מתפללים המצב שונה לחלוטין. בתפילה אנחנו נמצאים, אנחנו עומדים לפני ה', והוא אחד. עלינו לדעת לפני מי אנחנו עומדים, "דע לפני מי אתה עומד"¹³⁴, לפני ה' האחד. זה מעבר לכל סתירה שכלית, אנחנו במישור אחר. גם אם אני לא מבין, אני יודע באמונה שהוא "האל הגדול הגיבור והנורא", ואני עומד ומתפלל לפניו¹³⁵. הרמב"ם בא לעזור לנו

133 ראו לעיל עמ' 72–74, "בין הרמב"ם למקובלים".

134 ברכות כח ע"ב: "וכשאתם מתפללים – דעו לפני מי אתם עומדים, ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא".

135 "הגמרא קובעת ש'המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו, שנאמר 'שיויתי ה' לנגדי תמיד'" (סנהדרין כב ע"א, וראו גם: שו"ע, אר"ח צח, א). מי חושן מהנביא

במישור הלימודי, כלומר הוא עוזר לנו להבין את מושג האין-סוף¹³⁶. לעומת זאת רבי יהודה הלוי בא לעזור לנו להבין איך עלינו להתנהג בזמן התפילה. הוא עוזר לנו להבין את הקושי של האדם המאמין שאינו תופס בהכרח את משמעות מילות התפילה כי הוא אינו שייך לעדת המקובלים. אני מאמין שריבונו של עולם המשגיח עלינו הוא אחד, לא שהוא יחיד, זה פשוט וברור, אלא אחד. איך אוכל להבין זאת בלי אותה הארה של הנבואה העברית? בלי אותה הארה של חכמת התורה? ההבנה השכלית הפשוטה שלי היא שיש כאן סתירה כי מידותיו סותרות זו את זו. רבי יהודה הלוי בא לעזור לנו להבין שלמרות הסתירה הזאת, הנובעת משכלנו, יש מישור אחר אמוני שבו אין סתירה ולכן אני יכול לפנות בתפילתי אל ריבונו של עולם כי הוא באמת אחד¹³⁷.

יכול לדעת מה פירוש הביטוי "שכינה כנגדו" במישור החווייתי? לכן רק הנביא או מי שיש בידו מסורת נבואית, קרי המקובל, יכול באמת להתפלל משום שהוא יודע את סוד התפילה. ("מתוך "סוד מדרש התולדות" כרך א, עמ' 20)

136 ראו דברי הראי"ה קוק ב"עין אי"ה" על טעם מצוות שילוח הקן: "כי הרמב"ם במו"נ כשביאר טעם למצות... כתב ששילוח הקן הוא באמת מצד מדת הרחמים, ואמר שהמשנה שסוברת משתקין אותו כשאומר "על קן צפור יגיעו רחמיך", היא כדעת האומרים שאין טעם למצות ושראוי לתלות הכל רק ברצון וגזירה. אמנם הראוי לדון יותר שתהי' המשנה מסכמת עם הדעת שאלי' נוטה השכל הטבעי, שמתוך כך נמשך לזה הרמב"ם ז"ל, ונמצאו ג"כ סימנים גדולים בדברי חז"ל שטעמי מצות ודאי נתנו להדרש ולא נכתבו רק מפני התקלה... אמנם נכון מאד לומר שאע"פ שמצד משפט השכל ראוי לחפש טעם למצות, וזוהי שלימות השכל שהוא שלימות התורה. אמנם שלימות הרגש ותמימות הלב בעבודת ד', שגם הוא חלק גדול משלימות האנושי, ראוי להיות יותר קבוע בהשקיף על המצות רק מצד רצון השם ית' שבהם ולא מצד הטעם שימצא בהם... ע"כ זהו ההבדל בין זמן תורה לזמן תפילה, וכשאומר בתפילה על קן צפור יגיעו רחמיך, הוא מבלבל בחשבוניות של עומק חכמה וחשבון של טעמי מצות את הוד ההרגש שצריך להיות טבעי ופשוט בלב תמים בתפילה, אע"פ שמצד עצמה היא דעה נכונה."

137 את המשך השיעור הזה הבאנו בנספח א' מכיוון שהוא חוזר על הנלמד בשנה שעברה, ואינו חלק מהרצף של השיעור עד כה.

נספח א – מהלך התפשטות האור בספירות ובעולמות

להלן תיאור מהלך התפשטות האור שנכנס לחלל כדי לבנות את העולמות¹³⁸. השתלשלות העולמות מן האור היא תהליך לוגי ולא כרונולוגי. נוסף לכך זהו גם תהליך אינסופי. כל המקובלים מתארים את התהליך באופן סכמתי כך:

1. הספירה הראשונה היא ספירת כתר הנקראת גם "כתר עליון". היא נמצאת גם בבחינת "עולם דאדם קדמון" (א"ק) שהוא עולם שלם בפני עצמו שאין לנו שום השגה בו. מתוך כך נשאלת השאלה: איך אנחנו יודעים שהוא קיים? זוהי דרך האמונה – מלמטה למעלה. מכיוון שיש עולם, העולם הזה שלנו, הכרח הוא שקדמו לו כמה עולמות שיש לנו קצת השגה בהם בבחינת רמז וזהו עולם דא"ק¹³⁹.

2. בתהליך הבריאה מתרחשים שני צמצומים: בצמצום ראשון אור אין-סוף נסוג לאחור על מנת לתת מקום לחלל. צמצום זה מתחיל במדרגת מלכות ומסתיים במדרגת כתר או אדם קדמון. בצמצום השני האור מתפשט לעולם האצילות המקביל לספירת חכמה. כשאנחנו אומרים את השמות: "ה' אלוהי ישראל" או "ה' יתברך" מדובר בעולם האצילות, שההווה בו כולה אלוהות.

3. לאחר הצמצום הראשון שיצר את עולם האצילות, מגיע צמצום נוסף במלכות דחכמה שממנו מתגלה עולם הבריאה דרך ספירת בינה.

4. בהמשך התהליך מופיע באותו האופן עולם היצירה המקביל

138 כפי שצוין לעיל, הנספח הוא חזרה סכמתית של הרב על המושגים הבסיסיים בלימוד.

139 "שיטת הלימוד המסורתית של חכמי הקבלה מבוססת בעיקר על שימוש בשיטת הדדוקציה ולא בשיטת האינדוקציה, וזה יכול להקשות על מי שכבר הורגל לדרכי החשיבה המערבית. לכן, לפי הצורך ומסיבות פדגוגיות אציע את הדברים קודם כל בדרך ההסקה האינדוקטיבית, כלומר מן התוצאות לסיבה, ורק אחר כך בדרך הדדוקציה, כדי להקל על הלומד לשמוע ולהפנים את עיקרי שיטת הקבלה." (מתוך "סוד מדרש התולדות" חלק ג, עמ' 25)

דדוקציה (deduction) – הסקה מן הכלל אל הפרט. אינדוקציה (induction) – הסקה מן הפרט אל הכלל.

לספירת תפארת. ספירת תפארת כוללת בתוכה את הספירות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד. כל הספירות האלה נקראות תפארת כי הנקודה המרכזית של עולם היצירה נקראת גם כן תפארת.

5. בשלב הבא מתגלה העולם החמישי, עולם העשייה, המקביל לספירת מלכות.

אחרי כל העולמות הללו של האצילות, הקדושה והאלקות, מתקיימים העולמות התחתונים הנקראים ככלל "עולם הפירוד". צריך להתרגל לאט לאט לכל המושגים האלה.

הספירות והעולמות מקבילים גם לשם הוויה, יהו"ה, על פי סדר האותיות וצורתן:

קוצו של יו"ד מקביל לכתר ולעולם דא"ק.
יו"ד מקבילה לחכמה ולעולם האצילות.
ה"א הראשונה מקבילה לבינה ולעולם הבריאה.
ויו"ו מקבילה לתפארת ולעולם היצירה.
ה"א אחרונה מקבילה למלכות ולעולם העשייה.
נוסף לכך כל ספירה מעשר הספירות שייכת לשם מיוחד במקרא, בבחינת עשרה שמות במקרא שאינם נחקקים:

1. כתר – שם אהיה.
2. חכמה – שם יה (יו"ד ה"א).
3. בינה – שם יהו"ה בנקודות של השם אלוהים¹⁴⁰.
4. חסד – שם א"ל.
5. גבורה – שם אלוהים.
6. תפארת – שם יהו"ה בלי נקודות¹⁴¹.
7. נצח – שם ה' צבאות.

140 יהו"ה הוא בבחינת חסד גמור, אבל הבינה היא התפשטות החסד הגמור דרך קו הדין. זו המשמעות של הניקוד בשם אלה"ם.

141 ספירת תפארת היא התגלות שם המפורש. בחומשים שלנו השם המפורש נכתב עם הנקודות של ספירת מלכות ושם אדנ"י.

8. הוד – שם אלוהים צבאות.

9. יסוד – השמות א"ל שדי וא"ל חי (לרוב א"ל שדי).

10. מלכות – שם אדנ"י.

לסיכום:

בבחינת העולמות ההתפשטות היא: (1) עולם דא"ק; (2) עולם האצילות; (3) עולם הבריאה; (4) עולם היצירה; (5) עולם העשייה.

בבחינת הספירות: (1) כתר; (2) חכמה; (3) בינה; (4) תפארת; (5) מלכות.

בבחינת האותיות של שם הוי"ה: (1) קוצו של יו"ד; (2) יו"ד; (3) ה"א

ראשונה; (4) וי"ו; (5) ה"א אחרונה.

בבחינת השמות במקרא: (1) אהיה; (2) יה; (3) יהו"ה נקודות אלוהים;

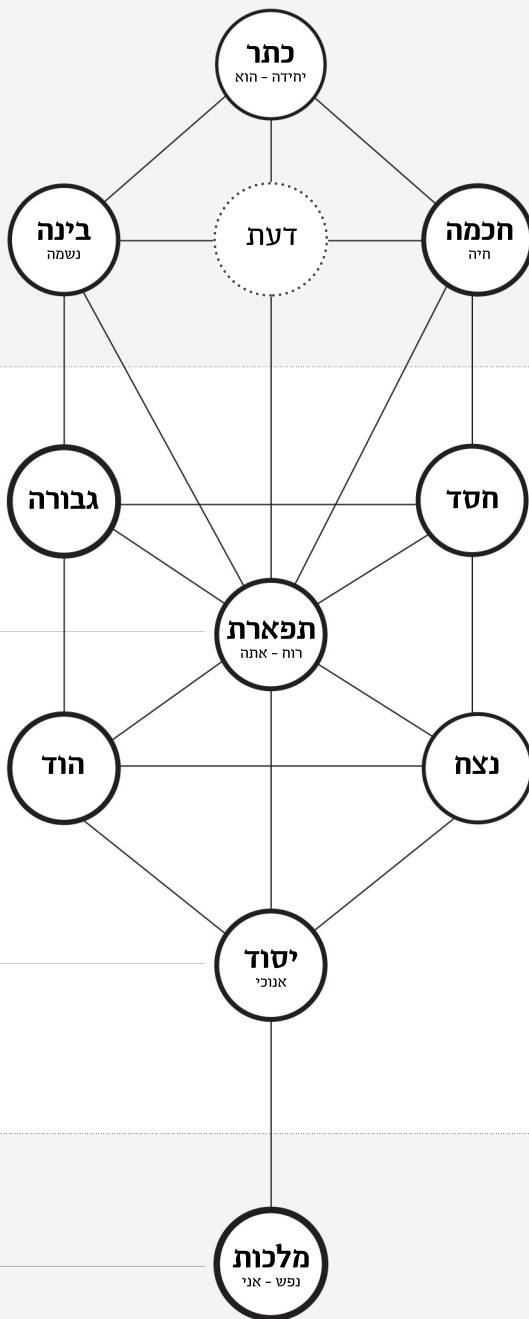
(4) א"ל; (5) אלוהים; (6) יהו"ה; (7) יהו"ה צבאות; (8) אלוהים צבאות; (9) א"ל

שדי; (10) אדנ"י.

עולם אדם קדמון - קוצו של יו"ד
אה"ה

עולם הבריאה - ה"א ראשונה
יהו"ה בניקוד אלה"ים

עולם האצילות - יו"ד
י"ה

עולם העשייה - דוד - ה"א
אד(ו)נ"י

כינויים:
צדיק, טוב, שלום,
זיכרון, מקור הברכות

יוסף ופנחס
א"ל חי, א"ל שדי,
אדון התולדות

אהרון
אלהיים צבאות

יעקב - עולם היצירה - וי'ו
יהו"ה

יצחק
אלהיים

אברהם
א"ל

משה
יהו"ה צבאות

יסוד
אנוכי

מלכות
נפש - אני

כינויים:
בְּרָכָה, בְּרָכָה

